

واندهی کوردی

تاییه ته به فیژکاری زمانی کوردی

(ریښووسی عه ره بی و لاتین)

آموزش زبان کوردی

مه نسوور ره حماتی

مندی اقرأ الثقافی

www.igra.ahlamontada.com

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

برای دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

بۆدبەزانانی چۆرەها کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للکتاب (کوردی ، عربی ، فارسی)

وانه‌ی کوردی

تاییه‌ته به فیّرکاری زمانی کوردی

(رینووسی عه‌ره‌بی و لاتین)

آموزش زبان کوردی

مه‌نسوور ره‌حمانی

پانید

۱۳۸۹

سرشناسه	:	رحمانی، منصور، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	وانه‌ی کوردی: تاییه‌ته به فیرکاری زمانی کوردی: آموزش زبان کوردی/ مه‌نسور ره‌حمانی.
مشخصات نشر	:	تهران: پانید، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	:	۹۱ ص.؛ جدول.
شابک	:	978-964-7105-22-4
وضعیت فهرست نویسی	:	فبا
یادداشت	:	کوردی - فارسی.
موضوع	:	کوردی - دستور
موضوع	:	کوردی - خودآموز
رده بندی کنگره	:	۱۳۸۹ ۳۲۲.۵/ ۳۲۵.۶ PIR
رده بندی دیویی	:	۹۹۵۴
شماره کتابشناسی ملی	:	۱۰۰۷۲۱۲

نشر پانید

ناسنامه‌ی کتیب:
 ناوی کتیب: وانه‌ی کوردی^۱
 (تاییه‌ته به فیرکاری زمانی کوردی/ آموزش زبان کوردی)
 نووسەر: مه‌نسور ره‌حمانی
 بیتچنین و پیداجوونه‌وه: نووسەر
 رازاندنه‌وه: فیان کامپیوتر
 چاپی یه‌کم
 نه‌ژمار: ۲۰۰۰ به‌رگ
 سالی له‌چاپدان: ۱۳۸۹
 چاپ دالاهو
 تهران: خیابان انقلاب ابوریحان نیش خیابان وحید نظری پلاک ۲۶
 ۲۲۱۹۰۹۵۶-۲۲۱۹۰۹۵۱-۶۶۴۱۵۹۸۲

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۱۰۵-۲۲-۴ ISBN: 978-964-7105-22-4

۲۰۰۰ تمه‌ن

ناوفدی چاپ و بلاو‌کردنه‌وه: سنه‌کتیی میدیا ته‌له‌فون: ۰۸۷۱-۲۲۲۸۳۲۷

«وانه» در زبان کوردی به معنی «درس» است.

ئاۋەزۈك (فهرست)

- ۹ - پېشەكى (مقدمه)
- ۱۱ - تفاوت‌های الفبایی زبان فارسی و کردی
- ۱۷ - خشته‌ی به‌راوردکاری ئەلفویتی فارسی و کوردی (جدول مقایسه‌ای الفبای فارسی و کردی)
- ۱۸ - مصوٓت و صامت در زبان کردی
- خشته‌ی ئەلفویتی کوردی، سۆرائی سلیمانی، به شیوه‌ی عەرەبی (جدول الفبای کردی
- ۲۰ - «سورانی سلیمانی» به شیوه‌ی عربی)
- ۲۲ - ریتنوسو‌ی یە‌گ‌گرتو‌ی کوردی (شیوه‌ی معیار املانویسی در زبان کردی)
- خشته‌ی ریتنوسو‌ی یە‌گ‌گرتو‌ی کوردی (جدول معیار املانویسی در زبان کردی)
- ۳۰
- ۳۳ - نمونه‌ی ویژه‌ی کوردی (نمونه‌ی ادب کردی)
- ۳۳ - بېتسارانی
- ۳۵ - ئەحمەدی خانى
- ۳۷ - نالى
- ۳۸ - مەولەوى
- ۴۰ - حاجى قادرى كۆيى
- ۴۱ - مەستورەى ئەردەلان
- ۴۳ - مەحوى
- ۴۴ - فايەق بېگەس
- ۴۶ - پورەمپەرد
- ۴۸ - گۆزان
- ۴۹ - قانع
- ۵۱ - هېمىن
- ۵۲ - ئەحمەد ھەردى
- ۵۴ - شەيخى مامۆستە
- ۵۵ - نمونه‌ی وەرگێڕان به زمانى کوردی (نمونه‌ی ترجمه به زبان کردی)
- ۵۵ - سورەى فاتحە (سورەتى فاتىحە)

- ۵۶ - دیباچه‌ی گلستان (پیشه‌کی گولستان).....
- ۵۷ - دو رباعی از ختّام (دوو چوارینه له ختّام).....
- ۵۸ - سه‌ریه‌خیزی زمانی کوردی و جی‌وازی له گه‌ل فارسی (مستقل بودن زبان کردی و تفاوت آن با فارسی).....
- ۵۸ - چند نمونه‌ی جی‌وازی زمانی فارسی و کوردی له بواری واج‌ناسیمه (phonology) (چند نمونه از تفاوت‌های زبان فارسی و کردی از نظر واج‌شناسی).....
- ۵۸ - نمونه‌ی جی‌وازی ریژمانی (نمونه‌ی تفاوت دستوری).....
- ۵۹ - نمونه‌ی جی‌وازی له بواری واتاناسییمه (semantic) (نمونه‌ی تفاوت از نظر معنی‌شناسی).....
- ۶۰ - دیالیکته‌کانی زمانی کوردی (گویش‌های زبان کردی).....
- ۶۰ - دیالیکت (گویش).....
- ۶۰ - زاراو (لهجه).....
- ۶۰ - کوردی باکوور (کرمانجی).....
- ۶۰ - کوردی ناوه‌پاست (سۆرانی).....
- ۶۱ - کوردی باشوور.....
- ۶۱ - هه‌ورامی زازایی.....
- ۶۲ - زمانی پیئوه (زبان معیار).....
- ۶۳ - چۆن دیالیکتیک هه‌لده‌بوژدریت و ده‌بیته زمانی پیئوه.....
- ۶۴ - ناو‌پیکی کورت له سه‌ر ریژمان: (نگاهی گذرا به دستور زبان).....
- ۶۴ - رسته (جمله).....
- ۶۴ - فرمان (فعل).....
- ۶۵ - ناو (اسم).....
- ۶۵ - جیئاو (ضمیر).....
- ۶۶ - ناوه‌لئاو (صفت).....
- ۶۶ - چاوگ (مصدر).....
- ۶۷ - ناوه‌لفرمان (قید).....
- ۶۷ - کارا (فاعل).....
- ۶۷ - به‌رکار (مفعول).....

- ۶۷ - ته‌واوگەر (متمم) _____
- ۶۷ - نامرازی په‌یوه‌ندی (حرف ربط) _____
- ۶۸ - نمونه‌ی په‌ندی پیشینیان (ضرب‌المثل) _____
- ۷۰ - ناوی چند نه‌خو‌شی به زمانی کوردی (نام چند بیماری به زبان کردی) _____
- ۷۰ - ناوی مانگه کوردیه‌کان له دیالیکتی سۆزانی و کرمانجی (نام ماه‌های کردی در گویش‌های سوزانی و کرمانجی) _____
- ۷۱ - نه‌لفوییتی لاتین **Elfûbêy latin** (الفبای لاتین) _____
- ۷۶ - خشته‌ی نه‌لفوییتی لاتین **Xîştey Elfûbêy latin** (جدول الفبای لاتین) _____
- ۷۸ - نمونه‌ی دهق به نه‌لفوییتی لاتین (نمونه‌ی متن به الفبای لاتین) _____
- ۷۸ - غولام‌ه‌زا نه‌رکه‌وازی **Xuîam feza erkewazî** _____
- ۷۹ - دایکم (شیعر) **Dayikim** _____
- ۸۰ - مامۆستا (شیعر) **Mamosta** _____
- ۸۱ - ه‌ریق **Hêriq** _____
- ۸۲ - نمونه‌ی ناخافتن به دیالیکتی کرمانجی (نمونه‌ی مکالمه در گویش کرمانجی) _____
- ۸۳ - سه‌د وشه‌ی لاتین بۆ راها‌تن **Sed wişey latin bo fahatin** (صد واژه‌ی لاتین برای تمرین) _____
- ۸۶ - پوون‌کردنه‌وه‌ی چند ده‌سته‌واژه (شرح چند اصطلاح) _____
- ۸۶ - ده‌نگناسی **Phonetics** _____
- ۸۶ - واچناسی **phonology** _____
- ۸۶ - ده‌نگ **phone** _____
- ۸۶ - واچ (فونیم) **phoneme** _____
- ۸۷ - پرگه syllable له زمانی کوردیدا (هجا در زبان کردی) _____
- ۸۹ - سه‌رچاوه‌کان (منابع) _____

پیش‌ه‌کی (مقدمه)

زمان سه‌ره‌کی‌ترین و گرین‌گترین نیشانه‌ی ه‌ر فره‌ه‌نگی‌که. یه‌کی له گرین‌گترین شیوه‌کانی پاراستنی زمان نه‌ویه که ببیته زمانی نووسین. خویندن و نووسین به ه‌ر زمانی نه‌بیته ه‌وی گه‌شه و مانه‌وه‌ی نه‌و زمانه. کورد ه‌ه‌نوکه بۆ نووسین له دوو جزۆ نه‌لفویئ که‌لک وه‌رده‌گری:

زمان سه‌ره‌کی‌ترین و گرین‌گترین نیشانه‌ی ه‌ر فره‌ه‌نگی‌که. یه‌کی له گرین‌گترین شیوه‌کانی پاراستنی زمان نه‌ویه که ببیته زمانی نووسین. خویندن و نووسین به ه‌ر زمانی نه‌بیته ه‌وی گه‌شه و مانه‌وه‌ی نه‌و زمانه. کورد ه‌ه‌نوکه بۆ نووسین له دوو جزۆ نه‌لفویئ که‌لک وه‌رده‌گری:

۱- الفبای کردی به شیوه‌ی عربی

مانند: حروف ا، ب، ت، ... کردهای ایران و عراق برای نوشتار از این الفبا استفاده می‌کنند. الفبای زبان فارسی نیز از عربی گرفته شده است.

۲- الفبای کردی به شیوه‌ی لاتین

مانند حروف: A, B, C, ... که بیشتر در کردی کرمانجی شمالی کاربرد دارد. تمامی کشورهای اروپایی و آمریکایی در نوشتار از الفبای لاتین استفاده می‌نمایند.

الفبای سریلی نیز یکی از الفباهایی است که مورد استفاده‌ی کردهای اتحاد جماهیر شوروی سابق بوده است که در حال حاضر رو به فراموشی است و الفبای لاتین جانشین آن می‌گردد.

۱- نه‌لفویئ کوردی به شیوه‌ی عمره‌بی

وه‌کوو: پیت‌ه‌کانی ا، ب، ت، ... کورده‌کانی ئیران و عیراق بۆ نووسین له‌م شیوه‌یه که‌لک وه‌رده‌گرن. نه‌لفویئ زمانی فارس‌یش له عمره‌بی وه‌رگیراوه.

۲- نه‌لفویئ کوردی به شیوه‌ی لاتین

وه‌کوو: پیت‌ه‌کانی A, B, C, ... که زۆرت‌ر له کوردی کرمانجی باکوور به‌کار ده‌ه‌یت‌رت. ه‌ه‌موو زمانه‌کانی ولاتانی نه‌وروپا و نه‌مریکا بۆ نووسین له نه‌لفویئ لاتین که‌لک وه‌رده‌گرن.

نه‌لفویئ «سیریلی»یش یه‌کی له نه‌لفویئانه‌یه که له لایان کورده‌کانی یه‌کیه‌تی سو‌قیه‌تی جارانه‌وه که‌لکی لی وه‌رده‌گیرا که ه‌ه‌نوکه خه‌ریکه پشت گوئ ده‌خه‌ری و نه‌لفویئ لاتین جی‌گای نه‌و ده‌گریته‌وه.

مقایسه، یکی از روش‌های خوب یادگیری است و به دلیل این که کردهای باسواد ایران با زبان فارسی به خوبی آشنا هستند، مخاطب این کتاب بیشتر شامل کردهای ایران و یا کردهایی است که با زبان و نوشتار فارسی آشنا هستند.

به دلیل این که کردها تاکنون امکان اجرای تصمیم واحدی برای یکسان کردن و نوشتن با یک نوع الفبا را نداشته‌اند و در این عرصه نیز هر دو الفبای عربی و لاتین طرفداران و علاقمندان خود را داراست و هم‌چنین به دلیل این که بخش اعظمی از کردها (گوش کردی شمال) برای نوشتن از الفبای لاتین بهره می‌گیرند، بخش دوم کتاب به چگونگی نوشتن به الفبای لاتین اختصاص یافته است. در پایان امیدوارم توانسته باشم شمع کوچکی را در قلب افق درخشان زبان کردی روشن نموده باشم و خواننده‌ی گرامی نیز از این کتاب بهره‌مند گردد.

به‌راوردکاری، یه‌کێ له شێوه‌گه‌لی باش بۆ فێربوونه و به‌هۆی نه‌وه‌ی که کوردانی خوێنده‌واری ئێران له‌گه‌ڵ زمانی فارسی ناشنایه‌تی باشیان هه‌یه، به‌رده‌نگی ئهم پهرتووکه زۆرتر کوردانی ئێران و نه‌و کوردانه‌یه که له‌گه‌ڵ فارسی و نووسین به‌م زمانه ناشنایه‌تیان هه‌یه.

به‌هۆی نه‌وه‌ی که تا ئیستا نه‌و هه‌له نه‌په‌خساوه که کورد بتوانی بریاری یه‌کلایه‌کردنه‌وه‌ی نووسین به‌یه‌ك جوژه نه‌لفویی بدات و له‌م گۆره‌پانه‌شدا هه‌ردوو نه‌لفویی عه‌ره‌بی و لاتین لایه‌نگر و هۆگری خۆیان هه‌یه و هه‌روه‌ها به‌هۆی نه‌وه‌ی که به‌شێکی گه‌وره‌ی کورد (دیالێکتی کوردی باکوور) بۆ نووسین له‌نه‌لفویی لاتین که‌لک وهرده‌گرن، به‌شی دووه‌می ئهم پهرتووکه ته‌رخان کراوه به‌چۆنه‌تی نووسین به‌نه‌لفویی لاتین. له‌کۆتاییدا هیوادارم توانیبیتم مۆمێکی بچووکم له‌دلی ناسۆی پرشن‌گداری زمانی کوردی داگیرساندبێت و خوێنه‌ری هی‌ژاش له‌م پهرتووکه که‌لکی باش وهریگری.

مه‌نسور په‌همانی، سه‌نه، ۱۳۸۶هه‌تاوی

تفاوت‌های الفبایی زبان فارسی و کردی

الفبای کردی به شیوه‌ی عربی ۳۴ حرف است، به ترتیب زیر:

۱- ە (ه)	۲- ب	۳- پ	۴- ت	۵- ج
۶- چ	۷- ح	۸- خ	۹- د	۱۰- ر
۱۱- پ	۱۲- ز	۱۳- ژ	۱۴- س	۱۵- ش
۱۶- ع	۱۷- غ	۱۸- ف	۱۹- ڤ	۲۰- ق
۲۱- ک	۲۲- گ	۲۳- ل	۲۴- ڭ	۲۵- م
۲۶- ن	۲۷- ه	۲۸- ا	۲۹- و	۳۰- ژ
۳۱- و	۳۲- ه	۳۳- ئ	۳۴- ی	

الفبای فارسی ۳۳ حرف است؛ به این ترتیب:

۱- ە	۲- ا	۳- ب	۴- پ	۵- ت
۶- ث	۷- ج	۸- چ	۹- ح	۱۰- خ
۱۱- د	۱۲- ذ	۱۳- ر	۱۴- ز	۱۵- ژ
۱۶- س	۱۷- ش	۱۸- ص	۱۹- ض	۲۰- ط
۲۱- ظ	۲۲- ع	۲۳- غ	۲۴- ف	۲۵- ق
۲۶- ک	۲۷- گ	۲۸- ل	۲۹- م	۳۰- ن
۳۱- و	۳۲- ه	۳۳- ی		

* چگونگی نوشتن حروف «آ و ا» در الفبای کردی

۱- در الفبای کردی «آ» به صورت «نا» نوشته می‌شود؛ به عنوان مثال کلمه‌ی «آرام»

در نوشتار کردی به این صورت است: «نارام» آسمان = ناسمان

۲- در نوشتار کردی حرف «ا» (الف همزه) در اول کلمات به صورت «**ئ**»

نوشته می‌شود به عنوان مثال کلمه‌ی «**ا**حمد» به این صورت است: «**ئ**حمد»

ایمان = **ئیمان**

حرف «ا» در واژه‌ای مثل **دوا** با (الف همزه) متفاوت است و به همان صورت «ا»

نوشته می‌شود. **دوا** = **دوا**

* چگونگی نوشتن حروف «ص» و «ث»

۳- در الفبای کردی حرف «**س**» یک شکل نوشتاری دارد و حروف «**ص**» «**ث**» به

صورت «**س**» نوشته می‌شود. حروف «**ص**» و «**ث**» مختص زبان عربی است و دارای تلفظ

خاص خود هستند و در زبان کردی کاربرد ندارند، بنابراین کلمات عربی دخیل در زبان

کردی مانند نام‌ها و اسما، خاص (نام اشخاص، کوه‌ها، شهرها و...) که دارای حروف «**ص**» و

«**ث**» هستند در زبان کردی به صورت «**س**» نوشته و تلفظ می‌شوند؛ به عنوان مثال کلمه‌ی

«**مصر**» به این صورت است: «**مسر**»

صاحب = **ساحیب** **عُثمان** = **عوسمان**

* چگونگی نوشتن حرف «ط»

۴- در الفبای کردی حرف «**ت**» یک شکل نوشتاری دارد و حرف «**ط**» به صورت

«**ت**» نوشته می‌شود. حرف «**ط**» نیز مانند «**ص**» و «**ث**» مختص زبان عربی است و دارای

تلفظ خاص خود می‌باشد و در زبان کردی کاربرد ندارد، بنابراین کلمات عربی دخیل در

زبان کردی مانند نام‌ها و اسما، خاص (أعلام) (نام اشخاص، کوه‌ها، شهرها و...) که دارای

حرف «**ط**» هستند به صورت «**ت**» نوشته و تلفظ می‌گردد؛ به عنوان مثال

کلمه‌ی «**طالب**» به این صورت است: «**تالب**».

عطر = **عه‌تر** **ظاهر** = **ناهیر**

کلماتی مانند ظاهر به سه صورت تاهیر، تاهیر و تاهر نوشته و خوانده می‌شود؛ دلیل این تفاوت‌ها اختلاف در چگونگی خواندن این گونه کلمات در لهجه‌های مختلف کردی است.

* چگونگی نوشتن حروف «ذ»، «ض» و «ظ»

۵- در الفبای کردی حرف «ز» یک شکل نوشتاری دارد و حروف «ذ»، «ض» و «ظ» به صورت «ز» نوشته می‌شود. حروف «ذ»، «ض» و «ظ» مختص زبان عربی هستند و تلفظ خاص خود را دارند که در زبان کردی کاربرد ندارد، بنابراین کلمات عربی دخیل در زبان کردی مانند نام‌ها و اسما، خاص (اشخاص، کوه‌ها، شهرها و ...) که دارای حروف «ذ»، «ض» و «ظ» هستند به صورت «ز» نوشته و تلفظ می‌شوند؛ به عنوان مثال کلمه‌ی «رضا» به این صورت است: «زدا»

ارض = نه‌رز ظاهر = زاهیر

* چگونگی نوشتن علامت‌های فتحه (َ) و ضمه (ُ)

۶- در الفبای کردی علامت فتحه (َ) به صورت حرف «ه» یا «ه» نوشته می‌شود؛ مثلاً:

دَرِد = ده‌رد سَرِد = سه‌رد

۷- در الفبا و زبان کردی علامت ضمه (ُ) و نیز صدایی که دقیقاً مانند ضمه باشد وجود ندارد و نزدیک‌ترین صدا به ضمه (و) است؛ مثلاً، واژه‌ی مُراد با الفبای کردی به این صورت نوشته می‌شود: موراد.

تلفظ «مُراد» در فارسی با تلفظ «موراد» در زبان کردی تا حدی متفاوت است. با در نظر گرفتن نکته‌ی فوق در الفبای کردی با تساهل به جای نشانه‌ی ضمه حرف «و» گذاشته می‌شود که به آن «واوی کورت» (واو کوتاه) می‌گویند. کُرد = کورد

۱- حروف صدادار (مصوت) و بی‌صدا (صامت) در بخش بعد ذیل عنوان «مصوت و صامت در زبان کردی» به طور مفصل توضیح داده شده است.

* حروف دارای نشانه‌ی «ْ» (بیته بالدارمکان) «ْ»، «نْ»، «یْ»، «وْ»، «رْ»

- نشانه «ْ» در الفبای کردی که اصطلاحاً «چوکلە» یا «باله» نامیده می‌شود در الفبای فارسی وجود ندارد. در الفبای کردی تنها چهار حرف «ل»، «و»، «ی» و «ر» این علامت را می‌گیرند و به حروف دیگری تبدیل می‌شوند.

«لْ» به صورت غلیظ خوانده می‌شود.

«وْ» مانند O در زبان انگلیسی تلفظ می‌شود.

«یْ» تقریباً مانند کسره است.

و «رْ» به صورت غلیظ (چند زنجی) تلفظ می‌گردد.

۸- ل: مانند گول، به معنی (گُل)؛ در حالی که واژه‌ی «گول» با حرف «ل» به معنی

کثیف و جذامی است. به عبارت دیگر «ل» و «ل» دو حرف متفاوت هستند.

در زبان کردی به «ل»، «ل درشت» (قه‌له‌و) و به «ل»، «لام نازک» (ناسک)

می‌گویند.

۹- ی: مانند «بی» (بیا) با صدایی نزدیک به صدای کسره؛ در حالی که واژه‌ی «بی» به

معنی درخت بید است. به عبارت دیگر «ی» و «ی» دو حرف متفاوت هستند.

۱۰- ز: مانند «گول» (دریاچه) با صدای «O» در حالی که واژه‌ی «گول» به معنی کثیف

و جذامی است. به عبارت دیگر «ز» و «و» دو حرف متفاوت هستند.

۱۱- ر: مانند «که‌ر» (کَر) با صدای «ر» غلیظ (چند زنجی)؛ در حالی که واژه‌ی «که‌ر» با

«ر» (تک زنجی) به معنی «خر» است. به عبارت دیگر «ر» و «ر» دو حرف متفاوت هستند.

در زبان کردی به «ر»، «ر درشت» (قه‌له‌و) و به «ر»، «ر نازک» (ناسک) می‌گویند.

نشانه‌ی «ْ» در حرف «ر» بر خلاف سه مورد دیگر (ل، و، ی) در زیر حرف قرار

می‌گیرد تا در نوشتار به شیوه‌ی «دست نوشت» با «ژ» اشتباه نشود.

* حرف (ف)

۱۲- «ف» مانند نه‌ئین (عشق)؛ یکی از حروف الفبای کردی است که در فارسی وجود ندارد. صدای «ف» مانند صدای «V» در زبان انگلیسی است. این حرف بیشتر در کردی شمال مورد استفاده قرار می‌گیرد و در کردی سورانی در اکثر موارد «ف» به «و» تبدیل می‌شود؛ مانند: نه‌ئین = نهرین، هه‌ئان = هه‌ران (دوست)

* حرف (وو)

۱۳- «وو» مانند «نوسین» (نوشتن)؛ یکی از حروف الفبای کردی است که در فارسی وجود ندارد. حرف «وو» را در زبان کردی «واوی جووت» (واو جفت) می‌نامند. «وو» در تلفظ به اندازه‌ی دو «و» کشیده می‌شود. چند نمونه:

دوو (دو)، چوو (رفت)، سوور (سرخ)

۱۴- هر زبانی دارای نظام آوایی مخصوص به خود است.^۱ در زبان عربی بعضی از حروف به صورت مشدد خوانده می‌شوند، در حالی که در زبان کردی هیچ حرفی به صورت مشدد خوانده نمی‌شود. بنابراین علامتی تحت عنوان «علامت تشدید» در الفبای کردی وجود ندارد و دستگاه آوایی زبان کردی به گونه‌ای است که کلمات مشدد زبان عربی که وارد زبان کردی شده‌اند اغلب بدون تشدید خوانده می‌شوند:

نجم‌الدین = نه‌جهدین، عزت = عیزهت

۱- به عنوان مثال در زبان فارسی در هر هجا فقط یک صامت آغازین وجود دارد (مثلاً: «مادر» داری دو هجا است «ما»: م + ا (صامت + مصوت) و «ذر»: د + ر (صامت + مصوت + صامت) اما در زبان کردی در یک هجا دو صامت آغازین می‌تواند قرار گیرد، مانند:

(«گویی» (گوش) گ + و (W) + ئ صامت + صامت + مصوت) اما در زبان انگلیسی تا سه صامت می‌تواند در ابتدای هر هجا قرار می‌گیرد. مثلاً واژه‌ی structure دارای دو هجا است.

(strac و ture) که در هجای اول سه صامت آغازین آمده است. $s \pm t \pm r + a + c$ (Strac)

در نوشتار کردی، اگر بخواهیم تلفظ دقیق کلمات را بنویسیم، حرف مشدد را دو بار می‌نویسیم؛ به عنوان نمونه، همان مثال‌های بالا با تلفظ دقیق عربی آن‌ها به این صورت نوشته می‌شوند:

نجم‌الدین = نه‌جم‌ددین، عزت = عیززت

* حرف (ه)

۱۵- در الفبای کردی حرف «ه» در تمام حالات به صورت «ه» نوشته می‌شود؛ به عبارت دیگر «ه» چه به صورت جدا و چه به صورت پیوسته به یک شیوه نوشته می‌شود:

هاوار (فریاد)، هیمن (آرام) = «ه» به صورت پیوسته
 به‌به (به به)، ماه (ماه) = «ه» به صورت جدا

* بزرزکه

۱۶- بزرزکه: در زبان کردی مصوتی کوچک‌تر از کسره وجود دارد که برای این صدا در الفبای کردی (شیوه‌ی عربی) حرفی تعیین نشده است؛ مثلاً با دقت در تلفظ واژه‌ی «ژن» (زن) میان «ژ» و «ن» این صدای کوچک‌تر از کسره را متوجه می‌شویم. این صدا در زبان عربی «کسره‌ی مختلسه» نامیده می‌شود. اولین بار اصطلاح «بزرزکه» را پرفسور «توفیق وهبی» وضع نمود. در الفبای لاتین برای بزرزکه نشانه‌ی «i» گذاشته می‌شود.

چند مثال دیگر:

کوردستان «Kurdistan»: مابین حروف «د» و «س» (کورد (بزرزکه)ستان)
 دلوان «dilovan» (مهربان): مابین حروف «د» و «ل» (د (بزرزکه)لوان)
 بریار «Bîfyar» (پیمان): مابین حروف «ب» و «ر» (ب (بزرزکه)ریار)

خشته‌ی به‌راورد‌کاری نه‌لفوییی فارسی و کوردی (جیاوازییه‌کان) جدول مقایسه‌ای الفبای فارسی و کوردی (موارد اختلاف)			
ردیف	فارسی	کوردی	مثال
۱	آ	ئا	آرام: تارام
۲	ا (الف همزه)	ء	احمد: نه‌حمده، ایمان: تیمان
۳	ص، ث	س	صاحب: ساحینه، عثمان: عوسمان
۴	ط	ت	عطر: عه‌تر، طاهر: تاهیر
۵	ذ، ض، ظ	ز	رضا: پزا، ظاهر: زاهیر
۶	فتحه «َ»	ه	درد: ده‌رد، سرد: سه‌رد
۷	ضمه «ُ»	و	کرد: کورده
۸	ـِ	ل	گول (گل)
۹	کسره «ِ»	ی	بی (بیا)
۱۰	-	ز	گول (دریاچه)
۱۱	-	پ	که‌ر (ناشناوا)
۱۲	-	ق	نه‌قین (عشق)، ده‌قال (دوست)
۱۳	-	وو	نوو سین (نوشتن)، چوو (رفت)
۱۴	تشدید «ّ»	-	۱- عزّت: عیّزه‌ت ۲- عزّت: عیّزه‌ت
تشدید: در الفبای کوردی یا نوشته نمی‌شود یا حرف مشدد دوبار تکرار می‌گردد.			
۱۵	ه / هـ	ه	هاوار (فریاد)، به‌ه به‌ه (به به)
۱۶	-	بزرزکه	کوردستان: میان حروف «د» و «سی»

۱- نشانه‌ی ممودا (ته‌قل) « - » لم خشته‌میدا به واتای نمویه که نم پشته له ته‌لفوییی فارسیدا نییه.
نشانه‌ی خط فاصله « - » در این جدول به این معنی است که این حرف در الفبای فارسی وجود ندارد.

مصوّت و صامت در زبان کردی

۱- مصوّت در زبان کردی

واج‌های^۱ مصوّت در زبان کردی (گویش سلیمانیه) هشت مصوّت است. چهار مصوّت بلند؛ سه مصوّت کوتاه و یک مصوّت بسیار کوچک به نام بزروکه.

در زبان کردی به مصوّت «دنگدار»، و به مصوّت بلند «دنگداری گه‌وره» می‌گویند و مصوّت کوتاه را «دنگداری بچووک» یا «دنگیله» می‌نامند. نام‌های دیگر مصوّت در زبان کردی عبارتند از: بزوین، ده‌نگبزوین، ده‌نگبه‌ر، ساز.

مصوّت‌های زبان کردی: ا، و، ژ، ی، ه، ئ، و، بزروکه

الف) مثال برای مصوّت‌های بلند:

۱- ا : باران

۲- و : پوو (رو)

۳- ژ : بۆ (بو)

۴- ی : دیمه‌ن (منظره)

ب) مصوّت‌های کوتاه:

۵- ه : که همان فتحه است، مانند: ده‌رد (درد)

۶- ئ : تقریباً همان کسره است، مانند: بی‌هروژ (بهروز)

۷- و : که تقریباً همان ضمه است، مانند: کورد کُرد

ج) مصوّت کوچکتر از کسره یا بزروکه:

۸- بزروکه در الفبای کردی به شیوه‌ی عربی دارای نشانه نیست، ولی در الفبای لاتین به

صورت «i» نشان داده می‌شود. مانند: بردن Birdin

۱- «واج»، آوایی است که ممیز معنا باشد. به تعبیر دیگر کوچکترین واحد صوتی زبان که خود معنی ندارد ولی در ایجاد معنی مؤثر است.

۲- صامت‌های زبان کوردی

واج‌های صامت زبان کوردی (گوش سورانی سلیمانی) ۲۹ واج است.

در زبان کوردی به صامت «بیده‌نگ» می‌گویند. نام‌های دیگر صامت در زبان کوردی عبارتند از: نه‌بزوین، ناساز، کپ.

صامت‌ها: (ئ)، ب، پ، ت، ج، چ، ح، خ، د، ر، ڤ، ز، ژ، س، ش، ع، غ، ف، ڤ، ق، ک، گ، ل، ڭ، م، ن، و، ه، ی

حرف: حرف شکل ظاهری واج‌هاست، مثلاً حرف «د» شکل ظاهری واج /د/ است. در زبان کوردی حرف را «پیت» می‌نامند. تعداد حروف در زبان کوردی ۳۴ حرف است.

تعداد واج‌های زبان کوردی (گوش سلیمانی) ۳۷ تاست که ۸ واج آن مصوّت و ۲۹ واج آن صامت است. علت اختلاف تعداد واج‌ها با حروف در آن است که: اولاً واج «بزۆکه» در الفبای کوردی به شیوه‌ی عربی دارای نشانه یا حرف نمی‌باشد و ثانیاً حرف‌های «ی» و «و» در الفبای کوردی به شیوه‌ی عربی هر کدام نمایانگر دو واج هستند به این صورت که اگر دومین حرف هجا باشند، مصوّت‌اند؛ در غیر این صورت صامت هستند. لازم به ذکر است در الفبای لاتین کوردی تعداد حروف و واج (به جز یک مورد همزه) برابر هستند. (رک: بخش الفبای لاتین/ همین کتاب) هر کدام از «ی» و «و» (صامت و مصوّت) در الفبای لاتین دارای نشانه‌های جداگانه هستند. مثلاً، در واژه‌ی «یار»، «ی» صامت است و «ی» صامت در الفبای لاتین با نشانه‌ی «y» نوشته می‌شود، اما «ی» در واژه‌ی «دین» مصوّت است و «ی» مصوّت در لاتین با نشانه‌ی «î» نوشته می‌شود. «و» صامت مانند: «وله‌لام» که در الفبای لاتین با نشانه‌ی «W» نوشته می‌شود. «و» مصوّت کوتاه مانند: کورد که در الفبای لاتین با نشانه‌ی «u» نوشته می‌شود. همچنین در الفبای لاتین «بزۆکه» با نشانه‌ی (حرف) «i» نوشته می‌شود.

بنابراین: ۱. «بزۆکه» در الفبای عربی به شیوه‌ی عربی دارای نشانه یا حرف نیست.

۲. «y» و «î» هردو در الفبای کوردی به شیوه‌ی عربی به صورت «ی» نوشته می‌شوند.

۳. «W» و «u» هردو در الفبای کوردی به شیوه‌ی عربی به صورت «و» نوشته می‌شوند.

خشته‌ی نه‌لفوینی کوردی (سورانی سلیمانی) به شیوه‌ی عه‌ره‌بی

جدول الفبای کوردی (سورانی سلیمانی) به شیوه‌ی عربی

۱- و: نا، ناوات، نۆ: نۆه، نو: نومید، ئی: نیمان، ئی: ئیتره
۲- پ: باهۆز، پێباز (طوفان، طریق)
۳- ت: تارا، ته‌ستیره (سرپوش عروس، ستاره)
۴- پ: پاراو، شه‌پۆل (باطراوت، موج)
۵- ج: جه‌ماوهر، جێژن (مردم، جشن)
۶- چ: چرو، چاره‌پێ (جوانه، منتظر)
۷- ح: حه‌په‌ساو (بهت زده)
۸- خ: خه‌رمان، مه‌خابن (خرمن، افسوس)
۹- د: دیمه‌ن، شه‌ده (منظره، دستار زنانه)
۱۰- و: زریان، برین (باد سرد، زخم)
۱۱- پ: پووناك، برین (روشنایی، بریدن)
۱۲- ز: زۆزان، ئاوهر (بیلاق، فهم و هوش)
۱۳- ژ: ژوانگه، ژه‌م (میعادگاه، وعده خوراک)
۱۴- س: سامان، واسته‌وخۆ (آسمان صاف، مستقیم)
۱۵- ش: شه‌به‌ق، نه‌شمیل (نخستین تابش آفتاب، زیبای دلکش)
۱۶- ع: عه‌ودال (خانه‌به‌دوش)

۱۷- غ: غهواره (بیگانه)
۱۸- ف: فرۆكه، فواره (هواپیماء، فواره)
۱۹- ئ: مرۆڤ، تاڤكه (انسان، آبشار)
۲۰- ق: قامك، ته‌قینه‌وه (انگشت، انفجار)
۲۱- ك: كوردستان، مه‌كو (كردستان، انجمن)
۲۲- گ: گه‌لا، پێگا (برگ، راه)
۲۳- ل: لاو، سه‌لماندن (جوان، قبولاندن)
۲۴- ئ: ئالا، په‌هێله (پرچم، باران تند)
۲۵- م: مه‌ته‌ریز، رامان (سنگر، تفکر)
۲۶- ن: ناوه‌ند، منداڵ (مرکز، بچه)
۲۷- ا: ئاوات، (آرزو)
۲۸- وو: دووکه‌ل، پرووخان (دود، ویران شدن)
۲۹- ژ: تۆز، سۆما (غبار، سوسو زدن نور)
۳۰- ه: هاوار، ئاه (فریاد، آه)
۳۱- «ی» ده‌نگدار (مضوت): دیرۆك (تاریخ) * «ی» بێ‌ده‌نگ (صامت): یاری (بازی)
۳۲- «و» ده‌نگدار (مضوت): (ـ) کورد (کرد) * «و» بێ‌ده‌نگ (صامت): وه‌لام، هه‌تاو (جواب، آفتاب)
۳۳- ه: (ـ) دهره، شه‌رم (دره، شرم)
۳۴- «ی» (ـ) پێژ (احترام)، یی: سینو (سیب)، ی: لادی (روستا)

دینووسی یه‌گگرتووی کوردی (شیوه‌ی معیار املانویسی در زبان کردی)

۱- پیتی « و » ی سه‌ره‌تای وشه

هه‌ر وشه یه‌ک به پیتی « و » ده‌ست پی بکات به یه‌ک « و » ده‌نوسریت.

« و » آغاز کلمه

هه‌ر کلمه‌ای با حرف « و » آغاز شود با یک « و » نوشته‌می‌شود.

بۆ نمونه: وریا، ولات، وشه، ورد.

۲- نووسینی پیتی « ی »

نیشانه‌کانی « ی » ده‌نگدار و « ی » بی‌ده‌نگ واته « â » و « y » له پیتی عه‌ره‌بیدا هه‌ردوکیان هه‌مان نیشانه‌ی « ی » یان هه‌یه، به‌لام له راستیدا له یه‌کتر جیاوازن و له کاتی به‌دوای یه‌کتر هاتنیاندا ده‌بی هه‌ردوکیان بنووسرین.

نوشتن حرف « ی »

« ی » « â » مصوّت و « ی، y » صامت در الفبای کردی به شیوه‌ی عربی فقط به صورت « ی »

نوشته می‌شود که در اصل با هم متفاوت‌اند و زمانی که این دو « ی » پشت سر هم بیایند باید

هه‌ر دو « ی » را نوشت. بۆ نمونه: نییه، چیه، زه‌ویه‌که.

۳- سی « ی » له په‌نای یه‌کدا « یی، ییه »

له زمانی کوردیدا تا سی « ی » ده‌توانن له په‌نای یه‌کدا بین پیتی یه‌که‌م و سیه‌م بی‌ده‌نگه‌ن و پیتی ناوه‌پاست ده‌نگداره.

سه « ی » در کنار هم

در زبان کردی حداکثر سه « ی » در کنار هم می‌آیند که اوکی و سومی صامت و « ی » میانی

مصوّت است. بۆ نمونه: ناواییه‌که‌مان، کۆتاییی به‌کاره‌که‌هینا.

۴- پیتی «پ» ی قه‌له‌و، واته «پ» ی نیشانه‌دار

ئه‌م پیته له هه‌ر کوێه‌کی وشه‌دا هات، واته له سه‌ره‌تا و ناوه‌پاست و کو‌تایی وشه، باشت ئه‌وه‌یه که به نیشانه‌که‌یه‌وه بنووسریت.

حرف «پ» درشت یا دارای نشانه‌ی « ˆ »

این حرف در هر جای کلمه که قرار بگیرد؛ یعنی، آغاز، وسط و پایان کلمه، بهتر آن است

که با نشانه‌ی « ˆ » نوشته شود. بۆ نمونه: پۆژ، پریار، که‌پ

۵- پیتی «و» ی به یه‌که‌وه‌به‌ستن

پیتی «و» ی به یه‌که‌وه‌به‌ستن، به شێوه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ له وشه‌ی پێش خزی و پاش خۆیه‌وه ده‌نووسریت. واته نه ده‌لکێت به وشه‌ی پێش خۆیه‌وه و نه به شێوه‌ی «وو» ده‌نووسریت.

«و» ربط

حرف «و» ربط به صورت مستقل میان دو کلمه‌ی قبل و بعد از خود نوشته می‌شود (یعنی به

کلمه‌ی قبل نمی‌چسبد و به صورت «وو» نیز نوشته نمی‌شود). بۆ نمونه:

من و تو، ئاره‌زوو و وریا

۶- پیتی «و» ی ناوگر

له هه‌ندێك وشه‌ی ناساده وه‌کوو: «ده‌نگوباس»، پیتی «و» ی ناوگر و هه‌ر دوو وشه‌که پێکه‌وه وشه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆیان دروست کردوه. ئه‌م دۆخه‌دا نابێ «و» ی ناوگر سه‌ربه‌خۆ بنووسریت و وشه‌که هه‌مووی به سه‌ر یه‌که‌وه ده‌نووسریت.

حرف «و» میانوند

در بعضی از کلمات غیر ساده مانند: «ده‌نگوباس»، «و» میانوند و دو کلمه‌ی قبل و بعد آن یک

واژه محسوب می‌گردد؛ در این موارد «و» به صورت مستقل نوشته نمی‌شود و جزئی از کلّ

واژه است (به کلمه‌ی ماقبل خود می‌چسبد). بۆ نمونه: کاروبار، ته‌لفوونی، هاتوچۆ.

۷- وشه‌ی ناساده

چ ناو بی یان زاراو، ده‌بی به سهر یه‌که‌وه وه‌کوو یه‌ک وشه بنووسرتین.

کلمات غیر ساده

چه اسم باشد چه اصطلاح، باید سرهم نوشته‌شود. بۆ نمونه:

ناو: بی‌که‌س، دل‌شاد، میانداو.

زاراو (اصطلاح): ریتنوس، نیشتمانپه‌روه‌ر، نازاد یغواز، سیشه‌مه.

۸- پیتی «ت» ی کۆتایی فرمان

له کۆتایی کار (فرمان) دا ده‌توانری بنووسریت و ده‌توانری نه‌شنووسریت.

حرف «ت» پایان فعل

این گونه «ت» ها را که در پایان فعل می‌آیند هم می‌توان نوشت و هم می‌توان حذف نمود.

بۆ نمونه: دیت و ده‌روات (یان) دی و ده‌روا.

۹- وشه‌ی بیانی

وشه‌ی بیانی چ هاتبیتته ناو زمانی کوردییوه یان هه‌ر ناو و وشه‌یه‌کی‌تر که له نووسینی

کوردیدا دیتته پئشه‌وه، ده‌بی به ریتنوسی کوردی بنووسریت.

واژه‌ی بیگانه (دخیل)

تمامی واژه‌های بیگانه که وارد زبان کردی شده‌اند و یا می‌شوند باید بر اساس نوشتار و

الفبای کردی نوشته‌شوند. بۆ نمونه: الله: ته‌للا، قلم: قه‌له‌م، اکیر: نه‌که‌بر

۱۰- نیشانه‌کانی «تر» ترین

بۆ به‌راورد به‌کار دین و ده‌بی به وشه‌کانی پئش خویانه‌وه بلکیتترین.

سه‌رنج: نیشانه‌ی «تر» جیاوازه له وشه‌ی «تر» که به واتای «تر = دی، دیکه» دیت.

نهمه‌ی دواپی ده‌بی به جیاواز له وشه‌ی پیش خۆیه‌وه بنووسریت.

نشانه‌های (تر ، ترین)

برای مقایسه به کار می‌روند و به کلمات قبل از خود می‌چسبند.

جوان: جوانتر، جوانترین خاو: خاوتر، خاوترین.

توجه: نشانه‌ی « تر » با کلمه‌ی « تر » که در زبان کردی به معنی « دیگر » است تفاوت دارد.

(تر: دیگر) به صورت جدا از کلمه‌ی ماقبل خود نوشته می‌شود. بۆ نمونه:

مالیکی تر، کتییکی تر.

۱۱- جیناوه ناماژه‌کانی: نهم ، نهو ، نه‌ف.....

نهم جیناوانه نه‌گه‌ر ئاوه‌لکاری (کات، یان، شوین) یان به دوا‌دا هات پێیان‌ه‌وه ده‌لکین.

ضمایر اشاره‌ی: نهم ، نهو ، نه‌ف

اگر بعد از این ضمایر قید «زمان یا مکان» بیاید به آن‌ها می‌چسبند. بۆ نمونه:

نهم + شهو = نه‌مشهو ، نه‌مپۆ ، نه‌فسال ، نه‌بجاره ، نه‌مبهر و نه‌وبهر

۱۲- نیشانه‌کانی نه‌ناسراو.....

وهك « ... يهك ، ... نيك ، ... هك » به شێوه‌ی خوا‌ه‌وه ده‌چنه سهر وشه‌کانی پیش خۆیان. نه‌گه‌ر

وشه‌کان به پێشه‌ بزۆینه‌کانی « ا ، ی ، ه ، ئ » ته‌واو بسووبن ئه‌وا نیشانه‌ی «...یهك» یان

«...یێك» یان ده‌خریته پال.

نشانه‌های نکه‌ر

مانند «...یهك ، ...یك ، ..هك» به گونه‌ی زیر با کلمات قبل از خود می‌آیند.

۱- اگر کلمه‌ای به حروف مصوت « ا ، ی ، ه ، ئ » ختم شود نشانه‌ی «...یهك» یا

«...یێك» می‌گیرد. بۆ نمونه:

چیا: چیا‌یهك ، چیا‌یێك زه‌وی: زه‌وی‌یهك ، زه‌وی‌یێك

وینه: وینه‌یهك، وینه‌یتك دئ: دینهك، دیتيك

۲- نه‌گه‌ر وشه‌كان به پسته‌بزوتنی «وو» یان هه‌ر پیتیک‌ی بیده‌نگ ته‌واو بووبن نه‌وا نیشانه‌ی «تیک، له سۆزانی» و نیشانه‌ی «هك» له کرمانجی (کوردی باکور) ده‌چیتته سه‌ریان. اگر کلمات به «وو» مصوت یا هر حرف صامت دیگرى ختم شوند در سورانی «...تیک» و در کرمانجی (کردی شمال) «...هك» به آن افزوده‌می‌شود.

خانوو: خانووتیک (سۆزانی) ، خانووهك (کرمانجی)
 گوند: گوندتیک (سۆزانی) ، گوندهك (کرمانجی)
 ژن: ژنتیک (سۆزانی) ، ژنهك (کرمانجی)

۱۳- چۆنیه‌تی نووسینی پیشگره‌کانی «هه‌ل، دا، پا، وه‌ر، ده‌ر»

۱- نهم پیشگرانه کاتی ده‌چنه‌ سه‌ر چاوگ یان فرمان یان هه‌ر حاله‌تیک‌ی تر، پیانه‌وه ده‌لکیتن به مه‌رجی جیناوی لکاوه‌که‌وتبیتته نیوان نهم پیشگرانه و وشه‌که‌ی دواى خۆی. چگونگی نوشتن پیشوندهای «هه‌ل، دا، پا، وه‌ر، ده‌ر»

این پیشوندها در صورتی که با مصدر یا فعل یا هر نوع کلمه‌ی دیگری بیایند به آن می‌چسبند به شرط این که ضمیر متصلی میان این پیشوندها و کلمه‌ی بعد از آن قرار نگیرد.
 * چاوگ (مصدر):

هه‌ل: هه‌لگرتن، هه‌لکیشان دا: داخستن، داکردن

پا: پاکیشان، پاپه‌رین وه‌ر: وه‌رگرتن

ده‌ر: ده‌رکردن، ده‌رهیتان

فرمان (فعل):

هه‌ل: هه‌لگه‌ر، هه‌لمه‌خه دا: دانن، دامه‌په‌

پا: پاکیشه، پاپه‌په‌رتنه وه‌ر: وه‌رگه‌ر، وه‌رسووپرتنه

ده‌ر: ده‌رهیتنه، ده‌رخه

* حاله‌تی‌تر: هه‌لکشاو، هه‌لنه‌کشا، پاپه‌ریو، رانه‌په‌ریو، وه‌رگرتوو، ده‌رخراو، ده‌رکراو

۲- نه‌گەر جیناوی لکار که‌وته نیتوان پیش‌گر و فرمانه‌که‌ی دوا‌ی خۆ‌ی ئە‌وا به جیا ده‌نوسرتین و جیناوه‌که به پیش‌گره‌وه ده‌لکیتنری.

اگر ضمیر متصلی میان این پیشوندها و کلمه‌ی بعد قرار بگیرد، ضمیر متصل به پیشوند می‌چسبد و جدا از کلمه‌ی بعد نوشته‌می‌شود:

هه‌ل: هه‌لَم گرن: هه‌ل (پیش‌گر) + م جیناوی لکار + گرن: وشه)

هه‌لَم گرن: هه‌ل (پیشوند) + م ضمیر متصل + گرن: کلمه)

هه‌لیان کهن، هه‌لمان کیشن، هه‌لمان مه‌واسن

دا: دامان نه‌نایه، دایان خه‌ن، دای بره

پا: پایان ده‌گرین، پام کیشه، پام په‌رتنه

وه‌ر: وه‌رمان گرتایه، وه‌ری نه‌گری، وه‌ریان سوورپنه‌وه

ده‌ر: ده‌ریان په‌راندین، ده‌ری خه

۱۲- پوون‌کردنه‌وه‌یک له سه‌ر «دا»

نه‌گەر «دا» فرمان بیت ده‌بی به جیا بنوسرتیت. نه‌گەر فرمان نه‌بیت ده‌لکیت به وشه‌ی پیش خۆ‌یه‌وه.

توضیحی درباره‌ی «دا»

اگر «دا» فعل باشد جدا نوشته‌می‌شود. اگر فعل نباشد به کلمه‌ی ماقبل خود می‌چسبد.

فرمان (فعل):

تیریکی له دلم دا، تیری به دلم زد.

غهبیری فرمان (غیر فعل): له دلما، در دلم

۱۵. چۆنییه‌تی نووسینی وشه‌ی «لینکدراو» و «لینکدراو داپیژراو»

ئه‌گەر وشه‌ی دووه‌م له‌ دۆخی فرماندا بوو، به‌ جیا ده‌نوسرێن:
به‌لام نه‌گەر وشه‌ی دووه‌م له‌ دۆخی چاوگ یان حاله‌تی‌تردا بوو ئه‌را هه‌ر دوو وشه‌که به‌ یه‌که‌وه
ده‌لکێترێن.

چگونگی نوشتن کلمات «مرکب» و «مشتق مرکب»

اگر کلمه‌ی دوم «فعل» باشد، جدا نوشته می‌شود.

وه‌ك : رێك ده‌که‌وین، پێکیان هێنایه‌وه، پێك نه‌هاتین، یه‌کیان نه‌گرتوه، ده‌ستمان نه‌که‌وت
اما اگر کلمه‌ی دوم اسم یا مصدر یا هر کلمه‌ی دیگه‌ی باشد به‌ آن می‌چسبد. (لازم به‌ ذکر
است در نوشتار کردی، بر خلاف فارسی، سرهم‌نویسی اولویت بیشتری دارد).
بۆ نمونه: رێك + که‌وتن: رێککه‌وتن، پێکهاتن، یه‌که‌گرتن، ده‌سختن، یه‌که‌گرتوو، ده‌سکه‌وتوو،
پێکهاته.

۱۶- نووسینی ژماره‌کان له «۱۱ - ۱۹»

له ژماره‌کانی «۱۱ - ۱۹» هه‌ر ژماره‌ی چواره‌ بێ گه‌یوگه‌فتی وتن و نووسینه‌وه‌یه و هه‌یچ گۆڕین
و که‌م و زیادێ به‌ سه‌ردا نه‌هاتوه. هه‌شت ژماره‌که‌ی‌تر به‌ دوو جوړ ده‌گوترێن و ده‌نوسرێن.
لێره‌دا هه‌یچ پا‌کانه‌یه‌ک به‌ ده‌سته‌وه‌ نییه‌ که‌ بگوتریت «یازده» له «یانزه» راسته‌، له‌گه‌ڵ
ئه‌وه‌شدا هه‌ر چۆنیک بیت وشه‌ی یازده له‌ یانزه سووک و کورت‌تره. وا له‌ خواره‌وه به‌ شیوه‌ی
ساناتری ئهم ژمارانه بۆ خوێندنه‌وه ئاماژه ده‌ک‌ریت:

نوشتن شماره‌های «۱۱ - ۱۹»

در اعداد «۱۱ - ۱۹» تنها عدد چهارده در تلفظ و نوشتار بی‌مشکل است. هشت عدد دیگر به
دو صورت نوشته و خوانده می‌شوند. در این مورد هیچ دلیل قاطعی نیست که
«یازده» را بر «یانزه» ترجیح دهیم. هر چند کلمه‌ی «یازده» آسان‌تر تلفظ می‌شود. در زیر
به شیوه‌ی تلفظ ساده‌تر این اعداد اشاره می‌شود:

یازده، دوازده، سیزده، چواره‌، پازده، شازده، هه‌ڤده، هه‌ژده

۱۷. وشه‌ی «ج»

هه‌ندیک به «چه» و هه‌ندیک به «چی» ده‌ینوسن، به‌لام ئەم وشه‌یه به شیتوه‌ی «ج» بنوسریت باشتره. «ج» نابێ بلکیتتریت به وشه‌که‌ی دوا‌ی خۆیه‌وه.

واژه‌ی «ج»

بعضی به صورت «چه» و بعضی به صورت «چی» این واژه را می‌نویسند. اما اگر این واژه به صورت «ج» نوشته‌شود بهتر است. «ج» نباید به کلمه‌ی بعد از خود بچسبید.

وهك (مانندا): ج پۆژی، ج جاری

۱۸- پیتی «ه»

به‌ته‌نیایی و له‌کوتایی وشه‌دا ده‌بی هه‌ر به شیتوه‌ی «ه» بنوسریت ئەك به «ه»، بۆ ئەوه‌ی «ه» پیتی ده‌نگداری بچووکی سه‌ره‌یه (فتحه) و له‌به‌ر ئەوه نابێ (ناه، گونا‌ه) به شیتوه‌ی (ناه، گونا‌ه) بنوسریت.

حرف «ه»

به‌ته‌نهایی و در‌پایان واژه باید به صورت «ه» نوشته‌شود نه به صورت «ه» زیرا «ه» همان مصوت کوتاه فتحه است و واژه‌های «ناه، گونا‌ه» را به همین دلیل نباید به صورت «ناه، گونا‌ه» نوشت.

سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کی ئەم به‌شه‌ه‌ریاری «کۆژی زانیاری کورده»

منع اصلی این بخش رأی «فرهنگستان زبان کردی» است.

خشته‌ی رینووسی یه‌کگرتووی کوردی

(جدول شیوه‌ی معیار املانویسی در زبان کوردی)

ژماره	سەردێپ، (عنوان)	چۆنیەتی نووسین (چگونگی نوشتن)	نمۆنه‌کان (مثال‌ها)
١	« و » اول واژه	هر کلمه‌ای با « و » آغاز شود با یک « و » نوشته می‌شود.	وریا ولات
٢	نوشتن حرف « ی »	حروف « ی » (y) صامت و « ی » (î) مصوّت با هم متفاوتند و اگر این دو « ی » با هم بیایند باید هر دو « ی » را نوشتند.	نییه nîye چییه زه‌ییه‌که
٣	سه « ی » در کنار هم	در زبان کوردی حداکثر سه « ی » در کنار هم می‌آیند که اولی و سومی صامت و « ی » میانی مصوّت است.	ئاوایییه‌که awayîyeke
٤	« ر » درشت (نشانه‌دار)	« ر » درشت در هر جای کلمه که قرار بگیرد؛ یعنی، آغاز، وسط یا پایان، بهتر آن است که نشانه‌ی « ˆ » را برای آن نوشت.	رۆژ بریار که‌ر
٥	« و » ربط	« و » ربط مستقل از دو کلمه‌ی قبل و بعد خود نوشته می‌شود و به آن‌ها نمی‌چسبد و به صورت « وو » نیز نوشته نمی‌شود.	من و تو ئاره‌زوو و وریا
٦	« و » میانوند	در بعضی از کلمات غیر ساده، مانند: « دنگ‌ویاس »، « و » میانوند به صورت بخشی از کلمه‌ی غیر ساده در آمده است که مجموعاً یک واژه محسوب می‌گردد؛ در این موارد « و » به صورت مستقل نوشته نمی‌شود و جزئی از کل واژه است.	کارویار ئه‌لفووی هاتروچۆ
٧	واژه‌ی غیر ساده	چه اسم باشد چه اصطلاح، باید سر هم نوشته شود.	بینکەس رینووس

۱۷- وشه‌ی «ج»

هه‌ندیک به «چه» و هه‌ندیک به «چی» ده‌ینوسن، به‌لام ئەم وشه‌یه به شیوه‌ی «ج» بنوسریت باشته. «ج» نابێ بلیکیتریت به وشه‌کە‌ی دوا‌ی خو‌یه‌وه.

واژه‌ی «ج»

بعضی به صورت «چه» و بعضی به صورت «چی» این واژه را می‌نویسند. اما اگر این واژه به صورت «ج» نوشته‌شود بهتر است. «ج» نباید به کلمه‌ی بعد از خود بچسبد.

وهك (مانند): ج پۆژی، ج جاری

۱۸- پیتی «ه»

به‌ته‌نیایی و له‌کو‌تایی وشه‌دا ده‌بی هه‌ر به شیوه‌ی «ه» بنوسریت ئەك به «ه»، بۆ ئەوه‌ی «ه» پیتی ده‌نگداری بچووکی سه‌ره‌یه (فتحه) و له‌بەر ئەوه نابێ (ناه، گونا‌ه) به شیوه‌ی (ناه، گونا‌ه) بنوسریت.

حرف «ه»

به‌ته‌نایی و در‌پایان واژه باید به صورت «ه» نوشته‌شود نه به صورت «ه» زیرا «ه» همان مصو‌ت کو‌تاه فتحه است و واژه‌های «ناه، گونا‌ه» را به همین دلیل نباید به صورت «ناه، گونا‌ه» نوشت.

سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کی ئەم به‌شه بریارێ «کۆزێ زانیاری کورده»

منبع اصلی این بخش رأی «فرهنگستان زبان کردی» است.

خشته‌ی رینووسی یه کگرتووی کوردی

(جدول شیوه‌ی معیار املانویسی در زبان کوردی)

ژماره	سه‌ردنیر، (عنوان)	چونیه‌تی نووسین (چگونگی نوشتن)	نمونه‌کان (مثال‌ها)
۱	«و» اول واژه	هر کلمه‌ای با «و» آغاز شود با یک «و» نوشته می‌شود.	وریا ولات
۲	نوشتن حرف «ی»	حروف «ی» (y) صامت و «ی» (î) مصوت با هم متفاوتند و اگر این دو «ی» با هم بیایند باید هر دو «ی» را نوشت.	نییه nîye چییه زه‌ویه که
۳	سه «ی» در کنار هم	در زبان کوردی حداکثر سه «ی» در کنار هم می‌آیند که اولی و سومی صامت و «ی» میانی مصوت است.	ناواییه که awayîyeke
۴	«ر» درست (نشانه‌دار)	«ر» درست در هر جای کلمه که قرار بگیرد؛ یعنی، آغاز، وسط یا پایان، بهتر آن است که نشانه‌ی « ˆ » را برای آن نوشت.	رژژ بریار که‌ر
۵	«و» ربط	«و» ربط مستقل از دو کلمه‌ی قبل و بعد خود نوشته می‌شود و به آن‌ها نمی‌چسبد و به صورت «وو» نیز نوشته نمی‌شود.	من و تو ناره‌زوو و وریا
۶	«و» میانوند	در بعضی از کلمات غیر ساده، مانند: «ده‌نگریاس»، «و» میانوند به صورت بخشی از کلمه‌ی غیر ساده درآمده است که مجموعاً یک واژه محسوب می‌گردد؛ در این موارد «و» به صورت مستقل نوشته نمی‌شود و جزئی از کل واژه است.	کاروبار ئه‌لفوئی هاتوچو
۷	واژه‌ی غیر ساده	چه اسم باشد چه اصطلاح، باید سر هم نوشته شود.	بینکه‌س رینووس

۸	« ت » پایان فعل	این گونه « ت » ها را که در پایان فعل می آیند هم می توان نوشت و هم می توان حذف نمود.	دیت و ده‌روات دئ و ده‌روا
۹	واژه‌های بیگانه (دخیل)	تمامی واژه‌های بیگانه‌ای که وارد زبان کردی شده‌اند و یا می‌شوند باید بر اساس نوشتار و القبای کردی نوشته شوند.	الله: نه‌للا اکبر: نه‌کبر
۱۰	نشانه‌های « تر ، ترین »	« تر ، ترین » برای مقایسه است و به کلمات قبل از خود می‌چسبد. نشانه‌ی « تر » نشانه‌ی صفت تفضیلی است و از نظر معنی با کلمه‌ی « تر » که در زبان کردی به معنی « دیگر » است تفاوت دارد. (تر به معنی دیگر) جدا از کلمه‌ی ماقبل خود نوشته می‌شود.	جوان: جوانر، تر: نشانه‌ی صفت تفضیلی مائیکی‌تر: خانه‌ای دیگر
۱۱	ضمایر اشاره: نهم ، نهو ، نه‌ف	این ضمایر اگر قبل از قید «زمان یا مکان» بیایند به آن‌ها می‌چسبند.	نهم+شهو = نه‌مشهو
۱۲	نشانه‌های نکره یهک ، ینک ، هک	۱- اگر کلمه به مصوت‌های (ی،ه) ختم شود، نشانه‌ی «یه‌ک» یا «ینک» می‌گیرد ۲- اگر کلمات به «وو» و یا هر مصوت دیگری ختم شوند در سورانی «ینک» و در کرمانجی نشانه‌ی «ه‌ک» به آن افزوده می‌گردد	۱- چیا یه‌ک چیا ینک زهو یه‌ک زهو ینک ۲- خانوو ینک، خانوو هک
۱۳	شیوه‌ی نوشتن پیشوندهای هه‌ن، دا، را، وه‌ر، ده‌ر	۱- این پیشوندها اگر با مصدر یا فعل یا هر نوع کلمه‌ی دیگری بیایند به آن می‌چسبند ۲. اگر ضمیر متصلی میان این پیشوندها و کلمه‌ی بعد از آن قرار بگیرد ضمیر متصل به پیشوند می‌چسبد و جدا از کلمه‌ی بعد نوشته می‌شود	۱. هه‌ل کردن هه‌ل+کردن: (مصدر) ۲- هه‌ل گرن هه‌ل+گرن: (ضمیر متصل) دامان نه‌نا یه هه‌ل+مان: (ضمیر متصل)

۱۴	چگونگی نوشتن «دا»	اگر «دا» فعل باشد به صورت جدا نوشته می‌شود و اگر فعل نباشد به کلمه‌ی قبل از خود می‌چسبد.	- فعل: تیریکی له دلم دا: (تیری به دلم زد). - له دلمدا: (در دلم)
۱۵	واژه‌های «مرکب» و «مشتق مرکب»	۱- اگر کلمه‌ی دوم «فعل» باشد جدا نوشته می‌شود. (فعل مرکب) ۲- اگر کلمه‌ی دوم اسم یا مصدر یا هر کلمه‌ی دیگری باشد به آن می‌چسبد. (اسم/صفت مرکب)	۱- رتک ده کهوین، پتک نه هاتین ۲- رینککه و تن، پینکھاتن
۱۶	نوشتن شماره‌های (۱۱ - ۱۹)	در این اعداد تنها عدد چهارده در تلفظ و نوشتن بی‌مشکل است. اعداد دیگر به دو صورت نوشته و خوانده می‌شوند. هیچ دلیل قاطعی نیست که «یازده» را بر «یانهزه» ترجیح دهیم، هر چند کلمه‌ی «یانهزه» راحت‌تر تلفظ می‌شود و کوتاه‌تر است.	یازده، دوازده، سیزده، چوارده، پازده، شازده، حه‌ژده، هه‌ژده.
۱۷	واژه‌ی «چ»	این واژه به صورت «چ» نوشته شود بهتر است؛ ولی نباید به کلمه‌ی بعد از خود بچسبد.	چ پوژئی
۱۸	حرف «ه»	به صورت تنها و در پایان واژه باید به صورت «ه» نوشته شود و نوشتن آن به صورت «ه» اشتباه است.	ناه، گوناه، هاوار

نمونه‌ی ویژە‌ی کوردی

(نمونه‌هایی از ادب کردی)

بێسارانی (۱۶۴۱-۱۷۰۲ هجری زاینی)

مە‌لا مستەفا کوپی مە‌لا قوتبە‌دینی کوپی مە‌لا شە‌مسە‌دین، لە‌دایکبوری گوندی بێسارانە‌ که‌ یە‌کیکە‌ لە‌ گوندە‌کانی گە‌وره‌ی ناوچە‌ی ژاوه‌رو‌ی هە‌ورامان. لە‌ نۆ‌دشە‌ و پایگە‌لان و سنە‌ خۆ‌تندوو‌یە‌، جگە‌ لە‌وه‌ی که‌ سەر‌ه‌تا لە‌ خزمە‌ت باوکیدا دە‌ستی بە‌ خۆ‌تندن پێ‌کردبوو. مە‌لا مستەفا پاش تە‌واوکردنی زانستە‌ ئیسلامییه‌کان، بە‌ مە‌لایە‌تی ژبانی بردووه‌تە‌ سەر. لە‌ تە‌مە‌نی شە‌ستۆ‌یک سالی‌دا مائا‌ثاوی‌ی لە‌ ژبان دە‌کات و لە‌ سەر‌ وه‌سیه‌تی خۆ‌ی لە‌ گۆ‌رستانی پێ‌وه‌ه‌زارە‌ که‌ ده‌که‌وتتە‌ به‌رانبه‌ری شاری سە‌ول‌ا‌و‌ای (تیزیک شاری مە‌ریوان) بە‌ خاکی دە‌سپێ‌رن.

بائنده‌ی ئە‌شقی بێسارانی بە‌ سەر‌ گۆ‌له‌باخی بال‌ای «‌نامینه‌ی» پایگە‌لاندای هێ‌لانە‌ی چێ‌کردوو‌ه، بە‌لام راستە‌وخۆ‌ ناوی ئە‌و لە‌ نێ‌و شیعرە‌کانیدا ناهێ‌تی، بە‌لکوو چە‌ند جارێ‌ ناوی «‌ئینساف»، «‌شیرین» و «‌زلیخا» دێ‌تی، که‌ پە‌نگە‌ کینایه‌ لە‌ نامینه‌ بی.

لە‌ زۆ‌ر شیعرێ‌تردا شاعیر بە‌ وشە‌ی «‌چراغ» و «‌قیبلە‌» ناوی د‌لخوازه‌کە‌ی دە‌شارتتە‌وه‌، پە‌نگە‌ ئە‌و ناوانە‌ هەر‌ یە‌کە‌ و خە‌لکی یە‌کیک لە‌و شۆ‌ینانە‌ بسو‌ین که‌ شاعیر بە‌ هۆ‌ی خۆ‌تندن ماوه‌یه‌ک تێ‌یاندا جێ‌گیر بووه‌.

بێسارانی لە‌ هە‌موو شاعیرێ‌ زیاتر لە‌ سەر‌ مە‌وله‌وی پە‌نگی دا‌ر‌شتوو‌ه و بە‌مە‌ش پله‌ی به‌رزی بێسارانیمان بۆ‌ دە‌رده‌که‌وتت. مە‌وله‌وی بە‌ «‌سە‌ودایی کام‌ل» لە‌ بێسارنیه‌وه‌ ناو دە‌بات، هە‌روه‌ها جێ‌په‌نیه‌ی بێسارانی لە‌ سەر‌ شیعرە‌کانی پێ‌ده‌مێ‌رد و مە‌ستوو‌ره‌ی نە‌رده‌لانی‌شە‌وه‌ دیاره‌.

نمونه‌ی شیعرێ‌ بێسارانی:

چ‌راغ‌م وه‌ف‌ات چ‌راغ‌م وه‌ف‌ات

ب‌ی‌ به‌ینه‌ته‌نی ه‌یچ‌ ن‌ی‌یه‌ن وه‌ف‌ات

س‌ی‌ س‌ال‌ چ‌ون ی‌ه‌ک پ‌ۆ‌ من ک‌یشام ج‌ه‌ف‌ات

ج‌ه‌و س‌ی‌ س‌ال‌ ج‌اری ه‌یچ‌ ن‌ه‌د‌یم وه‌ف‌ات

سی و شەش ماھەن جەفات مەکیشتوو
 یانە ی سەبەرم سەفت تا کە ی بنیشوو
 قیبلەم حیساب کەر ساعەتان چەندەن
 جە گرد ساعەتی دل جە لات بەندەن
 بیست و پەنج ھەزار نۆسەد و بیستەن
 دل مەیلش بە تۆن ھەر تۆش ئەویستەن
 ھەزار و ھەشتا پۆوان بی کامل
 رۆیی مۆردام نە کەردت حاسل
 نەر توویج مەیلت ھەن پاس بواچە پیم
 وەر نە با ساکن بوون جە یانە ی ویم

واتای وشە دژوارەکان (معنی واژه‌های دشوار):

زایینی: (میلادی)، گوند: (روستا)، ناوچە: (منطقه)، جگە لەوێ کە: (جدا ی از آن کە)، زانست: (علم)، تەمەن: (سن)، بالندە: (پرندە)، چێکردوو: (ساخته است)، راستەوخۆ: (مستقیم)، دلخواز: (مەشوق)، شایان: (شایستە)، ڕنگی دارشتوو: (مجازاً یعنی تأثیر گذاشته است)، پلە: (درجە)، جێپەنجە: (تأثیر)، بەینەت: (عهد و پیمان)، پۆ: (روز)، جەو: (از/لەو)، مەکیشتوو: (می کشم)، یانە: (خانه)، سەفت: (آتش گرفت)، بنیشوو: (بنشینم)، کەر: (کن)، گرد: (همه)، ئەویستەن: (خواسته است)، بواچە: (بگو)

ئه‌حه‌دی خانی (١٦٥٠-١٧٠٦ ز)

خانی له ساڵی ١٦٥٠ ز له شاری بایه‌زید (کوردستانی تورکیه) له دایک بووه. به منداڵی چووه‌ته هوجره‌ی فه‌قیه‌تی و پۆ خویندن پووی کردووه‌ته ئه‌خلات و ئورفه و بتلیس و گه‌لی شوینی‌تر و هه‌روه‌ها پۆشیتووه‌ته میسر. له‌وی ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی وه‌رگرتووه و گه‌راوه‌ته‌وه پۆ زنده‌که‌ی خۆی و پاشماوه‌ی ژیا‌نی به‌ وانه‌وتنه‌وه و پۆنوینی خه‌لک بردووه‌ته سهر.

ئاسه‌واره‌کانی خانی ئه‌مانه‌ن:

مهم و زین: که چه‌ژۆکی دلداریه‌ به‌ قسه‌ی خانی: «چه‌ژۆکی سه‌ربه‌ستی گه‌لی کورده»
 نه‌ویه‌هار: که فهره‌ه‌نگی‌کی عه‌ره‌بی - کوردیه‌، «یوسف و زوله‌یخا»، «له‌یلا و مه‌جنوون» و «عه‌قیدا کوردی» له‌ ئاسه‌واره‌کانی‌تری خانی که هه‌شتا له‌ چاپ نه‌دراون. مه‌به‌ستی خانی له‌ هه‌ژینه‌وه‌ی چه‌ژۆکی مهم و زین ده‌رپرینی ده‌ردی دلی خۆی بووه، چونکه هه‌ستی به‌ نیش و ئۆف و داخ و په‌ژاره‌ی نه‌ته‌وه‌که‌ی خۆی کردووه.

پیشه‌کی مهم و زین:

دا خه‌لق نه‌بی‌ژیتن کوو نه‌ک‌راد
 بی مه‌عریفه‌تن بی ئه‌سل و بونیاد
 ئه‌نوعی میله‌ل خودان کتین
 کورمانج ته‌نی دبی حسین
 هم ئه‌هلی نه‌زه‌ر نه‌بین کو کورمانج
 عیشقه‌ک نه‌ک‌رن ژبو خوه نامانج
 ساقی تو ژبو خودی که‌ره‌م که
 یه‌ک جورعه‌یی مه‌ی د جام جه‌م که
 دا جام به‌ مه‌ی جیهان نما بت
 هه‌رچی مه‌ ئرا ده‌یه‌ خویا بت

بهختی مه ژ بو مهرا بیت یار
جاریکی ببین ژ خاب هوشیار
ئه‌ز مامه د حکمه‌تا خودی دا
کورمانج د دهولته‌تا دنی دا
ئایا به چ وهجه مانه مه‌حرووم
بلجومه ژ بو چ بوونه مه‌حکووم
گهر دی هه‌بووا مه سه‌رفه‌رازه‌ک
ساحب که‌ره‌مه‌ک سوخه‌ن نه‌وازه‌ک
خه‌مخوری دکر ژ مه‌ینه‌تیمان
تینانه ده‌ری ژ ده‌ست له‌تیمان

زید: (وطن)، وانه‌وتنه‌وه: (تدریس)، پیتوینی: (راهنمایی)، ناسه‌وار: (آثار)، چه‌ژک: (داستان)،
دلداری: (عاشقانه)، سه‌ریه‌ست: (آزاد)، گهل: (ملت)، هۆینه‌وه: (سرودن)، ده‌رپرین: (اظهار)،
هه‌ست: (احساس)، ئیش: (درد)، په‌ژاره: (بیچارگی)، نه‌ته‌وه: (ملت)، خودان: (صاحب)، ته‌نی: (تنها)،
نه‌بین: (نگویند)، ژ: (از)، ژ بو: (برای)، خودی: (خدا)، خویا: (روشن، واضح)، نه‌ز: (من)، ژ: (از)

- مەم و زین، ئەحمەدی خانی، لێکدانەوه‌ی په‌رویزی جیهانی، ورمی، بلاوکردنه‌وه‌ی سه‌لاح‌دینی نه‌یری.

نالى (۱۸۰۰-۱۸۵۶ز)

نالى ناوى خدر «خضر» و كورپى «ئەحمەدى شاھىسى نالى بەگى مىكائىلىيە». لە گوندى «خالەوخۆل» لە دەشتى شارەزور ھاتووئە دىئاو. دواى خوتىندى كىتىسى ئايىنى و ئەواوكردى فەقىيەتى بووئە مەلا. ئەو شوتىنانەى تىايا مابوويىتەو سە و سابلاغ و قەرەداغ و ھەلەبە و سلىمانىن.

شەوى يەلدايە يا دەيجوورە ئەمشەو

كە دىدەم دوور لە تۆبى نوورە ئەمشەو

دەم دەك ھاكىمى مەعزولە قوربان!

خەلاتى وەسلى تۆى مەنزورە ئەمشەو

دەلىش مايل بە دىدەى تۆيە، بۆيە

لە مەن وەحشى و پەمىدە و دوورە ئەمشەو

كە تۆى شاى كەچ كولاھى دىدەمەستان

چ باكم قەيسەر و فەغفورە ئەمشەو

لە خەو ھەلساوە يا ئالۆزە چاوت

ھەمىشە وایە يا مەخمورە، ئەمشەو

سوروشك نەقشى چاوى تۆ دەكىشى

كە جىم سەر دارەكەى مەنسورە ئەمشەو

موسلمانان دەپرسن ھاى نالى

لە كونجى بىكەسى مەمجوورە ئەمشەو

دەيجوور: (تارىك)، ئالۆز: (پرىشان)، قەيسەر: (لقب پادشاھ روم)، فەغفور: (پادشاھ چىن)،

سوروشك: (اشك)

- دىوانى نالى، لىكۆلىنەوئە مەلا غەبۇلكەرىمى مودەرىپىس، ورمى، بلاوكرەنەوئە سەلاھەدىنى نەبوى،

چاپى سىتەم ۱۳۶۸.

یا ناسته‌بو سهیل دیدم نه‌فه‌سی
 نه‌سیم گهرد پات به‌رو پهی که‌سی
 جه‌مینت زه‌حه‌مت نی‌گام کیشابو
 که‌فی پات وه خار دیدم نی‌شابو
 یا که‌ردمبو دل، دیوانه‌ی دل ته‌نگ
 وه‌خت نیشانه‌ی دلان پهی خه‌دنگ
 پهل پهل پهی زه‌وق زامی وه تیرت
 نازار دابو تای زولف زه‌نجیرت
 ... یا نه‌دا بو‌ت تو‌ز گهرد پالا‌که‌ت
 به‌ری سورمه‌ی جه‌م سفته‌ی بالا‌که‌ت
 تو بویه‌ر جه‌من، من زوو ویه‌ردم
 جه‌پگهرد پهی دووریت شانا مؤره‌ی نه‌رد
 وه زاهی‌ر بانه‌ش وه به‌هانه‌ گهرد
 تا فه‌له‌ک پیمان وه به‌هانه‌ بو
 نه‌ر سه‌د بانه‌ بو، باز شوکرانه‌ بو
 نه‌ر فرسه‌تشی دا پهی دل خه‌مینت
 عومری دووبارمن جاریو ته‌ر دینت
 وهر ناستش نازیز تو وه سلامه‌ت
 دیدمن دیدار که‌وت نه‌و قیامه‌ت!

کۆچی مانگی: (هجری قمری)، پێژمان: (دستور زبان)، نازناو: (تخلص)، به‌لام: (اما)، سه‌ره‌تایی: (ابتدایی، مقدماتی)، نه‌وین: (عشق)، نابووری: (اقتصادی)، رابواردوه: (گذرانده‌ است)، تووش: (دچار)، گه‌لی: (زیاد)، کاره‌سات: (حادثه)، کۆچی‌دوایی: (آخرین سفر، مرگ)، واده: (وعدده)، لوامه‌ن: (رفتن من)، نه‌له‌وه‌ای: (خداحافظی)، نه‌ره‌نامامه‌ن: (برنگشتن من)، وه‌ش: (خوش، ب‌دیده‌وه: (ببین)، بوینووت: (ببینمت)، به‌یو: (بباید)، شتو: (نسیم)، لادی: (لحظه‌ای)، ده‌رو: (بدهد)، مه‌ینه‌ت گازکه‌ت: (کسی که‌ ب‌دبختی عشق تو او را گرفتار کرده‌ است)، دینت: (دیدن تو)، زانو: (می‌داند)، ناو‌ده‌بو: (آورده‌ باشد)، ناسته‌بو: (نگذاشته‌ باشد)، به‌رو: (ببرد)، پهی: (برای)، جه‌مین: (رخسار)، پالا: (کفش)، به‌ری: (برای)، سفته: (سوخته)، بویه‌ر: (بگذر، ببخش)، وهردم: (خوردم)، شانا: (انداخت)، ناستش: (نگذاشت)

- دیوانی مه‌وله‌ی، کۆکردنه‌وه لیکۆلینه‌وه و لیکدانه‌وه مه‌لا عه‌بدولکه‌ری مه‌وله‌ریس، سنه، بلازکردنه‌وه‌ی

کوردستان، ۱۳۷۸.

حاجی قادری کۆبی (۱۲۴۰-۱۳۱۴ز)

ناوی حاجی قادری کۆبی مه‌لا نه‌حمده:

باوكم نه‌حمده بوو ناوی فیکرم دی خه‌لقی لادی بوو، دایکی من فاتمی

له سالی ۱۲۴۰ ی ک. له دایک بووه. هه‌ر مندال ده‌بی که باوکی ده‌مری. له هه‌وت سالاندا دایکی لای مه‌لا نه‌حمده‌ی خالۆزای حاجی، له به‌ر خویندنی داناوه. حاجی له سالانی ۱۲۷۰ ده‌چن بۆ کوردستانی پۆژه‌هلāt و شاره‌کانی سه‌رده‌شت و سابلاغ و شۆ و تا سالی ۱۲۷۹ له پۆژه‌هلātدا ده‌میڤیتیه‌وه و له‌و ساله‌دا نیجازه‌ی مه‌لایه‌تی وه‌رده‌گری و ده‌چیتیه‌وه کۆیه.

به‌هۆی خه‌غۆزی حاجی بۆ خه‌لکی کۆیه و که‌مترخه‌می خه‌لک له ناستی نه‌ودا، کۆیه به‌جی دیلن و پوو ده‌کاته نه‌سته‌موولن، پایته‌ختی خه‌لیفایه‌تی عوسمانی.

حاجی له نه‌سته‌موولن ده‌بیته مامۆستای تاییه‌تی کۆره‌کانی بنه‌ماله‌ی « به‌درخانیه‌کان ». ناشنا‌بوون له‌گه‌ل پۆشنه‌یری نه‌وروپا و بنه‌ماله‌ی به‌درخانیه‌کان بووه‌ته هه‌میڤنی کوردایه‌تی له‌ نیو ده‌روونی حاجیدا.

حاجی شاعیریکی مه‌لای به‌پرووناک بووه و تا کۆتایی ژیا‌نی ژنی نه‌هیتاوه:

هه‌ر منم ئیستا وارسى عیسا بى کوپ و مال و بى ژن و مه‌ئوا

سه‌ره‌تای شیعی حاجی به‌ ناوه‌رۆکی دلداریه‌یه‌وه ده‌ست پی ده‌کا، به‌لام کاتن که پۆیشه شاری نه‌سته‌موولن، بی و باوه‌پی کوردایه‌تی له لا په‌روه‌رده بوو. نه‌و کاره‌ی حاجیش پێچکه و پێبازیکی تازه‌ی له دنیا‌ی شیعی کوردیدا خولقاند. چونکه نه‌گه‌ر شیعی نه‌ته‌وه‌یی به‌ر له حاجیش سه‌ری هه‌لدا‌بن، نه‌وا وه‌کوو شیعه‌کانی حاجی پێگه‌یشتوو نه‌بوون (هه‌ر وه‌کوو شیعه‌کانی نه‌حمده‌ی خانی) و هه‌چ کامیان وه‌کوو حاجی وا به‌ده‌ره‌تان په‌ره‌یان به‌ شیعی نه‌ته‌وه‌یی کورد نه‌داوه.

تا پێک نه‌که‌ون قه‌بیلی نه‌که‌راد هه‌روا ده‌بنه‌ خه‌رابه‌ ئاباد
نه‌نواعی مه‌له‌ل له‌ گه‌وره‌ تا چووک خه‌ملیه‌ له‌ مالیکى وه‌کوو بووک...
هه‌ر کوردن نه‌گه‌ر چی پاکی مه‌ردن پامالی زه‌مانه‌ میسلی گه‌ردن

گەر باعێسی ئەم دەپرسی کامە شەرتێکە کە بۆ هەموو تەمامە
ئەو شەرتە بە کوللی ئیتتیفاقە گەر مەرەش و وانە گەر عێراقە

کە مەترخەمی: (بی توجەیی، بنە مائە: (خانوادە)، هەوین: (مایە)، ناوەرۆک: (مەحتوا)، پێچکە: (راە)،
پێباز: (طریق)، بە دەره‌تان: (گەستردە)، پەرەدان: (گەسترش دادن)، خەمڵیو: (آراسنە شەدە)، پاکێ
مەردن: (هەمگی جوانمەرد هەستند)، پامال: (پایمال) ئیتتیفاق: (واژە‌ی عەری بە معنی: اتحاد و توافق)
- دیوانی حاجی قادری کۆبی، لیکۆلینەو: سەردار حەمید میران، کەریم مستەفا شارەزا، چاپی نەمێنداریتی
گشتیی پۆشنجیری لاوانی ناوچە‌ی کوردستان، ١٩٨٦.

مەستوورە‌ی ئەردە‌لانی (١٢١٩-١٢٦٣ ک.م.)

ناوی مام شەرف خانی کچی ئەولەسەن بەگی قادری و نازناوی ھۆنراوی « مەستوورە‌» یە.
لە سالی ١٢١٩ی کۆچی لە شاری سنە، ناوەندی فەرمانپەرە‌یەتی ئەردە‌لانیدا ھاتووێتە دنیا.
ھەر لە منداڵیدا لە مائە باوکی خۆی دەست دەکا بە خوێندن و لە بیست و ھەشت سالاندا
شوو دەکاتە خوسرە‌وخانی ئەردە‌لانی.

لە سالی ١٢٦٣ی کۆچیدا بە ھۆی ھەندێ کارەسات و ڕووداو کە بە سەر فەرمانپەرە‌یەتی
ئەردە‌لانیدا ڕووی داو، لە گەڵ پوورزایدا حەسەن قوڵیخانی ئەردە‌لانی، ناچار بوو کە ڕواتە خاکی
سلێمانی و لە پاش سالیك، واتە لە سالی ١٢٦٤ی کۆچی لە تەمەنی ٤٤ سالیدا لە شاری سلێمانی
کۆچی داوی کردوو.

نۆونە‌ی شیعرێ مەستوورە‌:

گرفتارم بە نازی چاوە‌کانی مەستی فەتقانت

بریندارم بە تیری سینە سۆزی نیشی موزگان

بە زولف و پەرچەم و ئەگریجە‌کانت غارە‌تت کردم

دلیکم بوو ئەویش خستە نیو چاهی زەنە‌خدانت

جه‌نابا! عاشقان ئه‌مپۆ هه‌موو هاتوونه پابۆست
منیش هاتم بفرموو بمکوژن بمکه‌ن به قوربان
ته‌شه‌ککور واجبه بۆ من ئه‌گهر بمرم به زه‌خمی تۆ
به شه‌رتی کفنه‌که‌م بدوی به تای زولفی په‌ریشانت
له کوشتن گهردنت نازاد ده‌که‌م گهر بینه‌ت سه‌ر قه‌برم
به پۆژی جومه‌ه بمنیژی له لای جه‌معی شه‌هیدانت
که‌سی تۆ کوشتبیت پۆژی شه‌شرا زه‌حه‌متی ناده‌ن
ئه‌گهر وه‌ک من له ئه‌م دونیایه سووتابی له هیجرانت
هه‌میشه سوچه‌گاهم خاکی به‌ر دهرگانه‌که‌ی تویه
ره‌قیب پووی په‌ش بی نیایی بگا ده‌ستم به دامانت
له شه‌رت و هه‌م وه‌فاداری خۆ تۆ مه‌شه‌ووری ئافاقی
فیدای شه‌رت و وه‌فات بم چی به سه‌ره‌ات مه‌یلی جارانت
ئه‌من ئه‌مپۆ له ملک‌ی عاشقیدا ناده‌ری ده‌هرم
به په‌سمی به‌نده‌گی عاشق هه‌موو هاتوونه دیوانت
پۆ مه‌ستووهره شوکری که له دهرگای پادشای داوهر
که شو‌له‌ی پۆژی پووی والی ده‌گاته کۆشک و ئه‌میوانت^۱

نازناو: (تخلص)، هۆنراوه: (شعر)، ناوه‌ند: (مرکز)، کاره‌سات: (حادثه)، پوورزا: (پسر عمه،
پسر خاله)، کۆچی دواپی: (مرگ)، سه‌ره‌رشتی: (سهرپرستی)، بریندار: (زه‌خمی)، نه‌گریمه: (زلف)،
زه‌نه‌خدان: (چانه)، بدوی: (بدوزی)، بمنیژی: (به خاکم به‌سپاری)

- دیوانی مه‌ستووهری نه‌رده‌لان، کۆکردنه‌وه و لیکدانه‌وه‌ی سدیق پۆره‌که‌می، چاپی یه‌که‌م، بانه، بلاوکردنه‌وه‌ی

ناجی، ۱۳۷۴.

۱. پۆی له سه‌رچاره‌کان گۆمانیان له‌وه کردووه که ئه‌م شه‌ره‌ی مه‌ستووهره‌ی.

مه‌جوی: (۱۸۳۶-۱۹۰۶ز)

ناوی مه‌لا عه‌مه‌د و کورپی مه‌لا عوسمانی با‌ل‌خیه. (با‌ل‌خ دێتیکه له ناوچه‌ی «ماوه‌ت» ی سلیمانی.) حه‌وت سالان بووه نراوه‌ته خوێندن و لای باوکی خوێندویه‌تی. بۆ خوێندن چووه‌ته سنه و ساب‌ل‌غ و گه‌پاوه‌تموه سلیمانی و پاشان له به‌غدا بووه به‌ فه‌قی زانای به‌ناویانگی کورد مو‌فتی زه‌هاوی و ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی لای نه‌و وه‌رگرتوه و بووه به‌ مه‌لای مرگه‌وتی نی‌مامی نه‌عه‌زم له به‌غدا و پاشان ده‌گه‌رێتموه بۆ سلیمانی. هه‌ر به‌ پێچکه‌ی باوکیدا پێگای ته‌ریقه‌تی گرتوه‌ته به‌ر و بووه به‌ خه‌لیفه‌ی شیخ به‌هانه‌ددینی کورپی شیخ عوسمانی ته‌ویله‌.

مامۆستا خا‌ن نه‌لی: «له‌ سالی ۱۸۷۴ ماوه‌ی یه‌ك سال دوورخاوه‌تموه بۆ به‌غدا، له‌گه‌ژ چه‌ند مه‌لایه‌کی‌تر.» به‌لام ناو براو (خا‌ن) هه‌یچی له‌ باره‌ی نه‌م دوورخستنه‌وه و هۆیه‌که‌یه‌وه نه‌نووسیه‌وه. به‌ پێی قسه‌ی مامۆستا سه‌جادی له‌ سالی ۱۸۸۳ ی ز. چووه‌ بۆ حه‌ج. له‌وتیه‌ چووه‌ بۆ نه‌سته‌موول و چاوی به‌ سولتان عه‌بدولعه‌میدی عوسمانی که‌وتوه. سولتان پێتێکی زۆری لێ گرتوه و فه‌رمانی داوه‌ خانه‌قاییکیان له‌ سلیمانی بۆ کردوه‌تموه که‌ ئیستا به‌ خانه‌قای مه‌حوی به‌ناویانگه و له‌وێ تا مردن خه‌ریکی ده‌رس و تنه‌وه به‌ فه‌قی و بلاوکرده‌وه‌ی ئاین و خزمه‌ت کردن بووه. له‌ یه‌کێ له‌ ژووره‌کانی خانه‌قاکی خۆیدا به‌ خا‌ک سپێرداوه‌.

سه‌ر که‌ جو‌شیکێ نه‌بی، من زکه‌تالم بۆ چیه‌؟

دل که‌ هو‌شیکێ نه‌بی، شیشه‌ی به‌تالم بۆ چیه‌؟

ده‌رد و داغیکێ ده‌روونی گه‌ر ببێ با په‌نگ و پوو

سیس و مو‌غه‌ر بێ که‌مالم بۆ جه‌مالم بۆ چیه‌؟

ته‌جربه‌ی عاشق به‌ سووتانی ده‌کرد نه‌و زالمه‌

سه‌یری که‌ن ئیستا ده‌لی: مشتی زوخالم بۆ چیه‌؟

پێی به‌ سه‌رما نا که‌ بوومه‌ خاکی پێی گه‌ردم شوکر

گه‌یه‌ داوینێ، ده‌لایی بای شه‌مالم بۆ چیه‌؟

داغی سینه‌ و پێچ و تابێ دووری ئاهم خو‌ه‌یه‌

مۆر و توپه‌ری ئیمپراتوور و قه‌پالم بۆ چیه‌؟

ده‌رده‌دار نه‌لبه‌ت زوبانی ده‌رد و حه‌سه‌ره‌ت تی ده‌گا

چاوی بيماری ده‌زانێ، ناله‌ نالم بۆ چیه‌!

حاله‌ به‌دحالی له‌ شوین و، ماله‌ ویرانی له‌ دوو

«مه‌حويا! «گه‌ر نه‌هلی حالی، حال و مالم بۆ چیه‌؟

به‌ناویانگه (مشهور)، پێچکه: (راه)، دوورخستنه‌وه: (تبعيد)، ریتز: (احترام)، سپێرداوه: (در این جا به معنی مدفون شده است)، زکه‌تال: (نوعی گیاهی یا میوه تلخ، / حنظلّه)، به‌تال: (خالی)، قه‌رال: (پادشاه)، توپه‌ره: (طرحه) (موی سر) - دیوانی مه‌حوی، مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی سو‌ده‌پرێس و عه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم، بلاوکرده‌وه‌ی سه‌لاحه‌دینی

نه‌یویی، ورمێ، ۱۳۶۷.

فایه‌ق بیکه‌س (۱۹۰۵-۱۹۴۸ ز)

له سالی ۱۹۰۵ له «سیتەك» هاتووه‌ته دنیاوه كه دیتێكه له باكووری پلاژه‌ه‌لاتی سلیمانییه‌وه. هه‌ر به‌ مندالی باوكی له حوچه‌ی فه‌قیدا خستویه‌ته به‌ر خۆتندن و له ۱۹۱۱دا باوكی به‌ نیشی میری نێردراوه‌ بۆ خانه‌قین و له‌وتوه‌ بۆ به‌غدا. له به‌غداوه‌ ده‌نیترێ به‌ دوا‌ی ما‌ل و مناله‌كه‌یدا و ده‌یانباته‌ نه‌وێ و پاش سالیك‌ خۆی چوه‌ بۆ توركیا و نه‌مانی به‌ جێ هێشتوه‌. نیتێ فایه‌ق باوكی نه‌دیوه‌ته‌وه‌. هه‌ر له‌و ماوه‌یه‌دا هه‌مه‌ سه‌عیدی برا گه‌وره‌ی له‌ ناو دیچه‌له‌دا ده‌خنكێ و دوا‌به‌دوا‌ی نه‌و، دا‌یكیشی كۆچی دوا‌یی ده‌كا و فایه‌ق ده‌كه‌وتیه‌ لای خالۆی. نه‌ویش پاش چه‌ند مانگیك‌ ده‌مڕێ و فایه‌ق و تاهیری برا به‌چوكی به‌ بێكه‌سی ده‌مێننه‌وه‌ و له‌ لایه‌ن حاجی نه‌مینی مامیا‌نه‌وه‌ كه‌ له‌ سلیمانی بووه‌ ده‌كه‌ونه‌ ژێر چاودێری. فایه‌ق، وێپرای خۆتندن، ده‌س ده‌كا به‌ جگه‌ره‌ و شقارته‌ فرۆشتن. له‌ سالی ۱۹۳۰ له‌ به‌ر كاری سیاسی ده‌كه‌وتیه‌ به‌ندیخانه‌. له‌ ۱۹۳۳دا ده‌بیته‌ مامۆستای قوتابخانه‌كانی(فێرگه‌) میری و هه‌تا ئاكامی ژینی مامۆستایی ده‌كا. بێكه‌س دوو ژنی هێناوه‌ یه‌كه‌میان ۱۹۳۵ی ز.دا كه‌ پاش سالیك‌ مردووه‌ و مردنه‌كه‌ی كاریك‌ی زۆری كردووه‌ته‌ سه‌ر ده‌روونی. له‌م ژنه‌ی كچێك‌ و له‌ ژنی دووه‌می دوو كچ و كوێك‌ی بووه‌ كه‌ «شێركۆ بێكه‌س»ی به‌ناویانگه‌.

خوایه وه‌ته‌ن ئاواکه‌ی چهند دلگه‌یر و شه‌یرینه

ده‌شستی خو‌ش و په‌نگینه

ئاوی که‌وسه‌ره‌ خاکی گه‌وه‌ره‌ پهل‌ه‌ گه‌ول و نه‌سه‌زینه

سه‌ه‌یرانگای به‌ه‌ه‌رانی سه‌ه‌وزه‌ گیای نه‌رم و جوانی

سه‌ه‌ دل ئه‌به‌ی حه‌یرانی

ئاوی که‌وسه‌ره‌، خاکی گه‌وه‌ره‌ پهل‌ه‌ گه‌ول و نه‌سه‌رینه

شاخی به فرین و به رزه بو پابردوو مان په رزه

چیمه نی جوان و سه رزه

ئاوی کهوسه ره خاکی کهوسه ره پر له گول و نه سرینه

نهم شوینه شوینی کورده جی قاره مان و گورده

لانه ی شیری نه به رده

ئاوی کهوسه ره خاکی کهوسه ره پر له گول و نه سرینه

وه تهن چاوی لیمانه ده ری کهین له تنگانه

هه یفه بیته ویرانه

ئاوی کهوسه ره خاکی کهوسه ره پر له گول و نه سرینه

باکور: (شمال)، پژه لالت: (شرق)، نیش: (کار)، می: (امیری، دولتی)، چاودیری: (مراقبت)، جگه ره:

(سیگار)، ویرای: (ضمن)، شقارت: (کبریت)، به ندیخانه: (زندانی)، قوتابخانه/فیرگه: (مدرسه)، ناکام: (پایان)،

شاخ: (کوه)، پابردوو: (گذشته)، په مز: (نماد)، گورد: (پهلوان)، نه به رده: (مبارز خستگی ناپذیر)، تهن گانه: (سختی)

پیره‌میرد (۱۸۶۷-۱۹۵۰ ز)

ناوی ته‌وفیق کۆپی مه‌حمود ناغای کۆپی هه‌مزه ناغای مه‌سره‌فه، له سالی ۱۸۶۷ی ز. له شاری سلیمانی له گه‌ره‌کی گۆیژه له دایک بووه. پاش نه‌وه‌ی بۆ خوتندن زۆریه‌ی مزگه‌وته‌کانی سلیمانی گه‌راوه، پووی کردووه‌ته مزگه‌وته‌کانی بانه. له سالی ۱۸۸۲ گه‌راوه‌ته‌وه سلیمانی و فه‌رمانی مه‌ری گرتووه‌ته ده‌ست. له سالی ۱۸۹۸ له‌گه‌ڵ شیخ سه‌عیدی هه‌فیددا (باوکی شیخ مه‌حمودی نه‌م) چووه بۆ تورکیا. بۆ سالی دوا‌یی له‌گه‌ڵ شیخ سه‌عید پۆشیستوون بۆ مه‌که بۆ هه‌ج. له گه‌راوه‌یاندا بۆ تورکیا سه‌ید نه‌حمه‌دی خانه‌قا و وه‌فایی شاعیریشیان له‌گه‌ڵ ده‌بن. وه‌فایی له پێگادا کۆچی دوا‌یی کردووه. حاجی ته‌وفیق له نووسینی فارسیدا ده‌ستیکی زۆر بالای بووه و وه‌لامی نامه‌ی ناسره‌دین شای نێرانی نووسیوه که بۆ سولتان عه‌بدولحه‌میدی عوسمانیی ناردبوو. نه‌و وه‌لامه جوانه ده‌بیته هۆی نه‌وه‌ی که بکریته نه‌ندامی مه‌جلیسی عالیی نه‌سته‌مووڵ و پوتبه‌ی به‌گیه‌تی درایه. له مه‌که‌ته‌بی مافیشدا به‌روانامه‌ی ماف وه‌رده‌گریت. له سالی ۱۹۰۸ که بانه‌گه‌وازی مه‌شرووتیه‌ت ده‌کریت و مه‌جلیسی بالا تیک ده‌چیت، حاجی ته‌وفیق ده‌س ده‌کا به کاری بریکاری (پارتی‌زهری) و نووسین و ده‌ره‌تانی پۆژنامه و گۆفاره. له‌گه‌ڵ هه‌لگرته‌ی نالای شۆرشگێڕی له لایه‌ن شیخ مه‌حمودی مه‌زنه‌وه ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ شاری سلیمانی. له سلیمانی ده‌بن به سه‌ره‌رشته‌ی پۆژنامه‌ی «ژیان» له سالی ۱۹۲۷ پۆژنامه‌ی «ژین» داده‌مه‌زێنت و تا دوا هه‌ناسه‌ی ژیا‌نی به پۆژنامه‌چییه‌تییه‌وه خه‌ریک بووه. له ۱۹۵۰دا له شاری سلیمانی کۆچی دوا‌یی کردووه و له سه‌ر خواستی خۆی له گردی «مامه‌ یاره» نێژراوه. له وه‌سیه‌تنامه‌که‌یدا نووسیویه: «... یه‌گانه هیوام نه‌وه بوو که به‌ینم قه‌وم و می‌لله‌ته‌که‌م پله‌یه‌ک له‌مه‌ به‌رزتر و خوتنده‌وارتر و پێگه‌یشتووتر بن، بوو به‌ گری له‌ دلما و نه‌مدی...»

نمونه‌ی شیعره‌ی پیره‌میرد:

ئه‌م پۆژی سالی تازه‌یه نه‌ورۆزه هاته‌وه

جه‌ژنیک‌ی کۆنی کورده به‌ خۆشی و به‌ هاته‌وه

چه‌ند سال گۆلی هیوا‌ی ئیمه‌ پێپه‌ست بوو تا‌کو پار

هه‌ر خوینی لاوه‌کان بوو گۆلی ئالی نه‌وبه‌هار

ئەو پەنگە سوورە بوو کە لە ئاسۆی بێندى کورد
مژدەى بەیانى بۆ گەلى دوور و نزیک ئەبرد
نەروۆز بوو ئاگرێکی وەهای خستە جەرگەو
لاوان بە عەشق ئەچوون بە بەرەوپێری مەرگەو
وا پۆژ ھەلات لە بەندەنى بەرزى ولاتەو
خوێنى شەمیدە پەنگى شەبەق شەوق ئەداتەو
تا ئیستە پووی نەداو لە تەئریخی میلەتا
قەلغانى گولە سەنگى کچان بێ لە ھەلمەتا
پێى ناوی بۆ شەمیدی وەتەن شیوەن و گرین
نامەن ئەوانە و لە دایى میلەتا ئەژین

گەرەك: (مەللە)، گاری میری: (کار دووتی، وەلام: (جواب)، بریکار/ پارێزەر: (وکیل)، دەرھێنان:
(در این جا انتشار روزنامه، گۆزار: (مەجلە)، ئالاف: (پەرچەم)، مەزن: (بزرگ)، شۆڕشگێڕ: (انقلابی)،
دامەزراندن: (تاسیس)، حۆزەیران: (تیر)، مەزن: (بزرگ)، سەرپەرشت: (سرپرست)، پۆژنامەچییهتی:
(روزنامه‌نگاری)، پلەیدەك: (درجه مرتبه)، گری: (عقده)، پێپەست: (زیر پا نهاده شده)، ئاسۆ: (افق)،
بەندەن: (بندی/ کوه)، قەلغان: (سپر)، سەنگ: (سینه)، ھەلمەت: (حمله)

گۆران (۱۹۶۲-۱۹۰۴ز)

ناوی عەبدوللا و نازناوی گۆران و کۆری سڵیمانپەگی جافە لە ساڵی ۱۳۲۴ کۆچی مانگی لە شاری هەلەبجەدا لە دایک بوو. عەبدوللا بەگ (گۆران) لە سەر دەمی منداڵیدا لە لای باوکی خەریکی خۆتێندن دەبی. پاشان دەپرواته قوتابخانە و دوای ئەوە دەپرواته قوتابخانەی زانستی لە کەرکوک و لەوتیدا دەست دەکا بە خۆتێندنی زمانی عەرەبی و تورکی بەلام بە هۆی تەنگوچە ئەمەیی پۆزگار دەست لە خۆتێندن هەڵدەگری و بە مامۆستایی لە قوتابخانەی سەرەتایی هەلەبجەدا دادەمەزری.

گۆران زۆریەکی ژبانی مامۆستایەتی لە لادێیەکان رابواردوو و بە فارسی و عەرەبی و ئینگلیزیش ناشناختییکی تەواوی بوو. گۆران شۆپشیکێ گەورە لە هۆنراوە و وێژەیی کوردیدا بەرپا کردوو و لاسایی بوێژە کۆنەکانی نەکردوو و قاتیی کلاسیکی تێکشکاندوو.

گۆران بە «باوکی شیعری نوێی کوردی» ناسراو. گۆران شاعیری سروشتیشە و بە ئەوێ پەری جوانییەو سروشتی کوردستانی وەسف کردوو. هەرەها جیتی خۆیەتی ناماژە بەو بەکریت کە گۆران دەلاقێهکی نوێی لە وەسف و پیاوەلدانی ئافەرەتی لە نێو شیعردا کردوو ئەو. نەم هۆنەرە بەرزە لە ساڵی ۱۹۶۲ ی زایینی بە هۆی نەخۆشی شێرپەنج، مالتاواایی لە ژیان کردوو.

نموونە ی شیعری گۆران:

پاییز! پاییز!	پاییز! پاییز!
بووکی پرچ زەرد،	شان و مل ڕووت،
من مات، تۆ زیز؛	من مات، تۆ زیز،
هەر دوو هاو دەرد!	هەر دوو کمان جوت
من فرمیتسکم، تۆ بارانت،	هەر چەند گول سێس دەبی بگرین،
من هەناسەم، تۆ بای سارد،	ئالتوونی دار ئەوژی بگرین،
من خەم، تۆ هەوری گریان..	پۆلی بالدار ئەفری بگرین،
دراوی نایە: دادم، دادت،	بگرین... بگرین... چاومان نەسپین،
هەرگیز، هەرگیز،	هەرگیز، هەرگیز
پاییز! پاییز!	پاییز! پاییز!

نازناو: (تخلص)، تەنگوچە ئەمە: (سختی و گرفتاری)، رابواردوو: (گذرانده‌است)، هۆنراوە: (شعر)، وێژە: (ادبیات)، بوێژ: (شاعر)، سروشت: (طبیعت)، ناماژە: (اشاره)، پیاوەلدان: (مدح)، هۆنەر: (شاعر)، شێرپەنجە: (سرطان)، مالتاواایی: (خداحافظی)، بوک: (عروس)، پرچ: (زلف)، زیز: (ناراحت)، سێس: (پژمرده)، پۆل: (دسته)، بالدار: (پرنده)، ئالتوون (طلا): (استعاره از برگ‌های زرد و رنگین درختان)، نەسپین: (پاک نکنیم)

- دیوانی گۆران، کۆکردنەوی محەممەدی مەلا کەریم، بەغدا، چاپخانەی کۆری زانیاری عێراق، ۱۹۸۰.

قانع (۱۸۹۸-۱۹۶۵ ز)

له ناوای « پشین » له دواى چوارده خوشك چاوى به دنیا هه‌له‌پناوه. له لایهن خرمیكى دووریه‌پناهوه كه ناوى (ئاغا سهى حسمین) و خه‌لكى دى چۆ بووه ده‌نێردێته فه‌قییه‌تى له كاتى لاوى بۆ خوێندن ده‌پوانه سنه و سابلاخ و شنۆ و هه‌ولێر و كهركوك و كۆیه و سلێمانى و بیاره.. شاعیر له سه‌ره‌تاوه به شیعرى سه‌رزه‌نشتكارى ده‌ست پێ ده‌كا و له دواى ده‌س ده‌كا به شیعرى نایینى و دلدارى و له دواى قوناغى ژيانى شیعرى شاعیر كه له سه‌ره‌تای سییه‌كانه‌وه ده‌ست پێ ده‌كا و تا كۆتایى ژيانى درێژه‌ى هه‌یه، دیاره‌یه‌كه‌ى نه‌ته‌وايه‌تى به‌جهرگ له ناو شیعه‌كانیدا ده‌بینێ. له ژيانیدا وهرى به‌رز بووه و هه‌ر له سه‌ر و به‌هه‌زیه‌شوه بووه كه زوو زوو له سه‌ر ئیش و كار لا‌براهه. نه‌و ئیشانه‌ى كه له درێژای ته‌مه‌نیدا پێپانه‌وه خه‌ریك بووه، بڕیتن له: مامۆستایه‌تیی قوتابخانه‌ى په‌سى، كریكارى، مه‌لایى، جووتیارى و ناشه‌وانى و ورده‌واله‌ فرۆشى، به‌لام له هه‌موویان زۆتر «ناشه‌وان» بووه.

له ته‌مه‌نى ۶۷ ساڵیدا كۆچى دواى كردوه . له ساڵى ۱۹۶۳ له به‌ندیخانه‌ى قه‌جهر له تاران له‌گه‌ڵ وریای كۆپى به ه‌زى سنووریه‌زاننده‌وه ده‌خړیته زیندان، ئه‌م شیعه‌ى له‌و به‌ندیخانه‌یدا وتوه:

ئاخه‌ین مالى ژيانم كونه‌ى به‌ندیخانه‌یه

ئه‌م كه‌له‌پچه مه‌ره‌مى زامى دلى دێوانه‌یه

زۆر ده‌مێكه چاوه‌پوانى زېڤه‌ى زنجیر ئه‌كه‌م

سه‌یرى ئه‌م زنجیره كه‌نا! وه‌ك زینه‌هرى شاهانه‌یه

بووكى ئازادیم نه‌وى! خوێنم خه‌مس بۆ ده‌ست و پێى

هه‌لقه هه‌لقه‌ى پێوه‌نم، بۆ پلپله و له‌رزانه‌یه

كه‌رچى دوژمن وا شه‌زانی من به دیلى لال شه‌م

باش بزانى كونه‌ى زیندانم قوتابخانه‌یه

بیری ئازادیم له زیندانا فراوانتر شه‌م

قۆپ به سه‌ر شه‌و دوژمنه، هیواى به به‌ندیخانه‌یه

گرتن و لێدان و کوشتن عامیلی ئازادییه

تۆپ و شهستیڕ و کله‌پچه، لام و هه‌کوو نه‌فسانه‌یه

چاوه‌پوانی شوێشیکم عاله‌مێ پرزگار بکا

میلله‌تم بۆ ئه‌و مه‌به‌سته، کرده‌وه‌ی شیرانه‌یه

چه‌کی شوێشگێڕی من، نووسین و بیر و باوه‌ره

راپه‌ڕینه، هه‌لمه‌ته، پر نه‌عه‌رتیه‌ی کوردانه‌یه

گه‌ر به‌ ئازادی نه‌ژیم، مردن خه‌لاته بۆ له‌شم

نۆکه‌ری و سه‌ردانه‌واندن کاری نامه‌ردانه‌یه

قانعم نه‌م‌پۆ له‌ زیندانا، به‌ ئازادی نه‌ژیم

سه‌د هه‌زار له‌عنه‌ت له‌وه‌ی وا نۆکه‌ری بیگانه‌یه

خزم: (فامیل)، سه‌ره‌نشت کاری: (شعر هه‌جوی)، ده‌نێردرێته: (فرستاده می‌شود)، قوناغ: (مرحله)،
سییه‌کانه‌وه: (ده‌هی سی)، درێژه‌ی هه‌یه: (ادامه دارد)، دیاره: (نشانه)، نه‌ته‌وایده‌تی: (ملی)، به‌جه‌رگ:
(پرشه‌امت)، وره‌به‌رز: (دارای عزت نفس)، بریتین له: (عبارتند از)، جووتیار: (کشاورزی)، ناشه‌وانی:
(آسیابانی)، سنووریه‌زاندن: (عبور از مرز، مرز شکنی)، به‌ندیخانه: (زندان)، که‌له‌پچه: (دست‌بند)،
زیوهر: (زیور)، پێنوه: (مفصل)، پلپله: (نوعی زیورآلات)، له‌رزانه: (نوعی زیورآلات)، شهستیڕ:
(مسلسل)، مه‌به‌ست: (هدف)، چه‌ک: (اسلحه)، راپه‌ڕین: (به پا خاستن)، هه‌لمه‌ت: (حملة)، نه‌عه‌رته:
(فریاد)، خه‌لات: (هدیه)

هه‌مین (۱۹۸۶-۱۹۲۱ ز)

ناوی، « سه‌یید محمد نه‌مین شیخولیسلامی موکری»، له سالی ۱۹۲۱ ز له گوندی « لاجین » له هه‌فت کیلومەتری شاری مه‌هاباد له دایک بسوه. مامۆستا هه‌مین له سه‌ره‌تای دیوانه‌که‌یدا ده‌لی: «هەر له منداڵیهوه خه‌ریکی خۆتندن بووم و تا پۆلی چواره‌می سه‌ره‌تاییم به زمانی فارسی خۆتند. زۆرم لێ سه‌خت پابوورد بۆ نه‌وه‌ی وشه‌ی فارسیم نه‌ده‌زانی. له پۆلی چواره‌م به‌و لاوه پۆشتم بۆ قوتابخانه‌ی زانستی نایینی به‌ ماوه‌ی پێنج ساڵن له ته‌مه‌نی هه‌فته‌هه‌ ساڵیدا ده‌ستم له خۆتندن هه‌لگرت و خه‌ریکی کشتوکاڵ بووم. مامۆستا « فه‌وزی » به‌و که‌ منی به‌ میژوی کورد و کوردستانی شاره‌زا کرد و نه‌و منی فێر کرد که‌ کوردم و پێی نه‌ته‌وايه‌تی پێم پێشاندا... په‌راوه‌ کوردیه‌کام به‌ هه‌زار کیشه‌ له کوردستانی عێراق به‌ ده‌ست ده‌هێنا و ده‌هه‌ڵێنه‌وه. « هه‌مین له سالی ۱۳۲۴ کۆچی هه‌تای له لایان « قازی محمد » ده‌بوو به‌ شاعیری نه‌ته‌وه‌یی کورد. پاش جوانه‌مه‌رگی کۆماری کوردستان دوا‌ی چهن ساڵ خۆشاردنه‌وه، ده‌ربه‌ده‌ر ده‌بێت و پوو ده‌کاته کوردستانی عێراق و ژن و منداڵ به‌جێ ده‌لێن. « ناله‌ی جودایی » به‌ره‌مه‌می غه‌ریبی شاعیره. پاش سه‌رکه‌وتنی گه‌ل به‌ سه‌ر پۆتیمی پاشایه‌تی ئێران، ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ نیشتمان. مامۆستا هه‌مین سه‌رنووسه‌ری گۆفاری « سه‌ره » بوو. ژبانی مامۆستا له ته‌مه‌نی ۶۵ ساڵیدا کۆتایی پێ ده‌ی و کۆچی دوا‌یی ده‌کات.

نه‌م شیعهری له هه‌ره‌تی لاری له کاتی بزووتنه‌وه‌ی مه‌هاباد هه‌ڵبیه‌ته‌وه:

گه‌رچی تووشی په‌نجه‌پۆیی و سه‌سه‌رت و ده‌ردم نه‌م

قه‌د به‌ ده‌ست نه‌م چه‌رخه‌ سه‌پله‌ نابزم مه‌ردم نه‌م

عاشقی چاوی که‌ژال و گه‌ردنی پر خال نیم

عاشقی کێو و ته‌لان و به‌نده‌ن و به‌ردم نه‌م

گه‌ر له برسان و له به‌ربێ به‌رگی نه‌مه‌رۆ ره‌ق هه‌لیم

نۆکه‌ری بێگانه‌ ناکه‌م تا له سه‌ره‌مه‌ردم نه‌م

من له زنجیر و ته‌ناف و دار و به‌ن باکم نییه

له‌ت له‌تم که‌ن، به‌مکۆژن، هه‌شتا ده‌لیم کوردم نه‌م

شه‌: (کله‌)، کشتوکاڵ: (کشاوری)، شاره‌زا: (گاه)، په‌راو: (کتاب)، کومار: (جمهوری)،

سه‌رنووسه‌ر: (سردبیر)، گه‌ل: (ملت)، گۆفار: (مجله)، نیشتمان: (وطن)، هه‌ره‌ت: (اوج)، بزووتنه‌وه: (جنبش)، هه‌ڵبیه‌ته‌وه: (سروده)

است)، په‌نجه‌پۆیی: (بدبختی)، سه‌پله‌: (نمک نشناس)، نابزم: (شکست نه‌می‌خووم)، ته‌لان: (جایی تخت در کمر کوه)،

به‌نده‌ن: (کوه)، بێ به‌رگی: (بی‌لباسی)، به‌رد: (سنگ)، ره‌ق هه‌لیم: (از سرما یخ بزنم)، هه‌رد: (کوه)

- تاریک و روون، هه‌مین، مه‌هاباد، چاپخانه‌ی سه‌یدیان.

نه‌جمەد هەردی (١٩٢٣-٢٠٠٦ز)

ناوی نه‌جمەد، کۆپی حسەن بەگە. لە شاری سلێمانی هاتوووە دنیاوە. خوێندنی سەرەتایی لە سلێمانی تەواو کردووە. دواي ئەوەی کە قوتابخانەی (دارولوعلمین)ی تەواو کردووە لە ساڵی ١٩٤١ کراوە بە مامۆستای گونیدیکی ناوچەی هەورامان لە ١٩٤٩ بە هۆی کاری سیاسیی لە کارەکەی لاابراوە لە ١٩٥٢ گەراوەتەووە سەر نیش و کارەکەی. هەر لە منداڵیەوه زۆر حەزی لە شیعەر کردووە. سەرەتای شیعەر وتنەوه‌شی دەگەرێتەوه بۆ چله‌کان.

بە سەرسامی لە سەر لووتکەی بڵندی گەنجی وەستاوم!

شریتی عومری پابردوو وەکوو خەو دیتە بەر چاوم

شریتی چی؟ سەراپا سەرگوروشتە ی ناو می‌دیمە

فلیمی پەر لە ناسۆری هەرس هیڤانی لاویمە

ترووسکەی تیا بەدی ناکەم، سەرنج چەندە لی داوہ

لە تاپۆی نامورادیم و خەمی ناسۆری بەو لاوہ...

ئەوی ئەوسا کە پووناکی ئەدا بەم ژینە شیواوہ

دلیکی پەر لە ئاھەنگ بوو کە ئیستا پاکی پووخواوہ...

بەلی ئەوسا دلیکم بوو کە سەرچاوەی ژیانم بوو

دلی مەلبەندی ئاوات و تەوژم و تینی گیانم بوو

دلی گولزاری دلداری و بەهەشتی خوشەویستی بوو

وەکوو بتخانە مەیدانی بتی جوانیی پەرستی بوو

لەگەڵ ھاوار و گریانێ هەژارانە لە شینا بوو

لەگەڵ نالەیی کەسانا لە خورپە و راچەنیا بوو...

نۆونەیه‌کی تری شیعری هەردی:

فاتمە دوو چاوی مەستت پەر تەلیسمی جوانییە

پەر شەرابی خوشەویستی و عارەقی یەزدانییە

بەژن و بالاکەت نمونە ی هەیکەلی یۆنانییە

لارولەنجەت مۆسیقایە، بەستە یە گۆرانییە

بووکی رازاوه‌ی خه‌یالم گیانه‌که‌م ست فاته‌

تاقه‌ پرشنگیکی چاوت نه‌وپه‌ری ئاواته‌

گه‌رچی دلداری له‌ خاکی ئیمه‌دا نه‌فسانه‌یه‌

هه‌ر به‌ ته‌نیا بو‌ کوپری خاوه‌ن ته‌لار و عانه‌یه‌

گیانه‌که‌م ئه‌مما دلی من له‌و دله‌ شیتانه‌یه‌

بی ئه‌وه‌ی هه‌یج شک به‌ری کوژراوی نه‌و چاوانه‌یه‌

هه‌ر به‌ ته‌نیا خوشه‌ویستی شک نه‌به‌م، ست فاته‌

سه‌روه‌تم ناوی، به‌زی تو: نه‌و په‌ری ئاواته‌

خوشه‌ویستی وا که‌ نامه‌ی خوايه‌ بو‌ په‌یغه‌مبه‌ران

به‌رز و ناسک، وه‌ک هه‌ناسه‌ی پر گولای دولبه‌ران

نه‌ک وه‌کووو هه‌ز کردنی دینار و گه‌وه‌هه‌ر په‌روه‌ران

نه‌و که‌سانه‌ی بو‌ قرانی چه‌نده‌ دلیان هه‌له‌وه‌ران

خه‌لقی تر پاره‌ په‌ره‌ستی با بکه‌ن ست فاته‌

من به‌ ته‌نیا تو په‌ره‌ستی نه‌و په‌ری ئاواته‌

چله‌کان: (ده‌ی چه‌ل)، سه‌رسامی: (سردرد و حیرت)، لووتکه‌: (قله‌)، گه‌نج: (جوان)، شریت:

(نوار)، ناسۆر: (زخم دیر التیام)، ترووسکه‌: (نور ضعیف)، تاپۆ: (شیخ)، مه‌له‌به‌ند: (سرزمین)، ته‌وژم:

(فشار)، تین: (گرما)، که‌سانان: (افراد مسکین)، خورپه‌ و راچه‌نین: (جنبش و تکان)، به‌ژن: (قد)،

هه‌یکه‌ل: (مجسمه‌)، لاروله‌جی: (حرکات ناز)، به‌سته‌: (شعر)، رازاوه‌: (آراسته‌)، پرشنگ: (درخشش)،

ست: (بانوی معلم)، به‌زه‌: (لبخند)

- رازی ته‌نیایی، نه‌حمد هه‌ردی، بلاوکردنه‌وه‌ی محمه‌دی سه‌قز، ۱۹۹۱.

مامۆستا

مه‌نسور ره‌جمانی

مامۆستام ئه‌وینداده‌اره	مامۆستام ئه‌وینداده‌اره
دڵی وه‌کوو هیلانه‌س	مامۆستام په‌رتوو کخانه‌س
چـرای ئاوه‌زانییه	دپرکی پێی نه‌زانییه
هر گهرم بێ ئه‌و هیلانه	جیگای قوتابیانـه
چـرۆی تازه ئه‌پوینی	گه‌لای زه‌رد ئه‌وه‌رینی
وایه‌ بـلێن نـازانین	دروشمی ئه‌و بۆ زانین
زانینه‌ ده‌وای ده‌ردم	مامۆستام وای فێر کردم
تینی بـی بۆ نه‌پرچان	زانینیکی بـی وچان
وه‌ک قوتابی ئه‌نوینی	مامۆستام هه‌ر ئه‌خوینی
وه‌ک ئاوه‌ بۆ گه‌لایک	زانین بۆ مامۆستا یێک
ورده‌ ورده‌ زه‌رد ئه‌بـی	گه‌ر پوژیک ئاوی نه‌بی
وه‌رن ئه‌ی مامۆستا کان	بۆ بووژانی پۆله‌کان
پیشه‌ی نه‌زانی خاوه‌کین	میشکی خۆمان پاراو که‌ین

ئه‌ویندار: (عاشق)، خوینده‌وار: (اهل خواندن و مطالعه‌ در اینجا))، ئاوه‌زانی: (عقل و خرد)، په‌رتوو کخانه: (کتابخانه)، هیلانه: (آشیانه)، قوتابیان: (دانش آموزان)، چـرۆ: (جوانه)، ئه‌پوینی: (می‌رویاند)، تین: (گرما)، دروشم: (شعار)، بـی وچان: (خستگی ناپذیر)، نه‌پرچان: (بخ‌زدن)، بووژان: (احیا و زنده نگاه داشتن)، پۆله‌کان: (کلاس‌ها)، میشک: (ذهن)، پاراو: (سیراب و باطراوت)، خاو: (سست)

نمونه‌ی وەرگیران به کوردی

(نمونه‌ی ترجمه به کوردی)

سوره‌تی فاتحه: سوره‌ی فاتحه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ^١

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ^٢ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ^٣ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ^٤ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ^٥
اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ^٦ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ^٧

وه ناو خوا که دهه‌نده و دلۆفانه^١

سوپاس بۆ خوا که راهینه‌ری جیهانه^٢ دهه‌نده‌یه و دلۆفانه^٣ خاوه‌نی پۆزی په‌سلانه^٤ ئێمه هه‌ر تو
ده‌په‌رستین، پشتن هه‌ر به‌ تو ده‌به‌ستین^٥ له‌ پاسته‌ری^٥ شاره‌زان که^٥ پێی ئه‌وانه‌ی که خۆت چاکه‌ت
ده‌گه‌ڵ کردوون، نه‌ک ئه‌وانه‌ی که وه‌ به‌ر تووه‌په‌ی که‌وتوون، نه‌ ئه‌وانه‌ش که لاپێ بوون^٧

به‌ نام خداوند بخشنده‌ی مهربان^١

سه‌اس خداوند را که پروردگار جهانیان است^٢ خدای رحمن مهربان^٣ دادار روز جزا^٤ تنها تو
را می‌په‌رستیم و تنها از تو یاری می‌خواهیم^٥ ما را بر راه راست استوار بدار^٥ راه کسان‌ی که
آنان را نواخته‌ای، آنان نه‌ که از نظر انداخته‌ای، و نه‌ گمراهان^٧

- قورنانی پیرۆز، وەرگیرای عه‌بدوره‌جه‌مان شه‌ره‌فکه‌ندی (هه‌ژار)، تاران، بڵاوکردنه‌وی ئیجه‌سان، ١٣٨٠.

- قرآن کریم، ترجمه و توضیحات بهاء‌الدین خرمشاهی، انتشارات جامی و نیلوفر، تهران، ١٣٧٢.

پیشه‌کی گولستان "دیباچه‌ی گلستان"

مَنّت خدای را عزّوجلّ که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت. هر نفسی که فرو می‌رود معد حیات است و چون بر می‌آید مفرح ذات. پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکری واجب.

شانازی بۆ خواجه که فرمانبرداری نهو هۆی نزیکیه و سوپاس به‌جی هینانی مایه‌ی زیادی به‌خششه. هەر هه‌ناسه‌یه‌ک ده‌چیتته ناره‌وه تازه‌بونه‌ویه بۆ ژیان و که دیتته دهره‌وش هه‌سانه‌ویه بۆ گیان. جا له هەر هه‌ناسه‌یه‌کا دوو به‌خشش هه‌یه و بۆ هەر به‌خشش سوپاس پێویسته.

از دست و زبان که برآید	کز عهده‌ی شکرش به در آید
بنده همان به ز تقصیر خویش	عذر به درگاه خدای آورد
ور نه سزاور خداوندیش	کس نتواند که به جای آورد
به دست و زمان کی ده‌توانی کی	سوپاسی خوایی که بینیتته جی
بنده وا چاکه له‌به‌ر سستی له خۆی	بیانوو خواهی کا له دهرگانه‌ی خودا
وهر نه شایانی خوایی نهو شه‌بی	کی له پووی پاستیوه بۆی بگری نه‌دا؟

باران رحمت بی حسابش همه را رسیده و خوان نعمت بی دریغش همه جا کشیده. پرده‌ی ناموس بندگان به گناه فاحش ندرد و وظیفه‌ی روزی به خطای متکر نبرد.

بارانی بی‌پایانی په‌حمه‌تی له هەر شوێنی به خوروژم و به‌تاوه و خوانی نیعمه‌ت و به‌خشایشی له هەر جێیه‌ک پاخراوه. پرده‌ی شهرم و حمای به‌نده‌گانی خۆی به گناه نادریت و مووچه‌ی مووچه‌خورانی خۆی به سووچ و تاوان نابریت.

ای کریمی که از خزانه‌ی غیب	گبر و ترسا وظیفه خور داری
دوستان را کجا کنی محروم	تو که با دشمن این نظر داری
نهی کهرمی له گه‌بی پنهانی	مووچه خۆرت همه له گاور و جوو
دۆستانت له کوئی نه‌که‌ی بی بهش	که به دوشمنت هه‌ته نیگه‌ه و پوو ^۱

چوارینه‌کانی خه‌ییام (رباعیات ختّام)

دو رباعی از ختّام (دوو چوارینه له خه‌ییام)

از آمدن و رفتن ما سودی کو	له هاتنمان و چوونمان سوو کوانی؟
وز تار امید عمر ما پودی کو	بو ته‌ونی هیوا تای ده‌زوو کوانی؟
چندین سر و پای نازنینان جهان	له ناو چه‌مبه‌ره‌ی چه‌رخا هه‌زاران
می سوزد و خاک می شود دودی کو؟	گیان سووتا و خۆلی به با چوو کوانی؟ ^۲

این کوزه چو من عاشق زاری بوده است	نهم گۆزه وه‌کروو من بروه دلدار و هه‌ژار
در بند سر زلف نگاری بوده است	جارێکی دلی خوش بروه سهد جار خه‌مبار
این دسته که بر گردن او می‌بینی	نمو هه‌نگل و ده‌سگره‌ی له ملیا دیوته
دستی است که بر گردن یاری بوده است	ده‌ستی بروه زۆر خراوته سهر ملی یار ^۳

۱- گولستانی سه‌عدی، وهرگێراوی مسته‌فا سه‌فه‌وت، بانه، چاپی ناجی، ۱۳۷۱هـ.

۲- وهرگێراوی مامۆستا گۆزان: دیوانی گۆزان، به‌رگی یه‌که‌م، به‌غدا، چاپخانه‌ی کۆژی زانیاری عێراق، ۱۹۸۰.

۳- چوارینه‌کانی خه‌ییام، وهرگێراوی هه‌ژار، چاپی دووهم، تاران، بلاوکردنه‌وه‌ی سروش، ۱۳۷۰هـ.

سەربەخۆیی زمانی کوردی و جیاوازی له گەڵ فارسی

(مستقل بودن زبان کردی و تفاوت آن با فارسی)

نزیكترین زمان به زمانی کوردی زمانی فارسیه و پەنگه ئەمە بوویتە هۆی ئەلە‌ی ئەو کەسانە‌ی کە زمانی کوردییان بەشێک له زمانی فارسی زانیوه. زمانی کوردی زمانێکی سەربەخۆیه و بەشێک یا لقیك له هیچ زمانێکی دیكه نییه، بۆ مسۆگەر‌بوونی ئەم قسە‌یه نیازمان به بە‌لگە‌ی زانستیه کە بە‌ختە‌وە‌رانه ئەم بە‌لگانه زۆرن و لی‌ره به چە‌ند نمۆنه له گرینگ‌ترینە‌کانیان ناما‌وه ده‌کری:

پە‌نگه: (شاید)، هۆ: (دلیل)، هە‌له: (اشتباه)، سە‌ربە‌خۆ: (مستقل)، لق: (شاخه)، مسۆگەر‌بوون: (اثبات)، بە‌لگه: (سند)، زانستی: (علمی)، بە‌ختە‌وە‌رانه: (خوشبختانه)، بە‌لگه: (سند)، گرینگ: (مهم)، ناما‌وه: (اشاره)

هەر زمانێک له چە‌ندین ناستی جۆ‌راجۆ‌ر لیك ده‌درێت‌وه وه‌کو‌وو :

۱- ده‌نگناسی (فۆ‌نۆ‌لۆ‌ژی) و وا‌ج‌ناسی (phonology)

۲- پێ‌زمان، کە ده‌بیته دوو بە‌شه‌وه: پسته‌ناسی (سینتاکس /نە‌حو) و وشە‌ناسی (مۆ‌رفۆ‌لۆ‌ژی

/سە‌رف)

۳- واتاناسی (semantic / معنی‌شناسی)

۱- چە‌ند نموونه‌ی جیاوازی زمانی فارسی و کوردی له باری وا‌ج‌ناسیه‌وه (phonology):

(چە‌ند نمونه از تفاوت‌های زبان فارسی و کردی از نظر وا‌ج‌شناسی):

زمانی کوردی ۳۷ (فۆ‌نیم)ه و زمانی فارسی ۲۹ فۆ‌نیم.

ده‌نگداره‌کانی (مصوّت) زمانی کوردی (۸)ن و ده‌نگداره‌کانی زمانی فارسی (۴)ن. ئەم وا‌جانه‌ی

(فۆ‌نیم) زمانی کوردی: «**ف**» «**پ**» «**ت**» «**ل**» «**ب**» «**ز**» «**ژ**» له فارسیدا نهن .

ناست: (سطح)، لی‌كده‌درێت‌وه: (بررسی می‌شود)، پێ‌زمان: (دستور)، ده‌نگناسی: (آواشناسی)، وا‌ج‌ناسی: (وا‌ج‌شناسی)، واتاناسی: (معنی‌شناسی)، پیت: (حرف)، وا‌ج (فۆ‌نیم): (وا‌ج)

۲- نمونه‌ی جیاوازی دیزمانی (نمونه‌ی تفاوت دستوری):

فرمانی تینه‌پەر (فعل ناگزر) له زمانی کوردی له قهواره‌کانی (صیغه) ۵ و ۶ دا وه‌کوو په‌کن:

فارسی: آمدم، آمدی، آمد، آمدم، آمدید، آمدند

کوردی: هاتم، هاتی، هات، هاتین، هاتن، هاتن

کردار (فرمان):

له زمانی فارسیدا له بهاری پێکهاتهوه سێ جۆر «کردار» مان ههیه:

۱- کرداری ساده: گرفت

۲- کرداری لیکندراو: قرض گرفت، در جمله‌ی «سیروان کتاب‌ها را قرض گرفت»

۳- کرداری پیشگردار: برگرفت

به‌لام له زمانی کوردیدا سه‌ره‌پای نهم سێ جۆر کرداره «کرداری پاشگردار» یش ههیه،

وه‌کوو کرداری «هاتهوه» **هوه** = پاشگر

کرداری لیکندراو: من ئێه‌م خوش ده‌وێت.

کرداری ساده: هات

کرداری پاشگردار: هاتهوه، (هوه = پاشگر)

کرداری پیشگردار: ده‌رهات

کردار/فرمان: (فعل)، پێکهاته: (ساختار)، کرداری لیکندراو: (فعل مرکب)، کرداری پیشگردار: (فعل)

پیشوندی، سه‌ره‌پای: (علاوه‌بر)، کرداری پاشگردار: (فعل پسوندی)

۳- نمونه‌ی جیاوازی له باری واتاناسییه‌وه (semantic) (نمونه‌ی تفاوت از نظر معنی‌شناسی):

زمانی کوردی هه‌زاران وشه‌ی جیاوازی له به‌راورد له‌گه‌ڵ فارسیدا هه‌یه. به‌پای پرۆفیسۆر

خه‌زنه‌دار: په‌نجا و یه‌ك له سده‌ی (٥١/.) زمانی کوردی په‌تییه. بیست و نۆ له سده‌ی (٢٩/.)

له‌گه‌ڵ زمانه‌ ئێرانییه‌کان وه‌کوو: فارسی و به‌لووچی، هاویه‌شه. سێزده له سده‌ی (١٣/.) له‌گه‌ڵ

زمانه‌ هیندوو ئێرانییه‌کان وه‌کوو هیندی و سانسکریت و هه‌فت له سده‌ی (٧/.) له‌گه‌ڵ زمانه‌

هیندوو ئه‌ورووپیه‌کان وه‌کوو ئینگلیسی، ئالمانی و... هاویه‌شه.

وشه: (واژه)، به‌راورد: (مقایسه)، په‌تی: (خالص)، هاویه‌ش: (مشترب)

دیالیکته‌کانی زمانی کوردی (گوش‌های زبان کردی)

دیالیکت (گوش): شیوه‌گه‌لیک له یه‌ک زمان که له باری ده‌برین (تلفظ) و پێزمان و وشه‌وه له‌گه‌ل شیوه‌کانی‌تر جیاوازه. بۆ وێنه، کوردی ناوه‌پاست (سۆزانی) و کوردی باکوور (کرمانجی) له به‌راورد له‌گه‌ل یه‌کدا دوو دیالیکتی جیاوازن.

ده‌برین: (تلفظ کردن)، بۆ وێنه: (به عنوان مثال)، باکوور: (شمال)، به‌راورد: (مقایسه)

زاراوه (لهجه): به شیوه‌گه‌لیک له یه‌ک زمان ده‌گوتریت که ته‌نیا له باری ده‌برینه‌وه له‌گه‌ل نه‌و شیوه‌کانی‌تر جیاوازی هه‌یه، وه‌کوو نه‌و جیاوازییه‌ی که له نێوان دوو زاراوه‌ی سۆزانی نه‌رده‌لانی و سۆزانی موکریانیدا هه‌یه. وه‌کوو: بووگه، بووه

دیالیکته‌کانی زمانی کوردی بریتین له:

- ۱- **کوردی باکوور** (شمال) یا کرمانجی ژووورو
- ۲- **کوردی ناوه‌پاست** (کرمانجی ناوه‌پاست / سۆزانی)
- ۳- **کوردی باشوور** (جنوب)
- ۴- **هه‌ررامی-زازایی** (له پاستیدا یه‌کێ له زمانه‌کانی کوردیه‌)

۱- **کوردی باکوور** (کرمانجی):

له ناوچه‌گه‌لی کوردستانی تورکیا، کوردستانی سووریا، باکووری کوردستانی عێراق (له ناوچه‌گه‌لی دهۆک، زاخۆ) و کوردستانی ئێران، له ناوچه‌گه‌لی ورمێ، ماکۆ و سه‌لماس و هه‌روه‌ها کورده‌کانی ئه‌رمه‌نستان و ئازهربايجان و باکووری پۆڤه‌هلای ئێران له ناوچه‌گه‌لی قووجان و شیوان و بجنورد.

زاراوه‌کانی کوردی باکوور: شه‌مدینانی، به‌ه‌دینانی، حه‌کاری، بۆتانی، جزیری، پۆژئاوایی.

۲- **کوردی ناوه‌پاست** (سۆزانی):

له ناوچه‌کانی هه‌ولێر، سلێمانیه، که‌رکووک له کوردستانی عێراق، مه‌هاباد، بانه، سه‌قز، مه‌ریوان، سنه، جوانپۆ له کوردستانی ئێران.

زاراوه‌کانی کوردی ناوه‌پاست (سۆرانی):

سۆرانی سلیمانی، سۆرانی موکریانی، سۆرانی گهرمیانی، سۆرانی نه‌رده‌لانی

۳- کوردی باشوور:

له‌ ناوچه‌کانی خانه‌قین، مه‌نده‌لی و به‌دره‌ له‌ کوردستانی عێراق، ناوچه‌ی کولیاپی و کرماشان و لوپستان و نیلام له‌ کوردستانی ئێران .

زاراوه‌کانی کوردی باشوور:

لوپی، که‌له‌وێی، له‌کی، فه‌یلی، مامه‌سه‌نی، به‌ختیاپی، کۆهکیلوویه‌یی.

لوپی یه‌کی له‌ زاراوه‌ په‌سه‌نه‌کانی زمانی کوردیه‌، به‌لام ئهم پرسه‌ دیته‌ ئاراوه‌ که‌ بۆچی نیتساکه‌ بێتک له‌ لوپه‌کان خۆیان به‌ کورد نازانن؟

له‌ وه‌لامدا ده‌توانین ناماژه‌ به‌ چهند هۆکاری جۆربه‌جۆر بکه‌ین، وه‌کوو: دووربوونیان له‌ چه‌قی کوردستان و نه‌بوونی په‌یوه‌ندی له‌ گه‌ڵ کورده‌کانی تر، به‌شدارنه‌بوونیان له‌ بزوتنه‌وه‌ی هاوچه‌رخ‌ی کوردی، جیاوازی نایینزاکه‌یان له‌ گه‌ڵ نایینی کوردانی تر و عه‌شه‌ره‌ گه‌ری.

ناوچه: (ناحیه)، په‌سه‌ن: (اصیل)، هۆکار: (عامل)، دیته‌ ئاراوه: (مطرح می‌شود)، چه‌ق: (مرکز)، بزوتنه‌وه: (جنبش)، جیاوازی: (تفاوت)، نایینزا: (مذهب)، هاوچه‌رخ: (معاصر)

۴- هه‌ورامی - زازایی:

سه‌ره‌پای دووری شوینی نیشته‌جێبوونی هه‌ورامیه‌کان و زازاییه‌کان له‌یه‌کچوونیتکی زۆر له‌ نێوان هه‌ورامی و زازاییدا هه‌یه‌ و له‌ به‌راورد له‌ گه‌ڵ یه‌کدا وه‌کوو دوو زاراوه‌ دینه‌ ئاراوه‌. له‌ هه‌موو ئهو په‌رتووکانه‌ی که‌ له‌ سه‌ر دیالیکت و لقه‌کانی زمانی کوردیدا نووسراون ناماژه‌ به‌ ناوی « گۆزان » وه‌کوو یه‌کی له‌ چوار دیالیکتی زمانی کوردی کراوه‌ مه‌به‌ستیشیان له‌ گۆزان هه‌ورامی و زازایی بووه‌. به‌لام، به‌ کارهێنانی وشه‌ی گۆزان ته‌نیا بۆ هه‌ورامی و زازا هه‌له‌یه‌کی باوه‌. له‌ کوردستاندا چهندین دیالیکت و زاراوه‌ی تر هه‌ن که‌ خۆیان به‌ گۆزان ده‌زانن، وه‌کوو: زۆر گوندی ده‌ور و پشتی کرماشان که‌ به‌ زاراوه‌ی که‌له‌وێی قسه‌ ده‌که‌ن یان زۆر شوینی ده‌ور و پشتی شاری سنه‌ که‌ سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی که‌ به‌ سۆرانی قسه‌ ده‌که‌ن خۆیان به‌ گۆزان ده‌زانن و به‌ ناوی گۆزانیه‌وه‌ خۆیان

ناوژه ده‌کەن.^۱ خالێکی گرنگی تر ئەوەیە کە هەورامی و زازایی سەرەرای ئەوەی کە بەشیکی ئەوەی کوردن لە بۆری زمانەوانییەوه لە چاوە دیالێکت و زاراوە‌کانی تری کوردیدا تا پادەیی زمانبۆن دۆر کەوتۆنەتەوه و لە بۆری زمانەوانییەوه دەبێ وەکوو یەکنێ لە زمانە کوردییەکان ناو بێرێن.^۲

زازایی^۳ لە ناوچەیی «درسیم» (بینگول) و «خارپوت» و «مووش» لە کوردستانی تورکیا و هەورامی لە ناوچەیی هەورامانی ئێران و عێراق و کاکەییەکانی (ئەهلی حەق) بناری دالاهز لە ناوچەیی سەرپولی زەهاو و «شەبەک» کانی لای مووسڵ و زەنگەنەییەکان.

زاراوە‌کانی هەورامی^۴: هەورامانی تەخت، لەهۆن، ژاوەرۆ

سەرەرای ئەوه: (علاوه بر)، نیشته‌جێبوون: (سکونت)، لەیه‌کچوون: (شباهت)، ناماژه: (اشاره)، سەرەرای ئەوه: (علاوه بر)، هەلەیه‌کی باوه: (اشتباه رایج)، لە چاوه: (در مقایسه با)

زمانی پێوه (زمان معیار)

زمانی پێوه یان زمانی نیستاندارد بە واتای هەلبژاردنی دیالێکتێکە لە دیالێکتەکانی زمانێک بۆ دروستکردنی زمانێکی هاوێش لە نێوان یەک نەتەوه‌دا، بۆ وێنە هەلبژاردنی فارسی تاران لە نێوان ئەو دیالێکتەکانی تر وەکوو: قومی، ئیسفەهانی و مەشه‌ه‌دی.

بە واتای: (بە معنی)، هەلبژاردن: (انتخاب)، نەتەوه: (ملت)

۱. (وه‌کوو «دیواندەر» یییه‌ پەسەنەکان، یان گوندی «مامۆخ» لە سی کیلومەتری باکووری شاری سنه، یان گوندی «گەرگ» لە نێوان شاری سنه و کامیاران و ...).

۲. بۆ زانیاری زۆرتر بڕوانە کتێبی ئارۆین (کۆمەڵە وتاریکە سەبارەت بە وێژە زمانی کوردی هەورامی)، مەنسور پەه‌مانی، سلێمانی ۲۰۱۰.

۳. ناوه‌کانی تری زازایی بریتین لە: «دەملکی»، «کوردکی»، «کرمانجکی».

۴. خودی هەورامییەکان بۆ پێناسە کردنی خۆیان وشەیی «هۆرامی» بە کاردێن ئەک هەورامی. لە راستیدا بە کارهێنایی وشەیی هەورامی لە لایان کەسانی غەیری هەورامییەوه بۆه‌تە بار.

- چۆن دیالیکتیك هه‌لده‌بژێردریت و ده‌بیته زمانی پێوه‌ر

(چگونگی انتخاب یک گویش به عنوان گویش معیار)

۱- ده‌سه‌لاتی پامیاری: ده‌سه‌لاتی پامیاری گرنه‌گرین هۆکاری دروستبوونی زمانی پێوه‌ره و نه‌و ده‌سه‌لاته‌ دیالیکتیك ده‌سه‌پێنێته‌ سه‌ر هه‌موو دیالیکته‌کانی‌تر و ده‌یکاته‌ زمانی پێوه‌ر.

۲- کتیییکی ئایینی پیرۆز: وه‌کوو قورئان که‌ به‌ دیالیکتی قورپه‌ش نووسراوه‌ و بووه‌ته‌ زمانی پێوه‌ری هه‌موو هۆز و دیالیکته‌کانی‌تری زمانی عه‌ره‌بی.

۳- شاکاری نه‌ده‌بی: وه‌کوو «به‌هه‌شتی ونبو»ی جان میلتون یا به‌ره‌مه‌کانی شیکسپیر، که‌ دوو سه‌رچاوه‌ی زمانی ئینگلیزی پاراون که‌ دیالیکته‌کانی‌تری زمانی ئینگلیزی خۆیان به‌ شێوه‌وتنی نه‌و کتیبانه‌ نزیک کردوه‌ته‌وه‌. کتیبی «دۆن کیشۆت»ی «سیروانتس» که‌ شاکاریکی نه‌ده‌بی به‌ زمانی ئیسپانییه‌ و نه‌و دیالیکته‌کانی‌تری زمانی ئیسپانی خۆیان به‌ شێوه‌وتنی نه‌و نزیک کردوه‌ته‌وه‌.

۴- نه‌لفوینی یه‌گرتوو: بۆ وێنه‌ تا ئیستا بۆ زمانی کوردی نه‌لفوینیکی هاویه‌ش که‌ هه‌موو کورده‌کان پێی بنووسن نییه‌. ئیستا کوردی به‌ هه‌ر سێ خه‌تی لاتین، سه‌ریلی و عه‌ره‌بی ده‌نووسریت.

۵- نووسینی پۆژنامه‌و گۆڤار به‌ یه‌کی نه‌ دیالیکته‌کان

ده‌سه‌لات: (قدرت)، پامیاری: (سیاسی)، ده‌سه‌پێنێته‌: (تحمیل می‌کند)، سه‌پۆز: (مقدس)، هۆز: (قبیله)، ون: (گم)، به‌ره‌م: (اثر)، سه‌رچاوه‌: (منبع)، پاراو: (با طراوت در اینجا فصیح)، یه‌گرتوو: (متحد)

سه‌رچاوه‌کانی نه‌م به‌شه (منابع این بخش):

- زمانی کوردی و دابه‌شبوونی جوگرافییی دیالیکته‌کانی، فواد حه‌مه‌ خورشید، به‌غدا چاپخانه‌ی آفاق عریبه‌، ۱۹۸۵.
زمانیکی کوردی هاویه‌ش، د. مه‌هرداد ئێژه‌دی، وه‌گێڕانی عه‌مه‌د حه‌مه‌ ساله‌ح توفیق، گۆڤاری ئیستا، ژماره‌ی ۱۹، سالی ۱۳۹۹.

- سه‌لیقه‌ی زمانه‌وانی، حوسین عه‌مه‌د عه‌زیز، سلیمانی، چاپ و په‌خشێ سه‌رده‌م، ۱۹۹۹.

- زمانی یه‌گرتووی کوردی، جه‌مال نه‌به‌ز، ئالمانیایا، یه‌کیه‌تی نه‌ته‌وه‌یی خوتنه‌دکارانی کورد، ۱۹۷۶.

- میژووی نه‌ده‌بی کوردی، ماری خه‌زنه‌دار، به‌رگی یه‌که‌م، هه‌ولێر، چاپ و بلاوکرده‌وه‌ی ناراس، ۲۰۰۱.

- بررسی زبان، جورج یول، (The study of language george yule)، ترجمه‌ی محمود نورمحمدی،

چاپ سوم، تهران، انتشارات رهنما، ۱۳۸۰.

کورتە ئاوپنیک ئە سەر پێزمانی کوردی

(نگاهی گذرا به دستور زبان کردی)

پسته (جمله)

- پسته (جمله): دارا سیتیکی خوارد.
- پستەى لێکدراو (جملهى مرکب): تا دارا هاتموه بۆ ماڵ، سارا سیتوێکه‌ی خوارد.
- پستەى پەرس (جملهى پرسشی): بۆ کوێ ده‌چی؟
- پستەى سەرسوێرمان (جملهى تعجیبی): ئەو گۆلە چەن جوانە!
- پستەى پاگەیانندن (جملهى خبری): پەروین چوو بۆ مەدرەسە.
- پستەى پاگەیانندن ئەرتینی (جملهى خبری مثبت): ئاوی پووبارەکه وشک بوو.
- پستەى پاگەیانندن ئەرتینی (جملهى خبری منفی): ئاوی پووبارەکه وشک نەبوو.
- پستەى فەرمانی یان داخوازی (جملهى امری): هەستە، پرۆ.

فرمان (فعل)

- فرمان (فعل): شەڕین ده‌چیت بۆ کەرکووک.
- فرمانی تێپەر (فعل گذرا): تۆ کۆتره‌که‌ت گرت.
- فرمانی تێنەپەر (فعل ناگذر): کۆتره‌که‌ فیری.
- فرمانی کارا دیار (فعل معلوم): ئازاد پەنجەرەکه‌ی شکاند.
- فرمانی کارا نادیار (فعل مجهول): پەنجەرەکه‌ شکینرا.
- پرەگی فرمان (بن فعل): بەستە (بەست).
- فرمانی پابردوو (فعل ماضی): دەرگاگەم داخست.

- فرمانی ئیستا (فعل مضارع): دەرگاگه داده‌خەم.^۱

- فرمانی داخوازی (فعل امر): ده‌فته‌ریکم بۆ بهینه.

- فرمانی تاک (فعل جمع): هاتم.

- فرمانی کۆ (فعل مفرد): هاتین.

ناو (اسم)

- ناو (اسم) : شاهۆ

- ناوی ساده (اسم ساده): ده‌ست، گه‌ل

- ناوی داپژاو (اسم مشتق): زانا، ده‌سته‌ک

- ناوی لیکندراو (اسم مرکب): گه‌لاترو، میژگه‌سوور

- ناوی تایبیه‌تی (اسم خاص): فرهاد، که‌رکوک

- ناوی گشتی (اسم عام): شار، خانوو، گوڵ

- ناوی پەرجه‌سته (اسم ذات): نان، گوشت

- ناوی مەعنه‌وی: (اسم معنی): ناشتی، داهینان، هیز

- ناوی ناسراو: (اسم معلوم): باخه‌وانه‌که، ئاسنگه‌ره‌که، قوتابییه‌که

- ناوی نه‌ناسراو (اسم مجهول): پیاوی‌هات.

- ناوی تاک (اسم مفرد): پەرتووک، تۆپ

- ناوی کۆ: (جمع): پەرتووکە‌کان، تۆپگە‌ل

^۱. له زمانى کوردیدا بۆ پێشاندانی کاتی ئیستا و داهاتوو یەک جۆره کردار به کارده‌هێنریت. بۆ دەرخستنی جی‌ساوازی ئیستوان فرمانی ئیستا و داهاتوو له «ناوه‌لقرمان» (قید) که‌لک وەرده‌گیرن.

بۆ نمونه: له پسته‌ی: «دووبیانی ده‌جم» (پس‌فردا می‌روم). «دووبیانی» ناوه‌لقرمانه و «ده‌جم» لێره‌دا به‌ هۆی ناوه‌لقرمانی «دووبیانی» یه‌وه کاتی «داهاتوو» (آهنده) پێشان ده‌دات. به‌لام، فرمانی «ئیستا ده‌جم» به‌ ته‌نیا یی و به‌ بێ ناوه‌لقرمان، کاتی «ئیستا» (مضارع) پێشان ده‌دات.

***** (ضمير) *****

- جیناؤ (ضمیر): تمہو، تو

- جیناوی که سببی سهریه خو (ضمیر شخصی منفصل): من، تو، هو، ئیمه، ئیوه، نهوان

- جیناوی کہ سی لکاو (ضمیر شخصی متصل):

کتیبہ کہم، کتیبہ کہت، کتیبہ کہی کتیبہ کہمان، کتیبہ کہتان، کتیبہ کہیان

- چٽاوي نيشانه (ضمير اشارہ): نہ مہ جوانہ، نہ وہ پسيٽہ.

- جیناوی پرس (ضمیر پرستی): کام ہو؟ چ دہیڑیت؟

نَاوَهْنَاو (صفت)

- ناوه‌لناو (صفت) : گۆتری سپی، کوردی تیکۆشەر

- **ثاوه ئناوى چۆنى (صفت بيانى) : ناوى پاك، ئىتوھى دىسۆز**

- ناوه‌لناوی چۆنی پله‌ی به‌راورد (**صفت تفضیلی**) : **پیتگای پانتر**، **گولی جوانتر**

- ناوه‌لناوی چۆنی پله‌ی بالا (صفت عالی) : پانتین ریگا، جوانترین گول

- ناوه‌لناوی پرس (صفت پرستی): چ گوشتیک ده‌خوی؟ کام دیمه‌نت پی جوانه؟ چنده مریشکت کری؟

- ناوه ئناوی نیشانه (صفت اشاره) : ئەم کتێبه، ئەو کتێبه

چاؤگ: (مصدر)

ئەو ياشگرانەي کە لە زمانى کوردیدا چاويان لى دروست دەبى ئەمانە:

- بزرگه + ن : گرتن (girtin)، مردن - پین: کرین، سرین

- **وون:** جیون - **ان:** سووتان، کیلان

ئاوه‌ئفرمان (قید)

- ئاوه‌ئفرمان (قید) : دوتنن به‌فر باری. کۆتره‌که‌م له ئاو هیلانه‌که‌یدا گرت.

- ئاوه‌ئفرمانی کات (قید زمان) : پار، نه‌مسائ، له‌مه‌ولا

- ئاوه‌ئفرمانی شوین (قید مکان) : مناله‌که‌ له سەر بان نووست.

کارا : (نهاد)

شاهو چوو بۆ زانکۆ.

به‌رکار (مفعول)

کوردستانم خۆش ده‌وی.

ته‌واوکه‌ر (متمم)

من له تاریکی ناترسم. من بۆ نیشتانم تێده‌کۆشم.

ئامرازی په‌یوه‌ندی (حرف ربط)

وه‌کوو: و، که، تا، نه‌گه‌ر، به‌ئام، یان و ...

سەرچاوه‌کان (منابع):

- پێژمانی کوردی، نه‌وپه‌جمانی حاجی مارف، به‌رگی یه‌که‌م (وشه‌سازی)، سلیمانی، ئۆفسیتی تیشک، ۲۰۰۱.

- زمان و نه‌ده‌بی کوردی، پۆلی دووه‌می ئاوه‌ندی، کۆماری عێراق، وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، ۱۹۹۹.

- زمان و نه‌ده‌بی کوردی، پۆلی سێهه‌می ئاوه‌ندی، کۆماری عێراق، وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، ۱۹۹۹.

- زمان و نه‌ده‌بی کوردی، پۆلی یه‌که‌می ئاوه‌ندی، کۆماری عێراق، وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، ۱۹۹۹.

- دستور زبان کردی، احمد قاضی، ارومیه، انتشارات صلاح‌الدین ایوبی، ۱۳۶۷.

نمونه‌ی په‌ندی پیشینیان (ضرب‌المثل)

- په‌ندی پیشینیان نه‌خشی دیواره.
- ضرب‌المثل چون نقش بر دیوار (سنگی) ماندگار است.
- به‌خ مه‌که یه‌خ نه‌که‌ی.
- از مصیبت دیگران خوشحال نشو تا تو نیز گرفتار نشوی.
- به‌رگم په‌لاس بی، هاوده‌مم پاس بی.
- حاضرم لباس از جنس پلاس را بر تن کنم به شرط این که همنشینم خوب باشد.
- پیرت نه‌بو لووه پیریوه پسانه (پیرت نه‌بی برۆ پیری بستیڤه)
- اگر پیری (انسان دانا و باتجربه) نداری باید پیری بخری.
- خۆر له زینت نه‌دا.
- آفتاب بر زینت نزنند. (همیشه سوار باشی و هیچ گاه زین اسبت خالی نباشد.)
- ژنی مه‌ردان له بن به‌ردان.
- زن مردان بزرگ، زندگی زیر سنگ را هم تحمل می‌کنند.
- پئیوی گه‌پیده له شیرئ نووستوو باشته.
- روباہ هرزه‌گرد از شیر خوابیده بهتر است.
- شه‌ر له شیف و ناشتی له خه‌رمان.
- دعوا هنگام کشت و صلح هنگام برداشت.
- اول همه‌ی اختلافات را حل کنیم تا در هنگام نتیجه و محصول نزاعی نداشته باشیم.

- کاسه‌ی بێ سەر پووشش گنۆنه (کاسه‌ی بی‌سەر پووشی تی نه‌که‌وئ)

کاسه‌ای که بی سر باشد خاشاکی در آن خواهد نشست.

- که‌ره دیزه نه‌لئ به‌شکه‌م بمرم خاوه‌نه‌که‌م زهره‌رکا.

خر سیاه می‌گوید: کاش می‌مردم تا صاحبم ضرر کند.

- کرده په‌شیمان نه‌ نه‌کرده په‌شیمان.

پشیمانی پس از تلاش، بهتر از ندامت بی‌کوشش است.

- وتیان و شتر که‌ما هات وتی باری من هه‌ر چل منه.

به شتر خبر رسید که علف آوردند گفت بار من همان چهل من است.^۱

- باخه‌وان له وه‌خت هه‌نگوورا گوێچکه‌ی ناژنه‌وئ.

باغبان در فصل انگور خود را به ناشنوایی می‌زند.

- ئاگر به ئاگر ناکورژیته‌وه.

آتش با آتش خاموش نمی‌شود. (خشونت با خشونت از بین نمی‌رود).

سرچاوه‌کان (منابع):

- په‌ندی پیشینیان، شیخ محمد خاڵ، سلیمانی، ده‌زگای چاپ و په‌خشی سهرده‌م، ۲۰۰۰

- په‌ندی پیشینیان به‌رگی ۱ و ۲، عبدالوھه‌مید حیره‌ت سه‌جادی، ورمی، بلاوکردنه‌وی سه‌لاحه‌دین، ۱۳۶۹.

- گوواره‌ی کوردواری، عه‌لی روخزادی، چاپی دووه‌م، سنه، بلاوکردنه‌وی کوردستان، ۱۳۸۵.

- سرچاوه‌ی سه‌رزاره‌کی (شفاهی).

۱. که‌ما: نوعی علف کوهی

ناوی چه‌ند نه‌خووشی به زمانی کوردی

(نام چند بیماری به زبان کردی)

نازاره‌باریکه: سل	سنان: سیاه زخم	شترپه‌نجه: سرطان
نالامه‌ت: زکام	سیتو‌پۆ: مالاریا	شه‌پله: فلج اطفال
باداری: روماتیسم	سیچکه‌سلاره: گلمزه	گولی: جذام
باژینله: نفخ	گلاراو: آب مروارید	قۆزه‌رشه: سیاه سرفه
په‌تا: زکام	قێ: صرع	که‌فته‌یی: حصبه
خه‌رکان: نوعی بیماری قارچی	کتووېر: سکتە	لافشه: قارچ لای انگشتان
درم: بیماری واگیر (زکام)	لاره‌شه: نوعی بیماری دامی	والامه‌ن: قارچ پوستی
ره‌شانه‌وه: وبا	مله‌خره: اوریون	هه‌وله: آبله
زه‌ده‌یی: یرقان	سووریه: سرخک	شه‌کره: مرض قند

ناوی مانگه کوردیه‌کان له دیالێکتی سۆرانی و کرمانجی

(نام ماه‌های کردی در گویش‌های سۆرانی و کرمانجی)

۱	فروردین	خاکه‌لیتوه	نیسان	آوریل
۲	اردیبهشت	گولان	گولان (نایار)	می
۳	خرداد	جۆزه‌ردان	حه‌زیران (حوزه‌یران)	ژون
۴	تیر	پووشپه‌ر	تیرمه‌ه (ته‌مروز)	جولای
۵	مرداد	گه‌لاوێژ	ته‌باخ (تاب)	آگوست
۶	شهریور	خه‌رمانان	ئیلوون (ته‌یلوول)	ستامبر
۷	مهر	ره‌زیه‌ر	جوومه (تشرینی یه‌که‌م)	اکتبر
۸	آبان	خه‌زه‌لۆمر، گه‌لاوێژان	مژدار (تشرینی دووه‌م)	نوامبر
۹	آذر	سه‌رماوه‌ز	کانوون (کانوونی یه‌که‌م)	دسامبر
۱۰	دی	به‌فرانبار	چله (کانوونی دووه‌م)	ژانویه
۱۱	بهمن	پێیه‌ندان	سه‌بات (شوبات)	فوریه
۱۲	اسفند	ره‌شه‌مه	نادار (تازار)	مارس

ئه‌لفوبیی لاتین Elfûbêy latî

(الفبای لاتین)

الفبای لاتین گویش سورانی سلیمانیه ٣٦ حرف است و تنها حرف همزه «ه» در این الفبا هیچ نشانه‌ای ندارد.

٦-ج: Ç	٥-ج: C	٤-پ: P	٣-ت: T t	٢-ب: B b	١-ئا: A a
١٢-ز: Z	١١-ر: R r	١٠-ر: R r	٩-د: D d	٨-خ: X	٧-ح: H h'
١٨-ف: F	١٧-غ: X	١٦-ع: ' ,	١٥-ش: Ş	١٤-س: S	١٣-ژ: J
٢٤-ل: L l	٢٣-ل: L l	٢٢-گ: G g	٢١-ک: K	٢٠-ق: Q q	١٩-ف: V
٣٠-ه: Hh	٢٩-ۆ: O	٢٨-وو: Ū ū	٢٧- و بی‌ده‌نگ W	٢٦-ن: Nn	٢٥-م: Mm
٣٦-بزرۆکه i	٣٥- و ده‌نگدار Uu	٣٤- — Éê	٣٣- ه — E e	٣٢-ی: ده‌نگدارî	٣١-ی: بی‌ده‌نگ Y

حرف «و» و حرف «ی» هر کدام نشان‌دهنده‌ی دو حرف هستند و این تفاوت در الفبای

لاتین نشان داده شده است.

wişe	مانند: وشه	w	«و» صامت:
kurd	مانند: کورد	u	«و» مصوت:
yawer	مانند: یاوهر	y	«ی» صامت:
dî	مانند: دین	î	«ی» مصوت:

- حرف «آ» «A»

در الفبای لاتین حرف آ به صورت «A» نوشته می‌شود. برای همزه «ء» در الفبای لاتین

هیچ نشانه‌ای وجود ندارد؛ مثال: **A** **Awat** **ئاوات**

- حروف «ج» «C»، «س» «S»

در الفبای لاتین حرف «ج» به صورت «C» نوشته می‌شود و نباید «C» را با «س»

اشتباه گرفت. حرف «س» در لاتین به صورت «S» نوشته می‌شود.

C **Cemawer. Cêjin** **ج:** جه‌ماوهر، جیژن (مردم، جشن)

S **Samaî. Rastewxo** **س:** سامال، راستموخۆ (آسمان صاف و آبی، مستقیم)

- حروف: «چ» «Ç»، «ح» «H»، «ه» «H»

در الفبای لاتین حرف «چ» به صورت «Ç» نوشته می‌شود. حرف «ح» در این الفبا به

صورت «H» نوشته می‌شود. حرف «ه» نیز به صورت «H» نوشته می‌شود.

Ç **Çiro. Çawerê** **چ:** چرۆ، چاوهرێ (جوانه، منتظر)

H **Hêpesaw** **ح:** هه‌په‌ساو (بهت‌زده)

H **Hewr. ah** **ه:** هه‌ور، ناھ

- حروف «خ» «X»، «غ» «X»

در الفبای لاتین حرف «خ» به صورت «X» نوشته می‌شود و نباید این حرف را با

«ایکس» در الفبای انگلیسی اشتباه گرفت. حرف «غ» به صورت «X» که یک یا دو خط

کوچک بر روی آن قرار گرفته باشد نوشته می‌شود.

X **Xerman. Mixabin** **خ:** خه‌رمان، مه‌خا‌لین (خرمن، افسوس)

X **Xeware** **غ:** غه‌واره (بیگانه)

..... حروف ر «R»، «پ» «R̂»، «ژ» «J»

حرف «ر» در لاتین به صورت «R» و حرف «پ» به صورت «R̂» می‌شود. حرف «ژ» نیز به صورت «J» نوشته می‌شود. واج «R» «ر» ناسک، «ر» نازک در کردی سورانی هیچ وقت در ابتدای کلمات نمی‌آید، اما در کردی کرمانجی واج «R» «ر» ناسک در ابتدای واژه‌ها نیز می‌آید.

r	Zi ryan. Bi rîn	ر: زریان، برین (باد سرد، زخم)
R̂ r̂	Rûnak. Bi rîñ	پ: پروناک، برین (روشنایی، بریدن)
J	Jwange. Jem	ژ: ژوانگه، ژهم (میعادگاه، وعده‌ی خوراک)
R	Rûnahî	نمونه‌ی واژه در کردی شمال (کرمانجی): رووناھی

..... حروف ش «Ş»، «ف» «V»، «ق» «Q»

در الفبای لاتین حرف «ش» به صورت یک «S» که در زیر آن یک ویرگول قرار دارد «Ş» نوشته می‌شود. حرف «ف» به صورت «V» و حرف «ق» به صورت «Q q» نوشته می‌شود.

Ş	Şebeq. Ne Şmil	ش: شهبهق، نه‌شمیل (نخستین تابش آفتاب، زیبای دلکش)
v	Miro v. Ta vge	ف: مروژ، تاژگه (انسان، آبشار)
Q q	Qamik. Te qînewe	ق: قامک، ته‌قینهوه (انگشت، انفجار)

..... حروف ع «'»

حرف «ع» در الفبای لاتین به دو صورت نوشته می‌شود. عده‌ای آن را مانند «e» می‌دانند و علامتی برای آن نمی‌گذارند و عده‌ای نیز علامت ویرگولی را در قسمت بالای کلمه قرار می‌دهند، که رایج‌تر است، به این صورت «'»

'	'ewdal , 'adiî	ع: عمودال (خانه به دوش)، عادل
---	----------------	-------------------------------

- حروف « ل » « L » « ِل » « Ĺ »

در زبان کردی دو واج « ل » و « ِل » کاملاً با هم متفاوتند. « ل » در الفبای لاتین به صورت « L » و « ِل » را به صورت « Ĺ » می‌نویسیم. حرف « ِل » (ل قه‌ه‌ه‌لام درشت) در کردی سورانی هیچ وقت در ابتدای کلمات نمی‌آید.

L l	Law. Selmandin	ل: لاء، سه‌لماندن (جوان، قبولاندن)
Ĺ í	Aía. Réhêlé	ِل: ئالسا، په‌هێله (پرچم، باران تند)

- حروف « و » « w » « u » « وو » « Ū » « و » « O »

در زبان کردی دو « و » وجود دارد. « و » صامت و « و » مصوّت که در الفبای لاتین دارای نشانه‌های جداگانه هستند. « و » مصوّت کوتاه تقریباً شبیه ضمه‌ی فارسی است. « وو » دارای صدایی هم‌چون « او » است و با این علامت « Ū » نشان داده می‌شود و « ژ » به صورت « O » نوشته می‌شود.

W	WiŞe	« و » صامت: مانند: وشه
U	Kurd	« و » مصوّت: مانند: کورد
Ū	Dûkeî. Rûxan	وو: دووکه‌ئ، پرووخان (دود، ویران شدن)
O	Toz. Soma	ژ: تۆز، سۆما (گردوغبار، سوسو زدن روشنایی)

- حروف « ه » « H » « ه » « e »

در الفبای کردی به شیوه‌ی لاتین « ه » جدا و پیوسته به صورت « ه » نوشته می‌شود. توجه داشته باشید که حرف « ه » در الفبای کردی مصوّت کوتاه فتحه است و نباید آن را با « ه » اشتباه کرد. « ه » در لاتین به صورت « e » نوشته می‌شود.

H h	Hawar. Şehol	ه: هاوار، ئاه (فریاد، آه)
E e	Derd. Şerm	ه: (ـ) دهرده، شهرم (درد، شرم)

حروف «ی» «Y» «ی» «î»

در الفبای کردی دو «ی» وجود دارد. «ی» صامت و «ی» مصوّت که در الفبای لاتین دارای نشانه‌های جداگانه هستند.

Y yawer

«ی» : صامت: یاوه‌ر

î Dîrok

«ی» : مصوّت: دیرۆک (رویداد تاریخی، افسانه)

حروف «ئ» «ê» «بزرۆکه» «î»

در الفبای لاتین «ئ» به صورت «ê» نوشته می‌شود. بزرۆکه که شبیه صدای یک کسره‌ی فشرده است در الفبای کردی به شیوه‌ی عربی نشانه‌ای ندارد اما در الفبای لاتین به صورت «î» نوشته می‌شود.

Ê ê Ere. sêw. Ladê

ئ یّ (ـ): پێژ، ئێره، سیو، لادئ

î Jin .dîovan

بزرۆکه: ژن، دلۆزان

حرف «ه»

برای حرف همزه در الفبای لاتین هیچ نشانه و حرفی وجود ندارد. در زیر تمامی حالاتی را که احتمال دارد همزه نوشته شود آمده است:

A.O.U.Û. Ê. î

ئا ، ئۆ ، ئو ، ئوو ، ئی ، ئی

Ararm نارام

Oxey ئۆخە

Usta ئوستا

Ûge ئوۆگه (آنجا)

Êre ئێره

îman ئیمان

خشته‌ی نه‌لفوبیی لاتین
Xištei elfûbêy Latîn
 (جدول القبا‌ی لاتین)

Awat.....	۱- ا : ناوات
Bahoz, Rêbaz.....	۲- ب : باهۆز، رێباز (طوفان، طریق)
Tara, Estêre.....	۳- ت : تارا، ئەستێره (سپه‌وش عروس، ستاره)
Paraw, Şepol.....	۴- پ : پاراو، شه‌پۆل (سیراب و باطراوت، موج)
Cemewer cêjn	۵- ج : جه‌ماوهر، جێژن (مردم، جشن)
Çiro, Çawerê	۶- چ : چێژ، چاوهرێ (جوانه، منتظر)
Hêpesaw.....	۷- ح : هه‌په‌ساو (بهت‌زده)
Xerman.Mixabin.....	۸- خ : خه‌رمان، مه‌خابین (خرمن، افسوس)
Dîmen. Şede	۹- د : دیمه‌ن، شه‌ده (منظره، دستار زنانه)
Ziryan, Birîn	۱۰- ز : زریان، برین (بادسرد، زخم)
Rûnak, Birîn	۱۱- ر : رووناک، برین (روشنایی، بریدن)
Zozan, Awez	۱۲- ز : زۆزان، ناوه‌ز (بیلاق، فهم و هوش)
Jwange, Jem.....	۱۳- ژ : ژوانگه، ژه‌م (میعادگاه، وعده‌ی خوراک)
Samal, Rastewxo.....	۱۴- س : سامال، راسته‌وخۆ (آسمان صاف، مستقیم)
Şebeq, NeŞmîl.....	۱۵- ش : شه‌بهق، نه‌شمیل (نخستین تابش آفتاب، زیبای دلکش)
'ewdal, 'Adil.....	۱۶- ع : عه‌ودال (خانه‌به‌دوش)، عادل
Xeware.....	۱۷- غ : غه‌واره (بیگانه)
Fîroke, Fûware	۱۸- ف : فێرکه، فوواره (هواپیما، فواره)
Mirov, Tavge.....	۱۹- ژ : مرۆژ، تاڤگه (انسان، آبشار)

- ٢٠- ق : قامك، تمقینهوه (انگشت، انفجار) Qamik, Teqînewe
- ٢١- ك : كوردستان، مه‌كو (كردستان، انجمن) Kurdistan, Meko
- ٢٢- گ : گه‌لا، لاجانگ (برگ، رخسار) Geîa, Lacanig
- ٢٣- ل : لساو، سه‌لماندن (جوان، قبولاندن) Law, Selmandin
- ٢٤- ل: ئالا، په‌هێله (پرچم، باران تند) Aîa, Rehêle
- ٢٥- م : مه‌ترێز، رامان (سنگر، تفکر) Meterêz, Raman
- ٢٦- ن : ناوه‌ند، مندال (مرکز، بجه) Nawend, Mindal
- ٢٧- و : (بێده‌نگ) ولام، هه‌تاو (جواب، آفتاب) Wîlam, Hetaw
- ٢٨- وو : دووکه‌ل، پروخان (دود، ویران شدن) Dûkel, Rûxan
- ٢٩- ژ : تۆز، سۆما (گرد و غبار، سوسوزدن روشنایی) Toz, Soma
- ٣٠- ه : هاوار، ناھ (فریاد، آه) Hawar
- ٣١- ی : (بێده‌نگ): یاوهر yawer
- ٣٢- ی: (ده‌نگدار) دیرۆك (رویداد تاریخی، افسانه) Dîrok
- ٣٣- د : (ـه) ده‌رد، شەرم. (درد، شرم) Derd, Şerm
- ٣٤- ئ ی ی: (ـه) ئێره، سیو، لادی Êre, sêw, Lad
- ٣٥- و : (ده‌نگداری کورت) (ـه) کورد کُرد Kurd
- ٣٦- بزرۆکه : ژن: ژ+بزرۆکه+ن Jin
- ٦ : بۆ ده‌نگی هه‌مزه له‌ ته‌لفوونی لاتیندا هیچ نیشانه‌یه‌ك نییه. پێشاندانی نهم ده‌نگه به‌ شێوه‌ی
خواره‌وه‌یه: ئا : a ئۆ : o ئو : u ئوو: û ئی: ê ئی: î
- ئارام. ئۆخه‌ی. ئوستا. ئووگه (آنجا). ئێره. ئیمان ararm. oxey . usta . ûge. êre . îman

نمونه‌ی دهق به نه‌لفوبیی لاتین

Nimûney deq be elfûbêy latîn

نمونه‌ی متن به الفبای لاتین

غولام‌رزا نەركەوازی (۱۷۷۵-۱۸۴۰)

غولام‌رزا نەركەوازی لە ساڵی ۱۷۷۵ لە «سەرچەفتە» سەر بە شاری «ئیلام» لە دایک بووە. نەركەواز یەكێكە لە عەشیرەتە گەورەكانی كورد. غولام‌رزا سەرەتای خوێندنی لە لای باوکی و مەلا و میرزایانی ئەو سەردەمە بووە. شارەزای زانستییەكانی ئایینی ئیسلام و ئایینزای شیعه بووە. ماوەیەك خەریکی کاروباری سەرزكایەتی خێلی خۆی بووە. وا دەردەكەوتی دوا قۆناغی ژيانی نەركەوازی دوور لە مەڵبەندی خۆی لە ولاتی ناواری بڕی و هەر لەوێش كۆچی دوایی كرد.

Xuîam réza erkewazî (1775-1840)

Xuîam réza erkewazî le saî 1775 le serÇefte ser be şarî Îlam le dayik bûwe. Erkewaz yekêke le 'eşîrete gewrekanî kurd. Xuîam réza seretay xwêndinî le lay bawikî u mela u mîrzayanî ew serdeme bûwe. şarezay zanistîyekanî ayînî Îslam u ayînzay şî'e bûwe. maweyêk xerikî karubarî serokayetî xêlî xoy bûwe. wa derdekewê ke dwa qonaXî jyanî erkewazî dûr le meîbendî xoy le wîatî awareyî bûbê u her lewêş koÇî dwayî kirdibê.

ئەم شیعرەى بڕ كۆچى دواى «نەحمەد»ى كۆرى ھۆنیوەتەرە:

Em şî'rey bo koÇî dwayî «eh'med»î kufî honîwetewe:

جو مەجنووون بىنم سەر نە وێرانى
Çu mecnûn binim ser ne wêranî
وێ ناخوون سینەم جو بێستوون کەم
we naxûn sînem Çu bêsîtûn kem
تا باچىن "غولام" "نەحمەد"ش مەردەن
ta baÇin X'uîam eh'mediş merden
زنگانیم بێیەن وە بار گەردەن
zînganîm bîyen we bar gerden

شەرت بوو بپووشم جامەى قەترانى
şert bû bipûşim camey qetranî
شەرت بوو خوراکم وە لەختى خوون کەم
şert bû xurakim we lextey xûn kem
...ببنوون خەلقان پوخسارم زەردەن
Binufin xelqan ruxsarim zerden
...دەنگ دووس نێیەن مرخ دڵ مەردەن
Deng dûs nîyen mirx dîl merden

هۆنیوەتەرە: (سروودەست)، بىنم: (بگزارم)، ئایینزا: (مەزھب)، کاروبار: (امور)، سەرزكایەتی: (رەھبەری)، خێل: (طایفە)، وا دەردەكەوتی: (گويا)، قەترانى: (مادەى سیاەرنگ)، بنوون: (نگاه كنێد)، دووس: (دوست)، مرخ: (مرغ پرندە)، زنگانى: (زەنگانى)، بێیەن: (شەدەست)

- دیوان غلام رضا ارکوازی، تصحیح، ترجمە و شرح ظاهر سارایی، انتشارات رامان، چاپ دوم ۱۳۸۶.

- میژووی ئەدەبى کوردی، مەرف خەزەندەر، بەرگی سێیەم، ھەولێر، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوی ئاراس، ۲۰۰۲.

Daykim دایکم

daykim gilarey Çawme	دایکم گلاره‌ی چاومه
hêzî dîî u henawme	هه‌زی دێ و هه‌ناومه
ke denûm damdepoşêt	که ده‌نوم دام ده‌پۆشیت
nexoş bim bom decoşêt	نه‌خۆش بێم بۆم ده‌جۆشیت
fêrm dekat dîipak bim	فێرم ده‌کات دێپاک بێم
selar u hawrêy Çak bim	سه‌لار و هاوڕه‌یی چاک بێم
wanekanim bixwênim	وانه‌کانم به‌وێنم
be nermî xeîk bidwênim	به‌ نه‌رمی خه‌لک به‌دوێنم
řastgo bim řewişt cwan bim	پراستگۆ بێم په‌وشت جوان بێم
dîisozi nîştiman bim	دێسوژی نه‌یشتمان بێم

گلاره: (مردمک چشم)، هه‌ناو: (درون)، ده‌نوم: (می‌خواهیم)، سه‌لار: (کدبانوی محترم (این شعر از زبان دخترکی نوشته‌شده‌است)، وانه: (درس)، به‌دوێنم: (حرف بزنم)

— نهم شيعره‌م له په‌رتووکی «نه‌لفبی و خويندنه‌وه‌ی نوێ» هه‌یناوه که به‌ داخه‌ره نه‌ ناوی شاعیره‌که‌ی لێ نووسراوه‌و و نه‌ نووسه‌ر و نه‌ شوێنی چاپ و...

مامۆستا

مەنسور پەحمانی

مامۆستا گیان فێرم که، چوارچێوه‌کان بشکێنم
 مامۆستا گیان فێرم که، لەمپەرەکان بپرمێنم
 دەروونم کەیلی خەمە، پەر لە دوگمای ماتەمە
 ھانا ھە ی داد بەرزە مژ، یاریم بە خەم دەرییەنم
 مەن مەندالی ساواتم، پا لە پێگای خەباتم
 پووناکیم بو پێویستە، لەم پێبازە بنوینم
 ئامانج بۆ مروۆقە، تو بۆم بکە شروۆقە
 دۆزی زەریام پێشان بە، چارۆکە ی بۆ ھەلبێنم
 گۆلی خویناوی گۆزان، مەمی ئاشق لە ئالان
 باسی دل کە لە باسان، فرمیسکی دل بپڕێنم
 مامۆستا، وانە ی ئەوین، فێرمان کە با نەکەوین
 ئەوین ھەموو ژینم بی، گیانم لە بۆی بتوینم

Mamosta

mamosta gyan fêrm ke çwarçêwekan bişkênim
 mamosta gyan fêrm ke lemperekan bîrmênim
 derûnim kêlî xeme pîr le dugmay mateme
 Hana hey dad berzemij yarîm be xem der bênim
 min mindalî sawatim pa le rêgay xebatim
 Rûnakîm bo pêwîste lem rêbaze binwênim
 amancim bo mirove to bom bike şirove
 dozî zeryam pîşan be çarogey bo helbênim
 gulî xwênawî goran memî 'aşîq le alan
 Basî dil ke le basan firmêskî dil bîrjênim
 mamosta waney ewîn fêrman ke ba nekewîn
 Ewîn hemû jînim bê gyanim le boy bitwênim

لەمپەر: (مانع)، دوگم: (خشک‌مغزی و تعصب) (لغت فرانسوی)، ھانا: (فریادی از ته قلب)، بەرزەمژ: (دارندە ی اندیشه‌ی
 متعالی)، ساوا: (نوزاد)، خەبات: (مبارزە)، پێباز: (طریق)، مروۆق: (انسان)، شروۆق: (تحلیل)، دۆز: (ھدف)، چارۆکە: (بادبان)،
 گۆزان: (شاعر کُرد، شعر «گۆلی خویناوی» او مشهور است)، مەم: (قهرمان منظومە ی عاشقانە ی «مەم و زین» (نثر احمد
 خانی)، ئالان: (نام منطقه‌ای در کردستان ترکیه که «مەم» در آنجا کشته‌می‌شود)، وانە: (درس)، ئەوین: (عشق)

حەریق HÉRÎQ (١٨٥١-١٩٠٧)

Hérîq kurî mela nesrûlay zêwîye nawî mela saleh' bûwe le salî 1851î zayînîda Le zêwîye ke gundêke le lay sûrdaş le silêmanî u palî dawê be rojhelatî şaxî pîremegrûnewe le dayik bûwe .

حەریق کۆپی مەلا نەسرولای زێویە، ناوی مەلا سەلەح بووە. لە ساڵی ١٨٥١ی زایینیدا لە زێویە کە گوندێکە لە لای سوورداش لە سلێمانی و پالێ داوێ بە پێژەهلەتی شاخی پێرمەگروونەو، لە دایک بووە.

Mela nesrûlay bawikî hérîq le gundî kaşterî pal şaxî şaho le mabeynî hewramanî lehon u cwanfo deçêt u le zêwîye be melayetî degîrsêtewe u her lewêş jin dênê.

مەلا نەسرولای باوکی حەریق لە گوندی کاشتەری پال شاخی شاھۆ لە مابەینی هەورامانی لەهۆن و جوانۆ دەچێت و، پاشان لە زێویە بە مەلایەتی دەگیرسێتەو و هەر لەوێش ژن دێت.

Hérîq sereta le lay bawikî xwêndinî feqyetî dest pê deka u paşan be fêbazî feqyekanî kurdistanî deçêt u berew mizgewtî şêx mihemedî berzincî le silêmanî u qeredax u

حەریق سەرەتا لە لای باوکی خۆتێندنی فەقیەتی دەست پێدەکا و پاشان بە پێبازی فەقیەکانی کوردستاندا دەچێت و بەرەو مەزگەوتی شیخ عەمەدی بەرزنجی لە سلێمانی و قەرەداغ و

paşan berew mukryan dê u le xaneqay şêxî burhan debête murîdî şêx u le mehabad degîrsêtewe u debê be mudefrêşî mizgewtî seyd hesen u her le mehabad jinî hênawe .

kur u kiçêkî bûwe. serencam le salî 1907 zayînîda le temenî 56 salîda kocî dwayî kirdûwe u le gorîstanî mela camî le mehabad nêjrawe.

پاشان بەرەو موکریان دێ و لە خانەقای شیخی بوڕهان دەبیته موریدی شیخ و لە مەهاباد دەگیرسێتەو و دەبێ بە مودەرپرسی مەزگەوتی سەید حەسەن و هەر لە مەهاباد ژنی هێناوێ. کۆر و کچیکێ بوو، سەرەنجام لە ساڵی ١٩٠٧ی زایینی لە تەمەنی ٥٦ سالییدا کۆچی دوایی کردوو و لە گۆڕستانی مەلا جامی لە مەهاباد نێژراوێ.

نمونه‌ی ناخافتن به دیالێکتی کرمانجی
Nimûney axaftin be dyalêktî kirmancî
 (نمونه‌ی مکالمه در گویش کرمانجی)

- dem baş ... (نهم کاتمه باش) ...
- Çawayî. Başî? - چاواڤی. باشی؟ (چۆنی؟)
- Sax bî silamet bî... - ساخ بى سلامت بى.
- Navê te çine? - ناڤى ته چنه؟ (چینه؟)
- nave min ramyare - ناڤى من رامیاره ...
- te li kû derê hatîye - ته له کوو ده‌ڕى هاتییه؟ (تۆ له کوێهه هاتووی؟)
- ez le sinera hatime - ئه‌ز له سینه‌را هاتمه. (من له سینه‌وه هاتووم)

- xwendewanya te çi qase? - خوێنده‌وانیا ته چ قاسه؟ (خوێنده‌واری تۆ چنده؟)
- ez h'eya pola sisêya seretayîyê xwendîye. - ئه‌ز هه‌یا پۆلا سێسیا سه‌ره‌تایى خوێندیه. (من تا سێسیا سه‌ره‌تایى خوێندووه.)
 پۆلى سێم خوێندووه.)
- ته دخوازی پشتی یه کوو خوێنده‌وانیا خوێ خلاس کر چ شووله‌کی بکی؟ (تۆ ده‌تووی دواى نه‌وه‌ی که خوێندنت ته‌واو کرد چ نیشیک بکی)
- te dixwazî piştî ye kû xwendewanîya xwe xilas kir çi şûlikî bikey? - ئه‌ز هه‌یا نه‌ا ل سه‌ر قه‌ پرسى بریار نه‌دايه. (من تا نیشته بو نهم پرسیاره بریارم نه‌داوه)
- ez h'eya niha li ser ve pirsê biryar nedaye - ته هه‌ز دکی چ سترانه‌کی گۆه‌دار بکی؟ (تۆ پیت خوشه‌ گوی له چ گۆزانیه‌ک بگری)
- Te h'ez dikî çi sitranekî gohdar bikî? - پرانینا سترانین کوو ئه‌ز گۆه‌دار دکم کوردینه. (زۆرتیری نه‌و گۆزانیانه‌ی گۆتیان لى ده‌گرم کوردین)
- Piranîna sitranên kû ez gohdar dikem kurdîne. - سلاوی من ژ دى و بابى خوهره‌ بشینه. ئه‌ز هیویدارم کوو د هه‌می ژيانا خوهره‌ سه‌رکه‌فتی بى.
 (سلاوی من به‌ دایک و بابی خۆت بگه‌یینه‌ من هیوادارم که له هه‌موو ژيانى خۆتدا سه‌رکه‌وتوو بى)
- Silavê min ji dê u bavê xwera bişîne. Ez hîvîdarim kû di h'emî jyana xweda serkeftî bî

سه‌ده وشه‌ی لاتین بۆ‌را‌هاتن **Sed wişey latîn bo rahatin** (صد واژه‌ی لاتین برای تمرین)

ئابووری abûrî : اقتصاد	نامیر amêr : دستگاه
ئەرینی erênî : مثبت	ئەزمون ezmûn : تجربه
بابەت babet : موضوع	بارودۆخ barûdox : اوضاع
باشوور başûr : جنوب	باکوور bakûr : شمال
بالۆیز balwêz : سفیر	بەرژە‌وه‌ندی berjewendî : منفعت
بەرگری bergirî : دفاع	بەرپۆ‌یه‌رایەتی berfêwberayeti : مدیریت
بەستین bestên : زمینه	بە‌لگە belge : سند
بزووتنە‌وه bizûtnewe : جنبش	بی‌چم‌گیری bîçmgîrî : شکل‌گیری
تازە‌گەری tazegerî : مدرنیته	تاوان tawan : جرم
تون‌دوتیژی tundûtîjî : خشونت	تۆ‌یژەر twêjer : پژو‌هشگر
پارێزەر parêzer : وکیل	پۆ‌لێت‌نکردن polênkirdin : تفکیک کردن
پاشخان paşxan : ذخیره	پالێ‌وراو palêwraw : نماینده
پەرە‌سە‌ندن peresendin : توسعه	پە‌ی‌وه‌ندی peywendî : ارتباط
پشت‌گیری piştgîrî : حمایت	پله pile : درجه
پێ‌دا‌گری pêdagirî : اصرار ، تأکید	پێ‌گە pêge : جایگاه
پیلان pîlan : توطنه	پێ‌ک‌دادان pêkdadan : برخورد
خال xal : نکته	خاوه‌نرا xawenra : صاحب‌نظر

دۆخ dox : حالت ، وضعیت	خه‌سارناسی xesarnasî : آسیب‌شناسی
دامه‌زراوه damezrawe : مؤسسه	دابونه‌ریت dabûnerît : آداب‌ورسوم
ده‌سه‌لات deselât : قدرت	ده‌مارگیری demargîrî : تعصب
ده‌نگ deng : رأی	ده‌ور dewr : نقش
دروشم diru\$îm : شعار	ژینگه jînge : محیط‌زیست
پۆژئاوا rojawa : غرب	پۆژه‌ه‌لات rojhelât : شرق
پاپه‌رین rapeîrîn : نهضت	پاڤه rave : تحلیل
پامان faman : تأمل و تفکر	پامیاری famyarî : سیاسی
پاوێژکاری rawejkarî : مشورت	په‌خه rexne : انتقاد
پووبه‌ر rûber : مساحت	پووکەشی rûke\$î : سطحی
پێکخواوه êkxirawe : سازمان	ده‌سته‌واژه destewaje : اصطلاح
زله‌یز zilhêz : ابر‌قدرت	سامان saman : ثروت
سه‌ریه‌خۆیی serbexoyî : استقلال	سه‌لمانن selmandin : تحمیل
چەمک Çemk : مفهوم	گه‌مارۆ gemaro : محاصره
گریانه girîmane : فرضیه	گشتی gi\$î : عمومی
قه‌یران qeyran : بحران	کۆمه‌لایه‌تی komeleyetî : اجتماعی
کۆمار komar : جمهوری	شۆناس \$onas : هویت
کۆمه‌ل komeî : جامعه	کارگیری kargêrî : اداره

کاره‌با kareba : برق	کۆگا koga : مغازه
کاروبار karûbar : امور	کاریگری karîgerî : تأثیر
که‌ندار kendaw : خلیج	که‌مینە kemîne : اقلیت
کرده‌کی kirdarî : عملی	کرده‌کی kirdekî : بالفعل
کێشه kêşe : مشکل	لایه‌نگری layengirî : طرفداری
لێکۆڵینه‌وه lêkolînewe : تحقیق	ماف maf : حق
مالی مرۆڤ mafimirov : حقوق بشر	ناوخۆیی nawxoyî : داخلی
هه‌ناره henarde : صادرات	هه‌تەوه netewe : ملت
نرخاندن nirxandin : ارزشیابی	نەڕێنی nerênî : منفی
نێونه‌ته‌وه‌یی nêwneteweyî : بین‌المللی	هه‌واره hawrde : واردات
هه‌وچه‌رخ hawçerx : معاصر	هه‌لسوکەوت hêlsûkewt : معاشرت
هه‌لبژاردن helbijardin : انتخاب، انتخابات	هۆکار hokar : عامل
هه‌لو‌مه‌رج helûmerc : وضعیت، موقعیت	قۆناغ qunax : مرحله
هێزه‌کی hêzekî : بالقوه	هزر hizir : فکر و اندیشه
هێما hêma : نماد	یاسا yasa : قانون

پوونکردنه‌وی چه‌ند دهسته‌واژه

(شرح چند اصطلاح)

۱- **دهنگناسی** Phonetics : دهنگناسی واته ناسین و پاشی زانستیانه‌ی دهنگه‌کانی زمان.

آواشناسی: phonetics آواشناسی یعنی شناخت و تحلیل علمی آواهای زبان.

۲- **واج‌ناسی** phonology : واج‌ناسی (فونولوژی) نه‌و زانسته‌یه که فونیمه‌کانی زمان

پاشه و موتالا ده‌کات.

واج‌شناسی phonology : واج‌شناسی علمی است که واج‌های زبان را مورد بررسی و

مطالعه قرار می‌دهد.

دهنگ و فونیم دوو شتی جیاوازن و پیتناسه‌ی جیاوازیان هه‌یه.

آوا و واج با هم متفاوتند و هر یک دارای تعاریف جداگانه‌ای می‌باشند.

۳- **دهنگ** phone : واته دهنگینک که به هۆی پیتکدادانی هه‌وای سییه‌کن له‌گه‌ل یه‌کی له

نهدامه‌کانی ناخافتن وه‌کوو زار، زمان، لیو و... دروست ده‌بیته.

آوا phone یعنی صدایی که به دلیل برخورد هه‌وای شش با یکی از اندام‌های گفتار مانند

دهان، زبان، لب و... به وجود می‌آید.

۴- **(واج) فونیم** phoneme : واته بچووکترین یه‌که‌ی دهنگی زمان. فونیم دوو تاییه‌مه‌ندی

سه‌ره‌کی هه‌یه:

یه‌که‌م: فونیم ده‌بیته هۆی جیاوازی واتایی نیوان دوو مؤرفیم یان وشه

دووهم: له‌ پیتگای تاییه‌مه‌ندی دهنگی له‌ دهنگه‌کانی تری زمان جیا ده‌کریتیه‌وه.

بۆ وینه‌ دوو فونیمی « ل » و « ل̥ » له‌ دوو وشه‌ی « گول » (جذامی) و « گول̥ » (گل) دا

دوو واتا و دوو جۆر ده‌رپرینی جیاوازی هه‌یه.

واج phoneme : کوچک‌ترین واحد آوایی زبان است. واج دارای دو ویژگی اساسی

است:

اول این که واج ممیز معنا میان دو تکواژ یا واژه است و دوم این که از راه خصوصیات

آوایی از دیگر آواهای زبان جدا می‌شود. به عنوان مثال «ل» و «ژ» در دو کلمه‌ی «گول» (جذامی) و «گول» (گل) موجب ایجاد دو معنی و دو نوع تلفظ متفاوت شده است.

جیاوازی پیت و واج (فونیم): بۆ وینه له زمانی فارسیدا فونیمی / ز / خاوه‌نی نیشانه‌گه‌لی پیتی «ز»، «ظ»، «ذ» و «ض» ه که همه‌موویان وه‌کوو ده‌نگی / ز / ده‌خوینرینه‌وه.

تفاوت حرف و واج: مثلاً در زبان فارسی واج / ز / دارای نشانه‌های القبایی «ز»، «ظ»، «ذ» و «ض» است که همگی به صورت / ز / تلفظ می‌شوند.

۵- واج (فونیم) ده‌نگداره‌کانی زمانی کوردی: ده‌نگدار vowel نهو فونیمانن که له رپه‌روی ناخافتن و له کاتی تیپه‌ربوونی هه‌وا ژیه‌ده‌نگیه‌کان ده‌له‌رینه‌وه و کاتی له زار دینه ده‌ه هیچ له‌مه‌پر و به‌ستراویه‌ک له رپه‌روی هه‌واياندا نییه. فونیمه ده‌نگداره‌کانی زمانی کوردی ۸ دانن.

واج‌های مصوت: مصوت vowel واج‌هایی هستند که در مسیر گفتار و هنگام عبور هوا تارهای صوتی را به صدا در می‌آورند و هنگام عبور از دهان هیچ مانعی سد راه این اصوات نمی‌گردد. واج‌های مصوت زبان کردی ۸ تاست.

۶- واج (فونیم) بیده‌نگه‌کان: فونیمی بیده‌نگ (consonant) نهو فونیمانن که له کاتی تیپه‌ربوونی هه‌وا به‌ستراویه‌کی ته‌واو، به‌لام کاتی، یان به‌ستراویه‌کی رپه‌ژییه له به‌رده‌میاندا دروست ده‌بیّت، وه‌کوو: / ب / یان / ش / که له وچی / ب / ده‌له‌ستراویه‌که ته‌واوه و له وچی / ش / ده‌له‌رینه‌وه. فونیمه بیده‌نگه‌کانی زمانی کوردی (سۆزانی سلیمانی) ۲۹ فونیمه.

صامت‌ها: واج صامت (consonant) به واج‌هایی اطلاق می‌شوند که هنگام عبور هوا از اندام‌های گفتار یک انسداد کامل اما موقتی یا انسدادی نسبی در راه عبور جریان هوای واج‌ها به وجود می‌آید، مانند: / ب / یا / ش / که در واج / ب / انسداد کامل است و در واج / ش / نسبی.

۶- برگه syllable له زمانی کوردیدا: زمانه‌وانان بۆ پیتناسه‌ی برگه ته‌با نین، به‌لام بۆ پیتناسه‌ی برگه له زمانی کوردی دیالیکتی سۆزانی سلیمانی ده‌توانین بلیتین: برگه له‌م دیالیکته

بریتیییه له زنجیره‌یه‌کی ده‌نگی که پێکهاتوو له یه‌ك ده‌نگدار و یه‌ك تا په‌نج بێده‌نگ. له دیالێکتی سۆرانیدا هه‌شت جۆر بره‌گه‌مان هه‌یه به شێوه‌ی خواره‌وه:

ه‌جا در زبان کردی:

زبان‌شناسان در تعریف ه‌جا متفق‌القول نیستند. برای تعریف ه‌جا در زبان کردی گویش سلیمانی می‌توان گفت: ه‌جا در این گویش عبارت است از زنجیره‌ای آوایی که از یک مصوٰت و یک تا پنج صامت تشکیل شده است.

ژماره‌ی بره‌گه له زمانی کوردیدا (تعداد ه‌جا در زبان کردی):

ده‌نگدار : vowel بێده‌نگ : consonant

CV ۱- ۲ CV ۳- ۴ CCV ۵- ۵ CCVC ۶- ۶ CCVCC ۷- ۷ CVCCC

۱- چوو (چ + وو) Ç + Ū CV

۲- چاو (چ + ا + و) Ç + A + W CVC

۳- ده‌شت (د + ه + ش + ت) D + E + Ş + T CVCC

۴- گوئ (گ + و + ئ) G + W + Ê CCV

۵- شوین (ش + و + ئ + ن) Ş + W + Ê + N CCVC

۶- سویند (س + و + ئ + ن + د) S + W + Ê + N + D CCVCC

۷- خۆیشك (خ + و + ئ + ی + ش + ك) X + O + Y + Ş + K CVCCC

(جۆری بره‌گه‌ی ژماره‌ی ۷ ته‌نیا له موکریاندا هه‌یه.)

سه‌چاره‌کانی نهم به‌شه (منابع این بخش):

- پرسی زبان، جورج یول، ترجمه‌ی محمود نورمحمدی، چاپ سوم، تهران، انتشارات رهنما. ۱۳۸۰

- کردی ایلامی (پرسی گویش بده)، دکتر غلامحسین کریمی دوستان، سنده، انتشارات دانشگاه کردستان. ۱۳۸۰

- مقاله‌ی «ه‌جا در زبان کردی»، دکتر غلامحسین کریمی دوستان.

- آواشناسی، علی‌محمد حق‌شناس، چاپ هشتم، تهران، انتشارات آگاه ۱۳۸۲.

- آواشناسی زبان فارسی، یدالله ثمره، چاپ سوم، تهران، مرکز نشر دانشگاهی ۱۳۷۱.

- آواشناسی و دستور زبان کردی، علی رخزادی، تهران، انتشارات ترفند ۱۳۷۹

سه‌رچاوه‌کان (منابع):

- کوردی:

- ۱- حاجی مارف، نووره‌مان، ۲۰۰۱، پێژمانی کوردی، به‌رگی یه‌که‌م (وشه‌سازی)، سلێمانی، ئۆفسیتی تیشک.
- ۲- حممه خورشید، فوناد، ۱۹۸۵، زمانی کوردی دابمشوونی جوگرافیی دیالیکته‌کانی، به‌غدا، چاپخانه‌ی آفاق عریبه.
- ۳- حیرهت سه‌جادی، عه‌بدولحه‌مه‌ید، ۱۳۶۹، په‌ندی پێشینیان به‌رگی ۱ و ۲، ورمی، بلاوکردنه‌وه‌ی سه‌لاحه‌دین.
- ۴- خاڵ، شیخ عه‌مه‌د، ۲۰۰۰، په‌ندی پێشینیان، سلێمانی، ده‌زگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م.
- ۵- خه‌زنه‌دار، مارف، ۲۰۰۱، میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، به‌رگی یه‌که‌م، ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی ناراس، هه‌ولێر.
- ۶- خه‌زنه‌دار، مارف، ۲۰۰۳، میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، به‌رگی سێیه‌م، ده‌زگای چاپ و بلاوکردنه‌وه‌ی ناراس، هه‌ولێر.
- ۷- بۆره‌که‌یی، سدیق، ۱۳۷۰، میژووی وێژه‌ی کوردی، به‌رگی ۲، چاپی یه‌که‌م، بانه، بلاوکردنه‌وه‌ی ناجی.
- ۸- پوخزادی، عه‌لی، ۱۳۸۵، گوواره‌ی کورده‌واری، چاپی دووه‌م، سنه، بلاوکردنه‌وه‌ی کوردستان.
- ۹- عه‌مه‌د عه‌زیز، حوسێن، ۱۹۹۹، سه‌لیقه‌ی زمانه‌وانی و گرفته‌کانی زمانی کوردی، سلێمانی، چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م.
- ۱۰- نه‌به‌ز، جه‌مال، ۱۹۷۶، زمانی یه‌که‌گرتووی کوردی، ئالمانی، چاپی یه‌که‌مه‌تی نه‌ته‌وه‌یی خوێندکارانی کورد.
- ۱۱- هێمن، ۱۳۶۷، تاریک و پوون، مه‌هاباد، چاپخانه‌ی سه‌یدیان.
- ۱۲- هه‌ردی، نه‌حه‌م‌د، ۱۹۹۱، رازی ته‌نیایی، چاپی سێیه‌م، سه‌قز، بلاوکردنه‌وه‌ی عه‌مه‌دی.
- ۱۳- چوارته‌کانی خه‌یمام، ۱۳۷۰، وه‌رگێراوی هه‌ژار، بلاوکردنه‌وه‌ی سروش، چاپی دووه‌م، تاران.
- ۱۴- زمان و ئه‌ده‌بی کوردی، ۱۹۹۹، پۆلی دووه‌می ناوه‌ندی، کۆماری عێراق، وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده.
- ۱۵- زمان و ئه‌ده‌بی کوردی، ۱۹۹۹، پۆلی سێیه‌می ناوه‌ندی، کۆماری عێراق، وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده.
- ۱۶- زمان و ئه‌ده‌بی کوردی، ۱۹۹۹، پۆلی یه‌که‌می ناوه‌ندی، کۆماری عێراق، وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده.
- ۱۷- گولستانی سه‌عدی، ۱۳۷۱، وه‌رگێراوی مسته‌فا سه‌فه‌وت، بانه، بلاوکردنه‌وه‌ی ناجی.
- ۱۸- قورئانی پیرۆز، ۱۳۸۰، وه‌رگێراوی عه‌بدولپه‌ره‌مان شه‌ره‌فکه‌ندی (هه‌ژار)، تاران، بلاوکردنه‌وه‌ی ئیحسان.
- ۱۹- دیوانی بێسارانی، ۱۳۷۵، لێکۆلینه‌وه‌ و لێکدان‌ه‌وه‌، حه‌کیم مه‌لا سالح، سنه، بلاوکردنه‌وه‌ی گۆزان.
- ۲۰- دیوانی بێکس، ۱۳۶۹، پێکه‌شتنی عه‌مه‌دی مه‌لاکه‌رم، سه‌قز، چاپی عه‌مه‌دی.
- ۲۱- دیوانی په‌ره‌مێردی نه‌مر، ۱۳۶۹، عه‌مه‌د په‌سه‌ل (هاوار)، سه‌قز، بلاوکردنه‌وه‌ی عه‌مه‌دی.
- ۲۲- دیوانی حاجی قادری کۆبی، ۱۹۸۶، لێکۆلینه‌وه‌ سه‌رده‌ار حه‌مه‌ید مه‌یران، که‌رم مسته‌فا شه‌اره‌زا، چاپی نه‌مه‌نداریتی گشتیی پۆشنییری لاونی ناوچه‌ی کوردستان.
- ۲۳- دیوان غلام رجا ارکوازی، تصحیح، ترجمه و شرح ظاهر سارایی، انتشارات رامان، چاپ دوم ۱۳۸۶.
- ۲۴- دیوانی گۆزان، ۱۹۸۰، به‌رگی یه‌که‌م، به‌غدا، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری عێراق.

- ۲۵- دیوانی قانع، ۱۹۷۹، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی زانکۆی سلیمانی.
 - ۲۶- دیوانی مەحووی، ۱۳۶۷، مە‌لا عەبدولکەریمی مودەررێس و مە‌مه‌دی مە‌لا کەریم، ورمی، بلاوکردنه‌وه‌ی سه‌لاحه‌دینی نه‌یویی.
 - ۲۷- دیوانی مستورێ ئه‌رده‌لان، ۱۳۷۴، کۆکرنه‌وه و لێکدانه‌وه‌ی سدیق بۆره‌که‌یی، چاپی یه‌که‌م، بانه، بلاوکردنه‌وه‌ی ناجی.
 - ۲۸- دیوانی مه‌وله‌وی، ۱۳۷۸ کۆکرنه‌وه، لیکۆلینه‌وه و لیکدانه‌وه، مە‌لا عەبدولکەریمی مودەررێس، سنه، بلاوکردنه‌وه‌ی کوردستان.
 - ۲۹- دیوانی نالی، ۱۳۶۸، لیکۆلینه‌وه‌ی مە‌لا عەبدولکەریمی مودەررێس، چاپی سێهه‌م، ورمی، بلاوکردنه‌وه‌ی سه‌لاحه‌دینی نه‌یویی.
 - ۳۰- مە‌م و زین، نه‌حه‌دی خانی، لیکدانه‌وه‌ی په‌رویزی جیهانی، ورمی، بلاوکردنه‌وه‌ی سه‌لاحه‌دینی نه‌یویی.
 - ۳۱- ئارژین (کۆمه‌له‌ وتاری وێژه و زمانه‌وانی)، ۲۰۱۰، مە‌نسور ره‌حمانی، سلیمانی، مە‌له‌بە‌ندی رۆشنه‌بیری هه‌ورامان.
- فارسی:
- ۳۲- ثمره، یدالله، ۱۳۷۱، آواشناسی زبان فارسی، چاپ سوم، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
 - ۳۳- حق‌شناس، علی‌محمد، ۱۳۸۲، آواشناسی، چاپ هشتم، تهران، انتشارات آگاه.
 - ۳۴- رخزادی، علی، ۱۳۷۹، آواشناسی و دستور زبان کردی، تهران، انتشارات ترفند.
 - ۳۵- مشکوه‌الدینی، مهدی، ۱۳۷۴، ساخت آوایی زبان، چاپ سوم، مشهد، انتشارات دانشگاه فردوسی.
 - ۳۶- قاضی، احمد، ۱۳۶۷، دستور زبان کردی، ارومیه، انتشارات صلاح‌الدین ایوبی.
 - ۳۷- کریمی‌دوستان، غلامحسین، ۱۳۸۰، کردی ایلامی (بررسی گویش بده)، سنج، انتشارات دانشگاه کردستان.
 - ۳۸- یول، جورج، ۱۳۸۰، بررسی زبان، ترجمه‌ی محمود نورمحمدی، چاپ سوم، تهران، انتشارات رهنما.
 - ۳۹- دبیرمقدم، محمد، زبان، گویش، گونه و لهجه: کاربردهای بومی و جهانی، مجله ادب‌پژوهی، شماره پنجم، تابستان و پاییز ۱۳۸۷.
 - ۴۰- باطنی، محمدرضا، مسائل زبان‌شناسی نوین: ده مقاله، انتشارات آگاه، تهران ۱۳۵۴.
 - ۴۱- زبان فارسی ۱، ۱۳۸۴، سال اول دبیرستان، چاپ نهم، تهران، شرکت چاپ و نشر کتب درسی ایران.
 - ۴۲- زبان فارسی ۲، ۱۳۸۰، سال دوم دبیرستان، چاپ چهارم، تهران، شرکت چاپ و نشر کتب درسی ایران.
 - ۴۳- زبان فارسی ۳، ۱۳۸۳، سال سوم دبیرستان، چاپ ششم، تهران، شرکت چاپ و نشر کتب درسی ایران.
 - ۴۴- قرآن کریم، ۱۳۷۴، ترجمه و توضیحات بها‌الدین خرماشاهی، چاپ اول، تهران، انتشارات جامی و نیلوفر.

Waney kurdî

Taybete Be Fêrkarî Zimanî Kurdî
(rênûsî 'erebî u latîn)

Mensûr R'eh'manî